

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra historie

**Sovětské řády jako významný morální a politický faktor
v letech Velké vlastenecké války**

Bc. Štěpán Frank

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jana Burešová, CSc.

Olomouc

2021

**Prohlašuji, že jsem tuto magisterskou diplomovou práci vypracoval
samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.**

V Olomouci dne:

Podpis

Chtěl bych poděkovat paní profesorce PhDr. Janě Burešové, CSc. za odborné vedení práce a cenné rady, které mi pomohly tuto práci zkompletovat. Dále děkuji sběratelům Mgr. Květoslavu Growkovi, Jensi Zanderovi a Igoru Mojsejevovi za cenné rady a faktografické připomínky, stejně jako za poskytnuté fotografie, dokumenty a jiné prameny hmotné i nehmotné povahy. V neposlední řadě také velmi děkuji za trpělivost své přítelkyni, rodičům a přátelům.

Obsah

7

15

15

17

20

23

26

26

27

28

29

32

36

40

57

3. Řád rudého praporu jako nejvyšší vyznamenání, jeho vliv a funkce jako uměleckého

media64

64

65

67

68

69

71

76

77

83

84

3.11. Řád rudého praporu a jeho vliv na umělecké zpracování odznaků, emblémů a symbolů.....82

91

91

93

95

97

98

103

105

105

5.2. Stanovy Řádu vlastenecké války107

5.3. Výroba Řádu vlastenecké války ve válečných letech112

5.4. Vybraní nositelé Řádu vlastenecké války 1. třídy115

5.5. Vybraní nositelé Řádu vlastenecké války 2. třídy116

5.6. Řád vlastenecké války po roce 1985118

120

120

121

122

124

125

125

128

130

133

135

SUMMARY

PŘÍLOHY

Úvod

Faleristika se v posledních letech těší stále většímu zájmu badatelů, historiků i sběratelů. Je nutné ale konstatovat, že z odborného hlediska se jedná o velmi chabě zpracovanou vědu, která vychází ze starých zažitých tvrzení (a často mylných). Tato práce se zabývá samostatnou kategorií – faleristikou sovětskou. V carském Rusku se ujaly zažité trendy evropské faleristiky se řádovými řetězy, hvězdami jednotlivých tříd a striktním kastovním systémem. Od tohoto trendu se nově vzniklý socialistický stát snažil téměř ve všem distancovat, což bylo dáno ideologickým odloučením od všeho starého, tedy buržoazně-autoritářského a elitářského. Jelikož někde museli sovětsí umělci čerpat inspiraci, je zřejmé, že ne vše se od imperátorské faleristiky plně distancovalo. Sovětský svaz vytvořil v letech 1918-1991 velmi zajímavou faleristickou soustavu, která je typickou ukázkou umění socialistického realismu, později velmi zajímavě zkombinovanou se starou carskou zdobností. Naše práce se zabývá třemi vybranými sovětskými řády – Řádem rudého praporu, zavedeným v roce 1918, Řádem rudé hvězdy, zavedeným v roce 1931 a Řádem vlastenecké války ve dvou třídách, zavedeným v roce 1942. Práce je členěna chronologicky, ve výjimečných případech podle tématu. Název práce sice avizuje přesně časově ohraničené období, avšak z důvodu popisu tradic a inspirací, stejně jako hledání odpovědí na některé historické otázky, se autor ohlédl do ruské historie. Jelikož cílem práce není vytvořit celkový popis sovětské faleristické soustavy za celou dobu existence SSSR, byly zvoleny právě tři zmíněné řády, které sovětská vyznamenání nejvíce reprezentují a svým způsobem tvoří daný základ, z něhož vznikla tzv. sovětská faleristická škola.

Prvním řádem, kterým se naše práce zabývá, je Řád rudého praporu, zavedený v roce 1918. Jelikož se na dlouhá léta jednalo o jediné vojenské vyznamenání, které sovětská vláda udělovala, je zřejmé, že z něj vycházela i jiná vyznamenání a odznaky. Volba tohoto řádu v rámci nosného tématu práce je zdůvodněna významem a vlivem tohoto řádu, který tvořil nejvyšší vojenské vyznamenání po celou dobu existence SSSR. Druhým sledovaným řádem je

Řád rudé hvězdy, který byl zaveden v roce 1931. Řád měl významnou hodnotu v sovětské symbolice, jelikož nesl základní symbol Rudé armády – rudou hvězdu. Dalším důvodem je jeho rozšíření a vynikající potenciál pro ilustraci vzestupu, stagnace a úpadku významu sovětských vyznamenání celkově. Třetím sledovaným vyznamenáním je Řád vlastenecké války, zavedený ve dvou třídách v roce 1942. Jelikož se jednalo o vyznamenání i pro řadové vojáky, zvolil autor pro ilustraci sovětské faleristiky let Velké vlastenecké války právě ho. Řád se stal v poválečných letech symbolem vítězství Sovětského svazu ve druhé světové válce a nalezneme ho na desítkách odznaků či medailí, stejně jako byl řád vděčným vzorem pro oslavy a emblémy veteránských spolků.

Až do zániku Sovětského svazu v roce 1991 bylo studium sovětské faleristiky téměř nemožné. Archivy byly pro zahraniční historiky uzavřené, navíc literatura k tématu byla politicko-ideologického charakteru a nesnažila se o faktografická, objektivní a odborně zpracovaná díla. Tím vznikl zažitý trend, kdy faleristika z důvodu nedostatečného zpracování nebyla brána jako integrální součást vojenských dějin, což oběma historickým oborům citelně uškodilo. Nebylo navíc obvyklé, aby sběratel nashromáždil větší množství sovětského faleristického materiálu, ze kterého by bylo možné zpracovat detailní studii o výrobě, která nutně souvisí s vzestupem či úpadkem státní ekonomiky, případně se spěchem při výrobě. Nyní se situace změnila, sběratelé a muzea mají kvalitní sbírky tohoto materiálu, což umožňuje hlavně ve východoevropském prostoru vznik nových odborných prací na téma sovětské faleristiky.

Práce si vymezuje tři základní cíle. Prvním cílem je poukázání na obrovské možnosti bádání v oblasti sovětské faleristiky, která velmi úzce souvisí (byť mnoho odborníků s tímto tvrzením nesouhlasí) s vojenskými dějinami i dějinami každodennosti. Autor se tento cíl pokouší naplnit souvislostí mezi zavedenými řády a vojenskou situací. Rámec dějin každodennosti naplňují jednotlivá udílení, jelikož dobové dokumenty týkající se návrhu na

vyznamenání jsou velmi detailně zpracované, tudíž si můžeme udělat představu o tom, jak pravděpodobně vypadal každodenní život na frontě i v týlu a s tím související průběh izolovaných bojů v rámci větších bojových operací a dobového kontextu.

Druhým cílem práce je sonda do praxe sovětské faleristiky, kterou autor provádí na základě prostudovaných dokumentů, vzpomínek, pramenů hmotné povahy a v neposlední řadě také teoretického výkladu o symbolice řádů a jejího vysvětlení. Významná část je věnována materiálním, finančním a jiným výhodám nositelů sovětských vyznamenání, znehodnocení některých řádů po druhé světové válce a také teoretickému výkladu o vývoji sovětské vojenské symboliky, který se pokouší objasnit vzájemnou souvislost, a naopak rozdíly mezi insigniemi a vyznamenáními. Jelikož tento úhel pohledu odborná literatura neposkytuje, byl autor nucen vytvořit samostatnou teoretickou část, která se ku prospěchu budoucích badatelů pokouší dát této problematice rámeček a systém.

Třetím a hlavním cílem práce je poukázat na velmi nedostatečné zpracování sovětských vojenských dějin z pohledu faleristiky v našem prostředí, ačkoliv již v předválečné éře armády sovětská a československá úzce spolupracovaly a v letech druhé světové války byli mnoha sovětskými řády a medailemi vyznamenáni příslušníci československé armády v SSSR. Navíc Rudá armáda měla lví podíl na osvobození Československa a v poválečné éře se sovětská vojenská symbolika stala nedílnou součástí sovětizace československých ozbrojených sil. Připomeňme a při čtení práce respektujme obrovský význam řádů a medailí pro morálku sovětských vojáků, jelikož bez toho stěží pochopíme jejich mentalitu, motivaci a bojového ducha.

Je logické, že při zpracovávání tématu využil autor téměř všech dostupných archivních materiálů, které jsou volně přístupné v digitalizované podobě, což můžeme považovat za

obrovský úspěch ruských archivářů.¹ Tyto portály jsou navíc interaktivní. Je možné v nich hledat podle uděleného vyznamenání, podle jména nositele nebo podle bojiště. Pokud se badatel naučí v těchto portálech hledat, využije nepřeberné množství archivních materiálů, které jsou zde mnohdy publikovány poprvé. Badatel se však musí zaměřit pouze na samotné archiválie. Historické stati nebo vydedukované informace většinou podléhají ideologickému zabarvení moderní ruské společnosti.

V poválečné éře vznikalo velké množství ideologicky zabarvené literatury, která se věnovala sovětským řádům a medailím (tuto literaturu nelze nazvat odbornou faleristikou). V roce 1945 vyšla v ČSR práce Romana Tumanova,² která předkládá detailní soupis sovětských řádů a medailí, spolu s jejich statutem a také základní popis sovětských vojenských insignií. Práce není politicky zabarvená, ale je pouze popisná. Nemůžeme ji proto zařadit do souboru literatury k tématu, jedná se spíše o příručku. V padesátých letech nevyvstala potřeba zpracovat souhrnné dílo o sovětské faleristice, jelikož do sbírek bylo nemožné tyto řády získat. V ČSR byli jejich nositeli příslušníci naší armády v SSSR, ale ti v té době stále žili. Perzekucemi odejmutá vyznamenání pak schraňovala prezidentská kancelář. Určitý zlom v popisných a apologetických pamfletech o sovětské faleristické soustavě vznikl až v 70. a 80. letech. Z naší produkce jmenujme nejdůležitější práci ideologického zabarvení. Je jí práce Milana Koláře a Oldřicha Šnajdra *Sovětská a československá vyznamenání*.³ Kniha je absolutně bezvýznamným ideologickým výkladem o důležitosti sovětských vyznamenání, nemůžeme ji však úplně zatracovat, jelikož podává první ucelený výklad o sovětských řádech a medailích (byť s často uměle vydedukovanými příběhy a čísly). Jistý rozvoj faleristiky můžeme sledovat i v SSSR. Pokud pomineme ideologický rozměr zde vydaných publikací, dopátráme se v nich

---

1 <http://podvignaroda.ru/?#tab=navHome>, 26.4.2021, https://pamyat-naroda.ru/?static_hash=180a154c517b7e5ddc8d81c9c030bfefv4, 26. 4. 2021.

2 TUMANOV, R.: *Vyšší stupně vyznamenání, řády a medaile SSSR a odznaky Rudé armády*, Praha 1945.

3 KOLÁŘ, M., ŠNAJDR, O.: *Sovětská a československá vyznamenání*, Praha 1974.

základů moderní faleristiky, která má, jak již bylo řečeno, interdisciplinární charakter. V sedmdesátých letech zde vyšly dvě práce Vasilije Ilinského, které z hlediska faleristiky překonávají veškerou do té doby vydanou sovětskou produkci. První kniha se sice jmenuje *Odznaky a jejich sbírání*,⁴ ale nejedná se zde o pouhé sběratelství. Autor vysvětluje systematiku faleristiky, její význam a v neposlední řadě také její nový směr. Druhou prací je *Heraldika pracovní slávy*.⁵ Ta je sice více ideologického charakteru, ale nabízí do té doby nepoužitý přístup, a to kombinaci státní ideologie, symboliky, morálky a faleristiky. Obě knihy tak lze hodnotit jako poměrně zdařilé a inovativní. Poslední námi sledovanou prací, vzniklou v komunistické éře, je kniha Dietricha Herfurtha a Jeana Molitora *Vojenská vyznamenání SSSR*.⁶ Kniha převzala přístup nové sovětské faleristiky a je vynikajícím výkladem o nositelích řádů a medailí a o samotném vývoji sovětské symboliky. Na tu dobu nezvyklé jsou bohaté barevné obrazové přílohy. Badatelé věnující se sovětské faleristice tak nyní nebyli odkázáni pouze na náčrty a poštovní známky, ale měli skutečně kvalitní faleristickou práci s obsáhlými přílohami. Musíme si však, stejně jako u výše jmenovaných knih, odmyslet ideologický výklad, kterým je práce provázena.

V posledních letech vznikl v ruskojazyčném prostředí rozsáhlý soubor knih, které se věnují buď izolovaně některým vyznamenáním samostatně, nebo z pohledu určitého fenoménu na vybranou soustavu těchto vyznamenání. Autor v práci použil několik stěžejních prací, které by při výkladu o sovětské faleristice neměly chybět. Základními použitými pracemi, které autor použil při svém výkladu o třech nejvýznamnějších řádech sovětské faleristiky, jsou práce Valerije Durova a Nikolaje Strekalova. Z iniciativy těchto nestorů odborné sovětské faleristiky vzniklo několik knih, zabývajících se v několika případech jednotlivými řády samostatně, v jednom případě fenoménem vyznamenání sovětských republik před založením SSSR. V naší

---

4 ИЛЬИНСКИЙ, В. Н.: *Значки и их коллекционирование*, Москва 1974.

5 ИЛЬИНСКИЙ, В. Н.: *Геральдика трудовой славы*, Москва 1979.

6 HERFURTH, D., MOLITOR, J.: *Militärische Auszeichnungen der UdSSR*, Berlin 1987.

práci bylo využito hlavně dvou publikací, které přímo souvisejí s kapitolami práce. První knihou je *Řád rudého praporu*.⁷ Kniha je v mnohém inovativní, nemá návaznost na předchozí apologetické práce věnující se sovětské faleristice a poskytuje ucelený přehled o vývoji, výrobě a praxi Řádu rudého praporu. Strekalov s Durovem v ní využili maximální možné množství archivních materiálů. Práce má však i některé nedostatky. Jelikož text je zahlcen technickými informacemi, kombinovanými s vývojem sovětské faleristiky, nezbyl dostatek místa na samotná udílení, která jsou v případě Řádu rudého praporu SSSR (jemuž se naše práce věnuje nejvíce) zkrácena na pouhých 10 stran, což činí knihu z hlediska přístupu kombinace faleristiky a vojenských dějin téměř nepoužitelnou. Stejně posouzení lze vyslovit i u druhé knihy *Řád rudé hvězdy*,⁸ kterou autor při práci také mnohokrát využil. Jelikož práce vychází archivních materiálů, autor doplnil absolutně nedostupné informace právě z těchto dvou knih.

Nyní se věnujme soustavě odborné literatury, která vznikla v posledních dvou desetiletích na Ukrajině. Jelikož zde je v případě sběratelství možné pohodlně nakupovat a prodávat sovětský faleristický materiál (v Ruské federaci není podle zákona možné obchodovat se státními vyznamenáními sovětské éry, s carskými však ano), vznikla potřeba vypracovat odborné práce charakteru sběratelského, nikoliv historického. Jedná se tedy spíše o katalogy, byť v některých případech s určitými aspekty historické práce. Při naší práci bylo použito mnoho nových publikací, ze kterých se autor pokoušel sestavit komplexní přehled o sovětské symbolice, vniknout do problematiky a z toho pak vyvodit určité závěry a tvrzení. Nejvýznamnějším autorem těchto zpola historických prací je Valentin Bojev, který je skutečným faleristou, nepovažující tuto vědu za pouhé sběratelství kovů. Jeho práce jsou sice členěny jako katalogy, avšak doprovázeny komentáři a cennými informacemi, jinak nedostupnými. Autor se v Bojevově tvorbě zaměřil hlavně na ty, které bylo možné využít při

---

7 СТРЕКАЛОВ, Н. В., ДУРОВ, В. А.: *Орден Красного знамени*, Москва 2005.

8 СТРЕКАЛОВ, Н. В., ДУРОВ, В. А.: *Орден Красной Звезды*, Москва 2008.

celkovém hodnocení vývoje sovětské symboliky a vlivu sovětských řádů a medailí na poválečnou faleristiku. První prací je *Katalog záslužných a kvalifikačních odznaků Sovětských ozbrojených sil*,⁹ druhým *Katalog rozlišujících, pamětních a informačních odznaků Sovětských ozbrojených sil*¹⁰ a třetí dvoudílný *Katalog typů odznaků sportovních titulů a skupin SSSR 1931-1961*.¹¹ Bojev je také autorem katalogu všech verzí sovětských řádů a medailí, který je v naší práci využit také.¹²

Ve spolupráci s Bojevem a dalším významným autorem Anatolijem Kucenkem vydali mnozí ukrajinští sběratelé další díla podobného rázu. Kucenko je ve svých katalozích ještě spořejší než Bojev, tudíž je možné je použít pouze k identifikaci, ze které je pak nutné udělat odpovídající závěry.¹³ Je ale také druhý přístup, využívající metodologii vytvořenou Durovem a Strekalovem, která již není čistě pomůckou pro sběratele, ale je vskutku plnohodnotnou faleristickou – historickou prací se všemi náležitostmi. V roce 2005 vydal Jurij Dumanskij knihu *Náprsní odznaky vysokých vzdělávacích institucí Ozbrojených sil SSSR*. Kniha se kromě odznaků samotných věnuje historii daných vojenských škol, vývoji odznaku a významu toho, jak je instituce pojmenována. Dílo tak má interdisciplinární charakter, jelikož v sobě začleňuje obecnou historii, vojenské dějiny a faleristiku. Jelikož jedním ze základních atributů odborné faleristiky je studium dekretů a dokumentů, vztahujících se k dekoraci, je tento přístup plně zakomponován i zde. V našem výkladu nebyla kniha plně využita, jelikož neposkytuje informace o nosném tématu práce, ale protože na mnoha sovětských vojenských školách a

---

9 БОЕВ, В. А.: *Каталог наградных, квалификационных знаков отличия советских вооруженных сил*, Киев 2016.

10 БОЕВ, В. А.: *Каталог отличительных, памятных и информационных знаков отличия советских вооруженных сил*, Киев 2019.

11 БОЕВ, В. А.: *Каталог разновидностей спортивных званий и разрядов СССР 1931-1961 гг.*, Киев 2014.

12 БОЕВ, В. А.: *Каталог разновидностей орденов и медалей СССР*, Киев 2020.

13 КУЦЕНКО, А. Н.: *Кокарды: знаки различия министерств и ведомств СССР*, Донецк 1998.

učilištích působili i českoslovenští vojáci, doporučuji budoucímu badateli prostudování této knihy a její propojení s poválečnými dějinami československé armády.¹⁴

Nezapomeňme, že v posledních letech je trendem umísťovat své poznatky na internetová fóra, sdružující historiky nebo sběratele, zajímající se o faleristiku. Z těchto zdrojů byly autorem využity hlavně dva portály. Prvním je ruský sběratelský portál MONDVOR,¹⁵ jehož kvalitativnímu zhodnocení se autor věnoval v předešlé diplomové práci. Druhým je prodejní portál Collect Russia, který neprodává sovětské řády a medaile jako pouhé odznaky, ale jako příběhy. To je sice morálně velmi pochybné, nicméně informace obsažené v popisech jednotlivých řádů jsou velmi odborně zpracované.¹⁶

Celkově můžeme literaturu a zdroje k tématu hodnotit jako kvalitativně různorodé, stejně tak je různorodé její politické zabarvení. Pro ověření mnoha informací ideologického charakteru tak musíme sáhnout pro obecnou práci o ruských dějinách. Vysoce vyzdvihneme práci Andreje Zubova, který ve dvoudílných *Dějínách Ruska 20. století*¹⁷ popsal mnohé fenomény a trendy, které úzce souvisí i s faleristikou (hospodářství, válečná výroba, požadavky fronty, geopolitická situace). V mnohém bylo při práci také použito dílo Bohuslava Litery, který se dlouhodobě věnuje Rudé armádě a jeho práce jsou vynikajícím vstupem do problematiky.

---

14 ДУМАНСКИЙ, Ю. В.: *Нагрудные знаки быших учебных заведений Вооруженных сил СССР*, Донецк 2005.

15 <http://mondvor.narod.ru/>, 26. 4. 2021.

16 <http://collectrussia.com/>, 26. 4. 2021.

17 ZUBOV, A. B.: *Dějiny Ruska 20. století, I. a II. díl*, Praha 2015.

1. Sovětská vojenská symbolika a insignie v letech 1917-1941

1.1. Říjnová revoluce a nová symbolika

Bezprostředně po Říjnové revoluci bylo nutné nějakým způsobem odlišit nové bolševické stoupence od stoupců carismu či demokratické cesty umírajícího Ruska. V první fázi bylo přijata spontánní iniciativa organizátorů nepokojů, kteří nařídili šikmé nebo kosmé nošení rudé stuhy na dýnku carské vojenské čepice tzv. furažky, což mělo nahrazovat čepicový odznak. Vzniklo také Vojenské kolegium organizace Rudé armády, byť významný vliv na symboliku měl také Všeruský centrální výkonný výbor (dále jen VCIK). Brzy pak vykrytalizovalo hnutí bělogvardějců, kteří se vrátili k carské vojenské symbolice, byť s některými změnami v detailech, spočívajících hlavně v odstranění konkrétních symbolů carského trůnu či autority. Jelikož byl bělogvardějci znovuobnoven řádový systém a systém medailí ve staré podobě, museli zákonitě bolševici přijít s něčím úplně novým, v čemž ostatně spočívala i celá komunistická ideologie. Z důvodu toho, že faleristický systém starého Ruska stál na evropském vzoru několika tříd, rozlišených způsobem nošení a odlišností stuh a velikostí dekorace, vytvořili bolševici zcela novou a z faleristického hlediska absolutně nelogickou tradici řádů jako odznaků.¹⁸ To se týká i první takové dekorace, zavedené v RSFSR, Řádu rudého praporu. Co se týče insignií, zde takový přerod neprobíhal tak rychle. U rozlišovacích odznaků se setkáváme s přejímáním starých carských insignií jako rukávových odznaků druhů vojsk, a to v jejich předchozí podobě. Inovací bylo přesunutí hodnostního označení z ramene na límcové výložky¹⁹, což se až do roku 1943 stalo pro Rudou armádu (dále jen RKKA) typické.

---

18 K problematice sovětské řádové soustavy viz GROWKA, K.: *Sovětská faleristika, její východiska, systém a její vliv na faleristiku socialistických států*, Folia numismatica: supplementum ad Acta Musei Moraviae, Brno: Moravské zemské muzeum, 25, č. 1, (2011), s. 25-40.

19 Takzvané pogony, možno použít český výraz nárameníky chceme-li, jejich vyztužené a typické vzorované zpracování je však ruské specifikum.

Sem se také později přesunulo i označení druhu vojska, pro větší přehlednost se podle druhu vojska také měnily barvy výložek. Vznikly však i nové insignie, jejichž tradici carská armáda neposkytovala. Toho si všimneme hlavně u tankového vojska. První odznaky z počátku dvacátých let (viz příloha) jsou tvořeny štítem, na kterém je umístěno okřídlené kolo, obrněná ruka a meč, což má odkazovat ke středověké těžké kavalerii.²⁰ Jelikož jakýkoliv odkaz na tyto armády byl bolševickými teoretiky označen za nepřijatelný, bylo od tohoto esteticky dobře (a faleristicky obhajitelně) vyvedeného odznaku upuštěno. Začal se používat symbol ozubeného kola a tanku. Tanky, které v té době v Rudé armádě sloužily, však byly vesměs kořistní bělogvardějské stroje anglické výroby, tudíž bylo znovu rozhodnuto o přepracování odznaku, nyní do podoby abstraktně připomínající tank. Tento odznak pak zůstal v RKKA zaveden až do padesátých let, než byla přijata jeho poněkud realističtější podoba tanku. Insignie druhů vojsk, vzniklé ještě v době carského Ruska, byly s drobnými úpravami přejaty. Zde se tvrdohlavost a důkladnost komunistické propagandy markantněji neprojevila. Takovými příklady budiž odznaky dělostřelectva, jezdeckta, letectva, ženijního a spojovacího vojska. U posledního jmenovaného se zastavme proto, že zde se nová tradice projevila prostým doplněním rudé hvězdy uprostřed odznaku. Insignie, používané na límcových výložkách či ještě dříve na rukávech, je tak možné z větší části označit jako ideologicky neutrální, což kupodivu platí i pro nově vzniklý odznak chemického vojska (podobně jako u tankistů). Až do roku 1935 také můžeme mluvit o značné nejednotnosti hodnostních označení a náležitých insignií, v závislosti na dodání právě schválených předpisových součástí stejnokroje, velice často podléhajících novým a novým nařízením. Zajímavé je, že zčásti byl také převzat carský systém výložek a nárameníků, kdy i na límcových výložkách je možné nalézt označení místní příslušnosti jednotky či písmenné zkratky vojenských učilišť.²¹ Ani po roce 1943, kdy se vojenská

---

20 BÉKÉSI, L., TÖRÖK, G.: *Stalinova válka: Sovětské uniformy a militárie 1941-45*, Praha 2007, s. 12.

21 <https://zemlyanka-v.com/shop/ussr/pogony-petlicy/petlitsa-sotrudnika-tbilisskojj-rkm-obr-1928-goda/>, 9. 12. 2020.

symbolika značně sjednotila, však nemůžeme mluvit o spolehlivém a uspokojivém historicko-faleristickém popisu.

1.2. Ikonický symbol RKKK – čepicový odznak

Kvůli opožděné výrobě a novým rozkazům není možné přesně stanovit, kdy byl do Rudé armády uveden nový čepicový odznak, signifikantní pro rudoarmějce Občanské války – rudá hvězda s pluhem a kladivem.²² Literatura je v tomto směru nejednotná, není možné spolehlivě stanovit jednotlivé výrobní i předpisové verze těchto čepicových odznaků, ještě navíc velikostně odlišených, v závislosti na použité pokrývce hlavy. Zmatek ohledně prvního odlišení rudoarmějců zašel dokonce tak daleko, že ani odborná literatura není s to určit, čím iniciativa zavedení hvězdy v této podobě byla. Vyskytují se čtyři možné verze, které jsou nadále přejímány, aniž by byl obhajitelně podložen jejich obsah. První je, že odznak vznikl jako důsledek rozkazu lidového komisaře obrany č. 321 ze 7. května 1918, je tedy iniciativou Lva Davidoviče Bronštejna (Troického).²³ Druhá verze uvádí, že rudá hvězda v podobě čepicového odznaku byla vojenskému kolegiu předložena autorem emblému, velitelem Petrohradského vojenského okruhu Konstantinem Stěpanovičem Jeremejevem.²⁴ Třetí verze, odvolávající se na vzpomínky revolucionáře a publicisty Jemeljana Michajloviče Jaroslavského, pak uvádí, že autorem byl jeden z komisařů Moskevského vojenského okruhu N. A. Poljanskij, který však předložil návrh hvězdy, ve které byl zobrazen pluh, kladivo a kniha. To mělo odkazovat na

---

22 Badatelé mají zafixován obraz krasnogvardějce ve vysoké čepici se špičkou tzv. *bud'onnovce*, opatřené rudou látkovou hvězdou s lakovaným odznáčkem zmíněné hvězdy v jejím středu. I zde se můžeme setkat s paradoxem a pokrytectvím bolševiků, jelikož samotná čepice vznikla z iniciativy umělce Viktora Vasiljeviče Vasněcova jako možná součást nového stejnokroje pro Ruskou imperátorskou armádu. Odkazovat měla na pokrývky hlavy z doby středověké Rusi. Nakonec byla jako symbol zneužita bolševiky a byla pojmenována po veliteli 1. jízdní armády, Semjonu Konstantinoviči Buďonném. Viz. SMELE, J.: *Historical Dictionary of the Russian Civil Wars*, Maryland 2015, s. 1238-1239.

23 CHVOSTOV, M.: *The Russian Civil War (1): The Red Army*, Bloomsbury, 1996, s. 15.

24 ПОХЛЕБКИН, В. В.: *Словарь международной символики и эмблематики*, Москва 2006, s. 159.

základní ideologickou platformu bolševiků – jednotu dělníků, rolníků a inteligence. Už jenom z názvu armády (Dělnicko-rolnická Rudá armáda) však bylo zřejmé, že inteligence není pro diktaturu proletariátu žádoucí. Argument pro nepřijetí Poljanského návrhu zněl, že je přezdobený a tím pádem zbytečně špatně čitelný.²⁵

Pokud však pomineme tyto neshody, je jisté, že oficiálně byla hvězda s pluhem a kladivem přijata jako čepicový odznak RKKK 7. května 1918, a to právě rozkazem № 321. Pro úplnost ještě musíme zmínit, že prvně se hvězda nenosila na čepici či zimní pokrývce hlavy. Nařízeno bylo její nošení na hrudi jakožto rozlišovacího odznaku pro všechny příslušníky RKKK. Avšak nedlouho poté, 15. listopadu 1918 bylo rozkazem Revolučního vojenského sovětu RSFSR č. 773 rozhodnuto o jejím nošení na pokrývkách hlavy.²⁶ Výroba probíhala v několika podnicích, což lze určit podle odlišného zpracování dochovaných kusů. Je možné, že probíhala i u bývalých carských podniků, jelikož ty se podílely i na výrobě prvních civilních odznaků. Uvažovat tak můžeme o firmě Eduard, továrně bratří Bovzejů, nebo manufaktuře VCHTM.²⁷ Zpočátku nebyl tento symbol distribuován mezi řadové vojáky a měl podobu hvězdy podložené vavřínovými a dubovými ratolestmi. Zde se setkáváme s přijímáním obecných vojenských symbolů, které nacházíme i na odznacích ruské imperátorské armády.²⁸

Odznak s kladivem a pluhem se však nehodil jako oficiální emblém, hlavně kvůli jeho odlišnosti od státního znaku, což by teoreticky v případné válce mohlo působit potíže. Je logické, že většina armád používala jako čepicové odznaky zmenšeniny státního znaku, někdy

---

25 БОРИСОВ, В. А.: *Нагрудные знаки советских вооруженных сил. 1918-1991*, Санкт-Петербург 1994, s. 32.

26 БОРИСОВ, В. А.: *Нагрудные знаки советских вооруженных сил. 1918-1991*, Санкт-Петербург 1994, s. 33.

27 Továrna bratří Bovzejů byla pověřena výrobou Řádů rudého praporu (viz СТРЕКАЛОВ, Н., ДУРОВ, В.: *Орден Красного знамени, Москва 2005, s. 13-17.*), rané sovětské odznaky nesou na matici značku firmy Eduard (přejmenována na 1. státní klenotnickou továrnu) viz БОЕВ, В. А.: *Каталог отличительных, памятных и информационных знаков отличия советских вооруженных сил*, Киев 2019, s. 14., nebo viz <http://collectrussia.com/DISPITEM.HTM?ITEM=35726>, 9. 12. 2020.

28 HERFURTH, D., MOLITOR, J.: *Militärische Auszeichnungen der UdSSR*, Berlin 1987, s. 14, 71.

opatřené vojenskými atributy.²⁹ Problémy, spojené s nejasným odznakem statutu vojáka, mohou také na základě Ženevských konvencí způsobit problém s určením vojáka a jeho statutu válečného zajatce a partyzána. Navíc po sjednocení a vytvoření Sovětského svazu bylo nutné vytvořit odznak takový, aby se členské státy necítily diskriminovány přijetím bývalého armádního znaku RSFSR. Je také zřejmé, že Sovětský svaz měl přijetím nového odznaku vyjádřit ideologické sjednocení. Ikonický znak sovětských vojáků – hvězda se srpem a kladivem se vyskytl již krátce po roce 1917. Jeho návrh vytvořil pro oslavy prvního výročí Říjnové revoluce umělecký fotograf a malíř Jevgenij Ivanovič Kamzolkin. Oslavy probíhaly ve všech větších městech, ve kterých pracovaly samostatné skupiny umělců mající na starost výzdobu. Konkrétně Kamzolkin měl na starost výzdobu náměstí v Serpuchově, jak měl uvádět ve svých vzpomínkách.³⁰ O možném přijetí čepicového odznaku v podobě pěticípé hvězdy se srpem a kladivem tak můžeme uvažovat nejdříve v roce 1922.³¹ Od tohoto roku se odznak, až na drobné odchylky ve výrobním postupu a zpracování, prakticky neměnil. Nově bylo také zavedeno nošení velké hvězdy na přilbách (od roku 1927).³² Přilbové odznaky byly několikanásobně větší, přiletovány přímo na ni, nebo byly opatřeny ohýbacími pacičkami pro přichycení. Tuto praxi nošení znaku na přilbě přijala Rudá armáda od bývalé imperátorské armády, která ji zase přijala od Francouzů. Až do roku 1936 tak Rudá armáda využívala staré francouzské helmy typu Adrian, které byly buď vyráběny přímo v SSSR, nebo pocházely ze starých zásob po bělogvardějské armádě. Narozdíl od klasických čepicových odznaků ty přilbové byly raženy z jednoho kusu kovu a jejich pole bylo natřeno barvou či jemně smaltováno. Čepicové odznaky byly nově vyrobeny ze dvou kusů. Hvězda byla zhotovena kvůli

---

29 Pro ilustraci uvedme například čepicové odznaky Československé armády, používané ve 30. letech. Odznak pro mužstvo je pouhou zmenšeninou malého státního znaku, důstojnický odznak je malým státním znakem na štítu. Odlišení bojových a nebojových útvarů bylo určeno tím, že důstojnické čepicové odznaky bojových útvarů byly opatřeny zkříženými meči.

30 ИЛЬИНСКИЙ, В. Н.: *Значки и их коллекционирование*, Москва 1974, s. 10-12.

31 КУЦЕНКО, А. Н.: *Кокарды: знаки различия министерств и ведомств СССР*, Донецк 1998, s. 5.

32 КУЦЕНКО, А. Н.: *Кокарды: знаки различия министерств и ведомств СССР*, Донецк 1998, s. 5.

pevnosti z oceli, která byla plátovaná mosazí, následně proběhla povrchová úprava cípů horkým smaltováním, což zajistilo odznaku reprezentativní vzhled (na rozdíl od předchozího barveného), avšak smalt byl choulostivý na mechanické poškození nárazem. Zkřížený srp s kladivem byl ke hvězdě přichycen ohnutými drátky. Odlišení velikosti odznaku v závislosti na velikosti pokrývky hlavy bylo zachováno. Obecně platilo, že na zimní pokrývky hlavy byly používány větší kusy. Podle podoby zpracování s jinými dobovými odznaky lze soudit, že výroba byla zadána Leningradské mincovně (dále jen LMD), která měla na starost i výrobu odznaků pro Společnost pomoci obraně, letectvu a protichemickému stavitelství (dále jen OSOAVIACHIM) či Národní komisariát vnitřních záležitostí (dále jen NKVD).³³ V polovině 30. let se již vyskytují odznaky ražené z jednoho kusu kovu, tentokrát z mosazi. Tyto odznaky byly výrobně méně náročné, jejich zpracování bylo méně kvalitní a smaltování mšlejší. Zavedeny byly pro mužstvo a poddůstojníky. Předchozí dvoudílné a precizně smaltované odznaky byly nyní výsadou důstojníků a vyšších velitelů³⁴, sporadicky se však u mužstva vyskytovaly až do začátku Velké vlastenecké války. V průběhu války však ve všech oblastech ozbrojených sil téměř vymizely.

1.3. Modernizace Rudé armády a její promítnutí do insignií

Přijaté trendy v používání a rozlišování insignií působily poněkud zmatečně, uvážíme-li, že předpisy se velmi často míjely s praxí. Ještě na začátku 30. let můžeme na fotografiích vidět insignie z doby počátku 20. let, jednotná nebyla ani ústrojová kázeň, což bylo v rozporu s novou politikou SSSR vůči armádě, reprezentovanou Michajlem Nikolajevičem Tuchačevským. Čerstvě (1933) Leninovým řádem vyznamenaný³⁵ vojevůdce si velmi dobře uvědomoval vliv těchto nedostatků na morálku a prestiž RKKA. Jelikož Tuchačevského teorie

---

33 БОЕВ, В. А.: *Каталог наградных, квалификационных знаков отличия советских вооруженных сил*, Киев 2016, s. 9.

34 Nelze hovořit o generálských hodnostech, jelikož ty až do roku 1940 v RKKA zavedeny nebyly.

35 НИКУЛИН, Л. В.: *Тухачевский*, Praha 1965, s. 116.

o vedení války považovala přirozenou morálku a politickou osvětu vojska za stejně důležitou jako moderní výzbroj, bylo zřejmé, že již brzy bude ústrojová kázeň sjednocena do přijatelné, a hlavně logické podoby. V roce 1935 byl přijat nový systém insignií a rozlišovacích odznaků, který již reprezentoval RKKA jako komunistickou, moderní a zkonsolidovanou vojenskou sílu. Byla vytvořena hodnost Maršál SSSR³⁶ a byly sjednoceny rozlišovací odznaky druhů vojsk RKKA. Nově měla armáda 17 druhů vojsk (dosud 24)³⁷³⁸, každý se zcela odlišným odznakem (viz příloha), nošeným spolu s hodnostním označením na límcových výložkách, které byly podle různých jednotek či druhů vojsk odlišené barvou pole. Například tankové vojsko mělo výložky černé (a opatřené odznakem v podobě tanku), ale spojař tankistů na černých výložkách nosil odznak spojařů. Pohraničníci nosili výložky světle zelené, ženista pohraničníků (podle druhu vojska nosící černé výložky) však nosil odznak ženistů na světle zelených výložkách. Takovýchto odchylek bychom našli mnoho, podléhaly však přísné ústrojové a předpisové kázní. Je nutné také zmínit, že političtí pracovníci nebyli označeni límcovým odznakem, avšak de facto byli rozlišovacím odznakem v roce 1935 vybaveni také. Jejich rozlišením byly dvě rudě lemované velké hvězdy se zlatě vyšitým srpem a kladivem, našité na předloktích. Problém v popisu reformy však nastává v případě pěchoty. V literatuře, odborných internetových stránkách, muzeích a koneckonců i při historických rekonstrukcích je pro roky 1935-1943 zobrazen pěšák s odznakem terče se zkříženými puškami. Bezpochyby byl tento odznak používán, avšak prokazatelně není na místě používat pro něj označení vzor 1935.³⁹ Zastánci výskytu odznaků již po roce 1935 se odvolávají na límcové výložky, prokazatelně vyrobené

---

36 20. listopadu 1935 bylo jmenováno prvních 5 maršálů: K. J. Vorošilov, S. M. Buďonnyj, M. N. Tuchačevskij, A. I. Jegorov a V. K. Bljučer.

37 ХАРИТОНОВ, О. В.: *Иллюстрированное описание обмундирования и знаков различия Советской Армии (1918—1958 гг.)*, Ленинград 1979, s. 150-179.

38 Druhy vojsk RKKA od roku 1935: spojaři, tankisté, ženisté, chemické vojsko, vojensko-technické zabezpečení, letectvo, železniční vojsko, dělostřelectvo, automobilní vojsko, zdravotníci – zlatý odznak, veterináři – stříbrný odznak, sapéři, hudebníci, administrativní služba, vojenská prokuratura, pontonové jednotky, elektrotechnici.

39 Nakříklad viz [Collect Russia Infantry "target" collar tabs, 1935 pattern intended to be used by all infantry forces, including NKVD. Soviet Russian](#), 9. 12. 2020.

před rokem 1940 a na fotografie, u kterých však nelze spolehlivě určit rok, jelikož insignie si byly po celá třicátá léta velmi podobné. Pro takovou teorii existuje několik argumentů. Tím hlavním je rozkaz lidového komisaře obrany (dále jen NKO) č. 33 z 10. března 1936, kterým byly zavedeny nové rozlišovací odznaky vzoru 1935, a odznak pěchoty mezi nimi není. Insignie pěchoty se mezi odznaky zavedenými v roce 1935 nevyskytuje ani v odborné literatuře.⁴⁰ Dalším je ustrojovací rozkaz z roku 1940.⁴¹ Zde se již uvedený odznak nachází, avšak pouze při ilustraci vyššího velitelského sboru RKKA. Není tedy jasné, jestli byl odznak zaveden pro rudoarmějce a mladší velitelský a seržantský sbor, a také to, jestli byli povinni nosit jej vyšší velitelé sloužící ve střeleckých divizích, sborech a armádách. Není však možné ani spolehlivě určit, zdali byl tento odznak zaveden tímto rozkazem. Je spíše pravděpodobné, že se zde vyskytla již používaná insignie, zřízená někdy mezi lety 1935-1940. Kromě toho lze nabídnout další teorii, že obrovský počet střeleckých divizí způsobil, že až do začátku Velké vlastenecké války nebyl odznak distribuován v dostatečných počtech. Pak již vyvstaly před armádou důležitější problémy. Pro úplnost uvádím, že pěchota o svůj odznak (pokud tento někdy měla) přišla již v roce 1943. Dochované kusy jsou sběratelskými unikáty a většina kusů jsou novodobé či staré filmové kopie. Snad se bližší informace o tomto „řádoby ikonickém“ odznaku povede faleristům a historikům objasnit spolehlivěji.

Výrobu rozlišovacích a hodnostních odznaků lze bohužel určit jen těžko. Rozlišovací odznaky byly, až na jedinou výjimku, opatřeny přiletovanými pacičkami pro uchycení na petlici.⁴² Výjimku tvoří odznak střelecké pěchoty (terč se zkříženými puškami, opatřený šroubem a maticí. Soudě podle zpracování mnou zpozorovaných kusů, jsou pacičkami opatřené odznaky pozdější filmové či sběratelské kopie. Matice odznaku nese značení leningradského

---

40 ХАРИТОНОВ, О. В.: *Иллюстрированное описание обмундирования и знаков различия Советской Армии (1918—1958 гг.)*, Ленинград 1979, s. 48.

41 Rozkaz NKO č. 226 z 26. 7. 1940, s. 5.

42 Ruský výraz pro límčové výložky.

podniku LENEMALJER.

U hodnotných odznaků je určení ještě složitější. Smaltované odznaky se vyskytovaly v mnoha verzích – ocelové, plátované mosazi, mosazné, zlacené. U mnohých lze také rozlišit jinou kvalitu smaltů. To nám sice nepomůže při určení výrobce, ale dá se poměrně spolehlivě konstatovat, že čím méně kvalitní zpracování, tím pozdější výroba.⁴³ Co se týče výrobce, i zde se musíme spokojit s jednou jedinou určitelnou verzí – z podniku LENEMALJER, opatřenou šroubem.

Popis by nebyl úplný, kdybychom vynechali knoflíky. RKKA používala v letech 1935-1943 několik jejich druhů, avšak jejich vyčerpávající popis není záměrem. Pro symboliku je důležité, že s výjimkou generálů a maršálů byly opatřeny hvězdou se srpem a kladivem (bez smaltování). Generálové a maršálové se honosili mnohem zdobnějším kusy – zlacenými se zobrazením státního znaku SSSR. Jejich alespoň přibližné časové určení je poměrně jednoduché – podle počtu stuh, označujících svazové republiky. Knoflíky byly zhotoveny z mosazi a v některých případech opatřeny značkou výrobce – moskevského podniku MOSŠTAMP.⁴⁴ Je však možné spatřit i velmi zajímavé exempláře, opatřené značkou amerických podniků (lend-lease).⁴⁵

1.4. Situace v předvečer Velké vlastenecké války

Brzy po zavedení insignií z roku 1935 se ukázalo, že není šťastným řešením vybavovat polní vojsko tak barevnými insigniemi. Sovětský svaz vstoupil v roce 1939 do války s Finskem (podle dobové mluvy s „finskou bělogvardějštinou“), které mělo své maskování pečlivě propracováno. Smaltované odznaky důstojníků a zlaté obšívky výložek působily jako magnet

---

43 To bylo dáno rozšiřováním armády a požadavkem na velkovýrobu i proto, že generalita očekávala brzký konflikt.

44 [Collect Russia Button for a General's or Marshal's tunic, dated 1963. Soviet Russian](#), 12. 12. 2020.

45 BÉKÉSI, L., TÖRÖK, G.: *Stalinova válka: Sovětské uniformy a militárie 1941-45*, Praha 2007, s. 70.

na finské odstřelovače. Uvažme, že po Stalinových čistkách musela armáda své důstojníky obzvláště šetřit. Ve sněhu však navíc možné celkem spolehlivě identifikovat i límcové výložky řadového vojáka, zvláště malinově červené výložky pěšáků a světlezelené výložky pohraničnicků. Celou tuto uměleckou výstavu barev a lesklých kovů korunovala zimní čepice buď onnovka, opatřená velkou látkovou hvězdou tvořící podklad čepicového odznaku. NKO tak usilovně řešil tento problém, který vedl ke zvýšení už tak velkých ztrát. V červenci 1940 bylo rozhodnuto o zrušení barevných výložek pro používání na polním stejnokroji. Používat se měly pouze pro vycházkové a služební stejnokroje. Jak však potvrzují fotografie z prvních měsíců Velké vlastenecké války, ne vždy byl tento předpis dodržován, což bylo dáno hlavně zmatky, špatným zásobováním, ale také hrdostí vojáků. Je také logické, že během jednoho roku nebylo možné do všech jednotek distribuovat nové výložky a nové límcové odznaky, zhotovené nyní z ocelového plechu a lakované tmavou barvou khaki. Z buď onnovek zmizela látková hvězda, odznak na přilbu nahradila malá malovaná hvězda (byť se staré „adrianky“ vyskytovaly u dobrovolnických jednotek ještě v roce 1941). Kromě požadavku na lepší maskovací vlastnosti však byly zavedeny i některé jiné předpisy, které s tímto požadavkem nesouvisely. Pro vyšší velitele byl zaveden dvoudílný vycházkový a služební čepicový odznak, mající podobu kokardy s připevněnou hvězdou. V závislosti na datu výroby se vyskytují dvoudílné i jednodílné odznaky, polní odznaky se od služebních a přehlídkových liší tím, že nejsou opatřeny hlubokým zlacením. Do RKKa byly vráceny staré carské hodnosti generálů,⁴⁶ které nahradily staré hodnosti,⁴⁷ používané již od Občanské války. S takovými zmatky, způsobenými souběžným používáním insignií z roku 1935 a z roku 1940, vstupovala RKKa do Velké vlastenecké války.⁴⁸

---

46 Podle subordinačního pořadí: generálmajor, generálporučík, generálplukovník, armádní generál, (Maršál SSSR).

47 Podle subordinačního pořadí: komdiv (velitel divize), komkor (velitel sboru), komandarm 2. stupně (velitel armády 2. stupně), komandarm 1. stupně (velitel armády 1. stupně), (Maršál SSSR).

48 O této nejednotnosti se můžeme přesvědčit z fotografií, viz. BÉKÉSI, L., TÖRÖK, G.: *Stalinova válka: Sovětské uniformy a militárie 1941-45*, Praha 2007., dále ZALOGA, S.: *Rudá armáda za druhé světové války*, Brno 2008.

2. Carské tradice v sovětské faleristice – trhliny v komunistické ideologii

2.1. Řády a odznaky prvních let sovětské vlády

Stále se zlepšující stav bádání potvrzuje, že ačkoliv se sovětská faleristika snažila od všech zažitých „buržoazních“ a „kapitalistických“ motivů distancovat, nevytvořila ideologicky (myšleno komunisticky) čistou symboliku a faleristický systém. V mnohém také můžeme sovětskou faleristiku považovat za nelogickou, jelikož přijala základní podobu veškerých ocenění jako odznaku. Při ohlédnutí do let 1918-1930 se pak setkáváme s laicky obtížnou identifikací úrovně dekorace, tedy jestli se jedná o řád, či o pouhý záslužný odznak.⁴⁹ Při studiu jednotlivých sovětských dekorací prvních dekád existence Sovětského svazu si můžeme povšimnout, že lze v tomto zdánlivém chaosu najít určitý systém a také podobnost s minulostí. Dovolme si malý exkurz do carské faleristiky. Zde se setkáváme se zdobnými a velmi detailně zpracovanými řády, které nesou posvátné symboly imperátorského Ruska. Najdeme zde náboženské symboly s návazností na Bibli, symboly carské moci a základní znaky vojenské symboliky – vavříny a meče. Medaile již tak honosné znaky nenesou, často se na nich však vyskytuje profil panovníka. Záslužné odznaky jsou poměrně prosté a jejich ozdobou jsou nápisy či zobrazení insignií vojska, pro které byly určeny. Tento systém můžeme pozorovat i ve faleristice sovětské. Řád rudého praporu, nejvyšší vojenské vyznamenání, nese „posvátné“ symboly komunistického státu – srp a kladivo, pluh, rudou hvězdu, ctěné znamení revoluce – rudou zástavu a heslo státu – „ПРОЛЕТАРИИ ВСЕХ СТРАН, СОЕДИНЯЙТЕСЬ!“.⁵⁰ Obdobu tak můžeme hledat v tom, že dříve se v ruské faleristice uplatňovaly zažité a všeobecně známé příběhy šířené pravoslavnou církví, nyní se jednalo o

---

49 Záslužné medaile se do vojenských dekorací vrátily až v roce 1938. Byly to medaile Za odvalu a Za bojové zásluhy, spolu s pamětní medailí k výročí 20. založení RKKK. Jelikož však i ona podléhala přísným kritériím pro udělení, není na místě ji považovat za jubilejní. Blíže popisovat tyto medaile v kontextu carských tradic není na místě, fakticky se jedná o typické příklady socialistického realismu.

50 „Proletáři všech zemí, spojte se!“.

příběhy a podobenství, které zpracovala propaganda ve snaze přiřadit sovětské faleristice i výchovnou funkci.⁵¹ Odznaky používané v letech 1917-1938 jsou pak opatřeny podle svého významu vojenskými či ideologickými symboly. Tak je možné základně odlišit závažnost dané dekorace. Je samozřejmě troufalé označovat to přímo za carskou tradici, avšak v základě zde analogii nalézt lze. Významné specifikum sovětské faleristiky je možné vysledovat u vyznamenání jednotlivých svazových republik, která jsou opatřena národnostně-kulturními symboly daného státu, což se na starých carských dekoracích vyskytuje jen zřídka, jelikož byl zdůrazňován význam samoděržaví. Výjimkou jsou některé exempláře carských řádů, které místo obrázku svatého nesou romanovského orla, což byly dekorace určené pro věřící jiných vyznání.

2.2. Rozlišovací odznaky a hodnostní označení 1917-1943

Pokud se soustředíme na insignie, tam je možné tradici imperátorské armády spatřit v mnohem větším rozměru. Nošené rozlišovací odznaky dělostřelectva, letectva, ženistů, spojovacího vojska a jezdeckta byly de facto kopiemi předchozích carských, jelikož ty nebyly opatřeny jakýmkoliv signifikantním znakem carismu. Nově vzniklé odznaky tak můžeme označit za ideologicky čisté, jelikož až na nenápadnou infiltraci rudé hvězdy na některých kusech jsou odznaky faleristicky logické a esteticky dobře provedené, aniž by se zde významněji projevil socialistický realismus. Pokud k socialistickému realismu přihlédneme, budeme překvapeni, jak abstraktní jsou právě rozlišovací insignie sjednocené podle rozkazu NKO č. 33 z 10. března 1936. Kromě rozlišovacích symbolů můžeme jako buržoazní a imperátorskou tradici označit honosné, barevné a střihově historizující uniformy generálů a maršálů RKKa, což hrubě kontrastovalo s chudým, a tedy revolučním vybavením řadových vojáků. Takovouto revoluční tradici reprezentoval také J. V. Stalin, který až do roku 1943 nosil

---

51GROWKA, K.: *Sovětská faleristika, její východiska, systém a její vliv na faleristiku socialistických států*. Folia numismatica: supplementum ad Acta Musei Moraviae, 25, 2011, č. 1, s. 25-40.

při vojenských slavnostech prosté vojenské sako a starý vojenský plášť ve spojení s „furažkou“ bez odznaku. Po zavedení luxusních vycházkových a přehlídkových uniforem (a také pro oslnění západních politiků) v roce 1943 však na buržoazní luxus přešel i on. K carským tradicím v sovětských insigniích náleží i generálské čepicové odznaky zavedené v roce 1940. Nesou sice jako ústřední symbol rudou hvězdu, ale navrácí se stará podoba čepicového odznaku – kokarda.⁵²

Hodnostní označení byla dlouhou dobu z hlediska carských tradic revolučně čistá, jelikož přijetí jednoduchých geometrických obrazců bez ornamentální výzdoby coby hodnostních označení nemá v Evropě obdoby. RKKa zavedla trojúhelníky pro poddůstojníky (v roce 1940 opatřené podélnou středovou rudou stuhou na celou délku výložky), čtverce pro mladší důstojníky, obdélníky pro starší důstojníky a kosočtverce pro vysoké velitele (na úrovni generality). Odznaky, jak již bylo psáno výše, byly smaltované. Návrat carských hodností můžeme sledovat v roce 1940, kdy se v RKKa znovu objevila hodnost generála, označeného pěticípou zlatou hvězdičkou carské podoby.⁵³

2.3. Období Velké vlastenecké války

Pokud přijmeme stav sovětské faleristiky, který autor popisuje výše (není to samozřejmě definitivní popis), nestalo se v letech 1941-1943 z tohoto hlediska nic, co by do základu otřásl systém, který byl vytvořen v letech 1935 a 1940. Pozvolný návrat carských tradic do armádní praxe však můžeme sledovat již v roce 1941, kdy byla první jednotka za boje pod Jelíní vyznamenána udělením statutu „gardová“. Udělení statutu bylo často spojeno s udělením kolektivního vyznamenání. Například 316. střelecká divize pod velením I. V. Panfilova byla v zimě roku 1941 vyznamenána za obranné boje u Volokolamska Řádem rudého praporu a byla přejmenována na 8. gardovou. V roce 1942 byl zaveden gardový odznak, který mylně mnoho

---

52 КУЦЕНКО, А. Н.: *Кокарды: знаки различия министерств и ведомств СССР*, Донецк 1998, s. 6.

53 Generálmajor 2 hvězdy, generálporučík 3 hvězdy, generálplukovník 4 hvězdy, armádní generál 5 hvězdy.

badatelů považuje za odznak záslužný. Pokud přihlédneme k faktu, že ho bez rozdílu nosili všichni příslušníci gardových jednotek (divizí, sborů, armád), jedná se o odznak rozlišovací, byť je zvláštní, že je tak kvalitně a esteticky dobře zpracovaný. Je více než zřetelné, že jeho předlohou byl Řád rudého praporu. Stejně jako v dobách imperátorských byli i sovětští gardisté protěžováni při udělování vyznamenání, potravinových přidělů i nové výzbroje. Voják měl navíc právo být oslovován jako „soudruh gardista“.⁵⁴

Dlouhá válka kromě lidských zdrojů vyčerpávala i morálku armády, což muselo velení usilovně řešit. Již v roce 1941 Stalin ve svém projevu 7. listopadu na Rudém náměstí volal po naplnění vzoru velikých předků – Alexandra Něvského, Dmitrije Donského, Kuzmy Minina, Dmitrije Požarského, Alexandra Suvorova a Michajla Kutuzova.⁵⁵ Tato rétorika hluboce kontrastovala s předválečnou ideologií o buržoazním imperátorském Rusku, kdy všichni jeho hrdinové byli sluhové zločinného vraha a uzurpátora – ruského cara. V roce 1943 tak byla zpátky přijata carská vojenská symbolika s jejím základním prvkem – zlatými nárameníky, tzv. pogony. Sovětská faleristika tím odmítla své distancování se od starého Ruska, které přijala v letech 1917-1920. Návrat zlacených a přezdobených nárameníků byl spojen s návratem starých střihů uniforem, které byly typické stojatým límečkem se dvěma knoflíky pro mužstvo, a stojatým vyztuženým límečkem bez knoflíků pro důstojníky. Vycházkové uniformy pro vyšší důstojníky byly zhotoveny z bílé látky, což byla rovněž stará carská tradice. Vznikly také nové rozlišovací odznaky, nyní naopak v čisté podobě socialistického realismu, ale nošené na starých carských náramenících. Takových esteticky paradoxních a vzájemně se vylučujících případů bychom v této době našli více.

2.4. Řád slávy

Jak bylo uvedeno výše, pozvolna začala komunistická diktatura respektovat staré

---

54 BÉKÉSI, L.: *Stalinova válka: sovětské uniformy a militárie 1941-1945*, Praha 2007, s. 74.

55СТАЛИН, И. В.: *О Великой Отечественной войне Советского союза*, Москва 1943, s. 45.

duchovní a morální hodnoty carského Ruska. Pokud bychom srovnali ideologicky zamaskované sovětské metropole a venkov, byli bychom překvapeni, kolik starých tradic zůstalo na venkově zachováno. Bylo nutné povzbudit (často vesnické) vojáky starým způsobem. Na milost bylo vzato dokonce i pravoslaví, jakkoliv byla komunistická ideologie plná tzv. vědeckého ateismu. Na některých řádech a zpravidla na všech medailích se začal vyskytovat carský závěs v podobě kovové kolodky tvaru nepravidelného pětiúhelníku, na níž byla napjata odpovídající stuha.⁵⁶ Nejvíce však komunistická diktatura (z hlediska faleristiky) ustoupila od své doktríny tím, že se znovu začala vyskytovat oranžovo-černá, tzv. svatojiřská stuha, což byl přímý návrat k symbolice starého „elitářského“ režimu. Stuha byla ikonickým symbolem imperátorské armády, na který stále ještě mnoho starých vojáků slyšelo a mladá generace o něm minimálně věděla. Jako rozlišovací odznak byla nově využívána námořními gardisty,⁵⁷ kteří kromě toho měli v této barvě také stuhu na svých čepicích bez štítků tzv. bezkozyrkách.⁵⁸ Stejnou stuhu bychom našli i na bojových zástavách gardových námořních útvarů, ale i na Řádu slávy, který můžeme považovat za jeden z nejvýznamnějších symbolů carské tradice v sovětské faleristice. Tento řád přímo navazoval na carský Řád sv. Jiří, jehož verze pro řadové vojáky měla čtyři třídy. Řád slávy vycházel ve svém uměleckém zpracování ze dvou dekorací, které zůstaly jen ve fázi projektu. První byla medaile Za obranu Moskvy v podobě pěticípé stříbrné hvězdy, která byla návrhem významného umělce N. I. Moskaleva a nesla jako ústřední motiv reliéf Kremlu doprovázený stuhou, na níž je datum protiútoku sovětského Západního frontu, 6. 12. 1941. Revers medaile byl opatřen textem „ЗА ПАЗГРОМ НЕМЦЕВ ПОД МОСКВОЙ“.⁵⁹ Druhým takovýmto projektem byl Řád Bagrationa, taktéž

---

56 Kolodkou byly opatřeny i první medaile, zavedené v SSSR před rokem 1943. Měly však tvar obdélníku. Jedná se o Medaili Za odvalu, Medaili Za bojové zásluhy, Medaili k 20. výročí založení RKKK, Zlatou hvězdu Hrdiny SSSR a Zlatou hvězdu Hrdiny socialistické práce (v sov. terminologii Zlatou hvězdu „Srp a kladivo“).

57 <https://sovietorders.com/product/soviet-naval-guards-badge-ww2/>, 20. 2. 2021.

58 Jedná se o jeden ze základních atributů námořníků většiny světa.

59 „Za zničení Němců pod Moskvou“.

podle návrhu N. I. Moskaleva. Ten měl stejný tvar, jeho ústředním motivem byl profil P. M. Bagrationa, hrdiny Vlastenecké války v roce 1812. O ideologické absurditě toho, že Bagration byl příslušníkem aristokracie, a dokonce historického gruzínského královského rodu, se zmiňovat nemusíme. Opis středového kruhu je tvořen jménem vojevůdce.⁶⁰ Kolodka byla u obou projektů ve tvaru pětiúhelníku,⁶¹ je však kromě stuhy opatřena i mašlí ze stejné stuhy, což bylo specifikum svatojiřských křížů 1. a 3. třídy.⁶² Poté, co byly jeho návrhy odmítnuty, zvolil Moskalev kompromis, který spočíval v přijetí systému svatojiřských křížů, ale pouze ve třech třídách. Mašle z kolodky zmizely, odlišení spočívalo v tom, že 1. třída byla zhotovena ze zlata, 2. třída (Ag) měla pozlacený ústřední kruh, 3. třída byla zhotovena pouze ze stříbra. Typologie řádů podle jejich verzí je poměrně složitá, jelikož se jednalo o vyznamenání hlavně pro řadové vojáky a válečné kusy jsou tedy značně onošené a také proto, že Řád slávy má mnoho velmi jemných detailů. Zajímavé je, že stejně jako v carské éře, kdy nositelé všech čtyř tříd svatojiřského kříže požívali značného morálního kreditu, byli i v sovětské éře nositelé všech tří tříd Řádu slávy úředně považováni za hrdiny SSSR, byli tedy na úrovni nositelů Zlaté hvězdy Hrdiny SSSR.⁶³ Odlišení ve statutu je vyjádřeno tím, že sovětské řády podléhaly přísným kritériím pro udělení. Byly přesně vymezeny zásluhy, za které se tento řád uděluje. Předpokládá se, že výroba probíhala výhradně v MMD, jelikož veškeré zpozorované kusy odpovídají kvalitou zpracování i ostatním řádům zhotoveným v moskevské mincovně. Věnovat se jednotlivým uděleným kusům Řádu slávy není obsahem této kapitoly.

---

60 DUROV, V. A.: *Ruská a sovětská vojenská vyznamenání*, Praha 2006, s. 86.

61 Kolodky, které faleristé vnímají jako typické pro sovětskou faleristiku, jsou tradicí, která se využívala již od doby Napoleonských válek. Zpočátku se jednalo pouze o stuhy, které byly do tohoto tvaru složené a nažehlené, později se (odhadem v polovině 19. století) vyskytly kovové konstrukce, na kterých byla stuha a dekorace uchycena. Ve sbírkách se často vyskytují složené stuhy, vyztužené tvrdým papírem, avšak takováto „kolodka“ se s originálními dekoracemi nikdy nevyskytovala.

62 DUROV, V. A.: *Ruská a sovětská vojenská vyznamenání*, Praha 2006, s. 30.

63 DUROV, V. A.: *Ruská a sovětská vojenská vyznamenání*, Praha 2006, s. 87.

2.5. Ostatní řády zavedené v letech Velké vlastenecké války

Sovětské dekorace zavedené v letech 1917-1941 můžeme, až na některé detaily (viz 3.1), považovat za ideologicko-umělecky (z hlediska soc. realismu) čisté. S výjimkou Řádu rudého praporu, který má ještě estetiku staré carské školy, se tak setkáváme s řády zobrazujícími typické atributy komunistické symboliky.⁶⁴ O to více budeme překvapeni, jak hluboká propast nastala mezi starou, revoluční faleristickou tradicí a novou, rusko-sovětskou. V letech 1942-1945 byla vytvořena zcela nová soustava řádů, které již byly čistě vojenské a jejich udělení civilním osobám (pokud ovšem neměly výjimečné vojenské zásluhy) bylo v zásadě vyloučeno. Hlavním vyznamenáním této soustavy je Řád vlastenecké války zavedený v roce 1942, jemuž je v této práci věnována samostatná kapitola. Mezi symboly zobrazenými na řádu najdeme pušku a šavli, celkovým pojetím se podobá řádovým hvězdám známým z evropské faleristiky. Už samotný název však jasně odkazuje na vzývání starých carských vzorů – Vlastenecké války v roce 1812. V roce 1942 byly zavedeny ještě tři řády. Prvním je Řád Suvorova ve třech třídách, druhým Řád Kutuzova ve dvou třídách a třetím Řád Alexandra Něvského v jedné třídě. Suvorov s Kutuzovem byli oba hrdinové válek s Napoleonem, avšak patřili k aristokracii, tudíž je jejich uvedení do sovětské faleristické soustavy přinejmenším pokrytecké. To stejné můžeme říci i o Alexandru Něvském, jeho jméno je však nesmazatelně spjaté s bojem proti „německým“ vetřelcům na Čudském jezeře v roce 1242, proto byl ideálním vzorem chabrosti i pro nynější válku. Výběr starých hrdinů v nové faleristické soustavě však znamenal jediné, a to snahu sovětské elity o sjednocení národa v boji proti fašistickému bloku, jelikož morální aspekty komunistické ideologie byly vyčerpány v letech teroru. Návrh Řádu Suvorova byl rozpracován architektem vojenského projektového institutu v Moskvě P. I. Skokanem,⁶⁵ na jeho

---

64 Jedná se o Řád rudé hvězdy, Řád znaku cti, Řád Lenina a Řád rudého praporu práce. Specifika, týkající se vyznamenání svazových republik, používaných do založení SSSR např. viz DUROV, V. A.: *Ruská a sovětská vojenská vyznamenání*, Praha 2006, s. 68-71.

65 HERFURTH, D., MOLITOR, J.: *Militärische Auszeichnungen der UdSSR*, Berlin 1987, s. 91.

ústřední motiv byl zvolen reliéf Alexandra Suvorova z ateliéru N. I. Utkina, zhotovený v roce 1813.⁶⁶ Řád Kutuzova navrhl již několikrát zmiňovaný N. I. Moskalev⁶⁷ a podobu Řádu Alexandra Něvského rozpracoval významný architekt I. S. Těljatnikov.⁶⁸ Zajímavostí je, že při volbě imaginární podoby knížete byl zvolen záběr na herce N. Čerkasova z Ejzenštejnova filmu *Alexandr Něvský* (1938). Roku 1943 přistoupilo PVS SSSR k zavedení třetí třídy Řádu Kutuzova a byl zaveden další řád – Řád Bohdana Chmelnického ve třech třídách. Nový řád patří, stejně jako Řád Suvorova a Řád Kutuzova, k tzv. vojevůdcovským řádům, jeho zajímavostí však je, že jeho třetí třídu mohli získat i řadoví vojáci a partyzáni. Jedná se o poslední řád důstojníků pozemního vojska, který byl v letech války zaveden. Bohdan Chmelnický byl hejtmanem v Záporoží, který v sedmnáctém století vedl povstání proti Polsko-litevské unii. Byl považován za vlastence a jeho volba pro uvedení do sovětské faleristiky je jednoznačná – zdánlivá rovnoprávnost Ukrajinců v SSSR, kteří v této fázi války tvořili základní kádr Rudé armády. Autorem návrhu řádu byl A. S. Pasčenko.⁶⁹ Roku 1943 byl založen ještě jeden řád, který vrací sovětské faleristice typickou carskou zdobnost a způsob jeho zhotovení z něj činí jeden z nejzajímavějších řádů vůbec, proto se mu budeme věnovat více. Je jím Řád vítězství. Řád byl jako speciální vyznamenání pro význačné velitele zaveden 8. listopadu 1943 dle uměleckého návrhu A. I. Kuzněcova⁷⁰ a byl udělen celkově dvacetkrát, z čehož jedno udělení bylo zrušeno pro nedodržení stanov při navržení (Leonid Iljič Brežněv). Řád představuje vystouplou pravidelnou pěticípu hvězdu, jejíž cípy jsou vyplněny rubíny a lemovány brilianty. Mezi cípy hvězdy jsou stupňovité paprsky, posázené brilianty stejné velikosti. Střed hvězdy představuje modře smaltovaný kruh, po jehož obrubě je umístěn

---

66 <http://mondvor.narod.ru/OSuvor.html>, 20. 2. 2021.

67 HERFURTH, D., MOLITOR, J.: *Militärische Auszeichnungen der UdSSR*, Berlin 1987, s. 96.

68 HERFURTH, D., MOLITOR, J.: *Militärische Auszeichnungen der UdSSR*, Berlin 1987, s. 100.

69 HERFURTH, D., MOLITOR, J.: *Militärische Auszeichnungen der UdSSR*, Berlin 1987, s. 98.

70 HERFURTH, D., MOLITOR, J.: *Militärische Auszeichnungen der UdSSR*, Berlin 1987, s. 86.

vavřínovo-dubový věnec. Uprostřed kruhu je zlaté zobrazení kremelské zdi s mauzoleem Lenina a Spasskou věží ve středu. Nad zobrazením se nachází bíle smaltovaný opis „СССР“,⁷¹ ve spodní části kruhu se nachází dolů prohnutá, rudě smaltovaná stuha s bíle smaltovaným opisem „ПОБЕДА“.⁷²⁷³ Jeho nositeli byli nejvýznamnější vojevůdci války, mezi nimi také zahraniční.⁷⁴

Rok 1944 přinesl do námi popsané soustavy další dva řády, jejichž určení bylo na sovětské poměry velmi nezvyklé. Byly to Řád Nachimova ve dvou třídách a Řád Ušakova ve dvou třídách. Jednalo se o speciální vyznamenání pro námořnictvo a jako pomyslnou třetí třídu těchto řádů bychom mohli považovat i Medaili Nachimova a Medaili Ušakova. Je zajímavé, že sovětská vláda přistoupila k zavedení speciálních vyznamenání pro námořnictvo, zvláště pokud přihlédneme k tomu, že pro letectvo či jiné druhy vojsk „resortní“ vyznamenání neexistovala. Zajímavá je také praxe v udělování těchto řádů. I po jejich zavedení nebylo raritou, že

---

71 SSSR.

72 Vítězství.

73 Řádový odznak se zhotovuje z platiny, na jeho dozdobení a výrobu přípevňovacích dílů se používá platina, zlato, stříbro, smalt a umělecké rubíny, celkově je na odznaku použito 174 briliantů. Délka mezi horní a spodní hranou je 72 mm, průměr středového kruhu je 31 mm. Váha řádu je celkově 78 gramů. Poměrové složení je 47 gramů platiny, 2 gramy zlata, 19 gramů stříbra, 25 karátů rubínů a 16 karátů briliantů viz <http://mondvor.narod.ru/OPobeda.html>, 18. 2. 2021.

74 Dvěma Řády vítězství byli vyznamenáni Georgij Konstantinovič Žukov, Alexandr Michajlovič Vasiljevskij a Josif Vissarionovič Stalin. Žukov dostal svůj první řád za osvobození pravobřežní Ukrajiny (10. 4. 1944), druhý za zničení hlavních sil Wehrmachtu (30. 3. 1945). Vasiljevskij obdržel první řád taktéž za osvobození pravobřežní Ukrajiny a druhý za dobytí Königsbergu a východního Pruska. Stalin dostal příznačně první řád také za osvobození pravobřežní Ukrajiny a druhý za vítězství nad Německem ve Velké vlastenecké válce. Vyznamenání jedním řádem byli Konstantin Konstantinovič Rokossovskij (za podíl na zničení hlavních sil Wehrmachtu, konkrétně za osvobození Polska, udělen 30. 3. 1945), Ivan Stěpanovič Koněv (za podíl na zničení hlavních sil Wehrmachtu, konkrétně osvobození Polska a přepravu přes Odru, udělen 30. 3. 1945), Rodion Jakovlevič Malinovskij (za osvobození Maďarska a Rakouska), Fjodor Ivanovič Tolbuchin (za osvobození Maďarska a Rakouska), Leonid Alexandrovič Govorov (za osvobození Pobaltí), Semjon Konstantinovič Timošenko (za výjimečné zásluhy při obraně Běloruska a Ukrajiny v první fázi války a za vynikající koordinování štábu při mnoha operacích po zbytek války), Alexej Innokentěvič Antonov (za vynikající koordinaci bojových operací z pozice náčelníka generálního štábu) a Kirill Afanasjevič Mereckov (za vítězství ve válce s Japonskem). Jak jsme uvedli výše, mezi nositeli se nacházelo několik zahraničních generálů, kteří měli nezanedbatelný podíl na vítězství Sovětského svazu ve druhé světové válce. Byli to Dwight Eisenhower (velitel spojeneckých vojsk v Evropě, udělen 5. 7. 1945), Bernard Law Montgomery (udělen 5. 8. 1945), Michal I. (rumunský král, udělen 6. 8. 1945), Michał Rola-Żymierski (velitel polské armády v SSSR, udělen 9. 8. 1945) a Josip Broz Tito (udělen 9. 9. 1945) viz БОЕВ, В. А.: *Каталог разновидностей орденов и медалей СССР*, Киев 2020, s. 25.

příslušníci námořnictva byli dekorováni standartními řády a medailemi, avšak příslušníci pozemního vojska nebyli těmito řády vyznamenáni v zásadě nikdy. Samotné zavedení tak postrádalo žádaný efekt. Řád Nachimova byl navíc zhotoven v nezvykle nákladném zpracování. V obou případech byli tvůrci řádu příslušníci uměleckého kolektivu pod vedením E. A. Berkova a M. A. Šipelevského.⁷⁵ Pavel Stěpanovič Nachimov byl významným ruským admirálem, který se do historické paměti zapsal jako vynikající strateg během Krymské války, kdy řídil obranu Sevastopolu. Řád Nachimova 1. třídy představuje vystouplou stříbrnou pěticípou hvězdu vykládanou rubíny s kotvami na konci cípů. Mezi cípy se nachází zlaté stupňovité paprsky. Uprostřed hvězdy se nachází zlatý, modře smaltovaný kruh, mající v horní části opis „АДМИРАЛ НАХИМОВ“.⁷⁶ Kruh je z vnější strany lemován vystouplým řetězem, z vnitřní strany vystouplými tečkami. Uprostřed kruhu se nachází reliéfní zobrazení poprsí admirála. Ve spodní části kruhu se nachází dvě vavřínové větve, ohnuté po obvodu kruhu. Na jejich spoji je umístěn znak srpů a kladiva. Řád je zhotoven z několika dílů, upevněných nýtováním. Řád Nachimova 2. třídy představuje stejný odznak, je však zhotoven ze stříbra z jednoho kusu a není opatřen rubíny na cípech hvězdy, ale smaltováním.⁷⁷ Fjodor Fjodorovič Ušakov byl ruský admirál, který se v době válek s Napoleonem účastnil několika operací ve Středozezemním moři. Jeho největšími vítězstvími bylo dobývání Ancony a Neapole. Kromě bojových zásluh je však Ušakov považován za zakladatele profesionálního ruského námořnictva a rozpracoval mnoho strategicko-taktických postupů, kterými zaujal dokonce i Horatia Nelsona. Řád Ušakova 1. třídy představuje vystouplou pěticípou hvězdu, zhotovenou z platiny. Uprostřed hvězdy se nachází zlatý kruh na pomyslném pozadí oxidované kotvy a řetězu, lemujícího jeho obvod. Kruh je modře smaltován. V jeho horní části se nachází opis

---

75 <http://mondvor.narod.ru/OUshak.html>, <http://mondvor.narod.ru/ONahim.html>, 20. 2. 2021.

76 Admirál Nachimov.

77 <http://mondvor.narod.ru/ONahim.html>, 19. 2. 2021.

„АДМИРАЛ УШАКОВ“.⁷⁸ Uprostřed kruhu se nachází zlatisté reliéfní zobrazení poprsí admirála. Pod kruhem jsou (po vnitřním obvodu zpětných hrotů kotvy a vnějším obvodu kruhu) umístěny dvě větvičky, levá dubová, pravá vavřínová (z heraldického hlediska) a na jejich spoji se nachází zobrazení srpů a kladiva. 2. třída se odlišuje zpracováním.⁷⁹ Pro doplnění uvedme, že Medaile Ušakova a Medaile Nachimova byly svým statutem velmi podobné medaili Za odvalu. Při zpracování medaile bylo využito obou řadových reliéfů admirálů, obě medaile měly závěs v podobě horní části kotvy. Medaile Nachimova byla zhotovena v mosazi, Medaile Ušakova ve stříbře. V obou případech byl autorem návrhu medaile umělecký kolektiv pod vedením A. L. Diodorova a B. M. Chomiče.

2.6. Rozlišovací odznaky a hodnosti po roce (1942) 1943

Jak jsme si již popsali, návrat carských tradicí do symboliky, organizace a celkové podoby RKKa měl svá určitá specifika, která se logicky promítla i do rozlišovacích odznaků a hodností, zavedených v letech 1936 a 1941. Některé rozlišovací odznaky si zachovaly svou předchozí podobu, některé druhy vojsk přibýly v souvislosti s rozvojem ozbrojených sil v letech Velké vlastenecké války. Odznaky druhů vojsk se nyní nenosily na límcových výložkách (ty téměř vymizely),⁸⁰ ale na náramenících, které měly svá specifika. Tím hlavním bylo rozlišení mezi řadovými vojáky, důstojníky a generály. Řadoví vojáci nosili nárameníky jednobarevné (v barvě druhu vojska), opatřené náležícím lemováním. Nižší důstojníci (podporučík, poručík, nadporučík a kapitán) nosili nárameníky vyšíváné kovovou nití a opatřené jedním podélným pruhem v barvě druhu vojska (např. nižším důstojníkům pěchoty náležely zlaté nárameníky lemované rudě s jedním rudým podélným pruhem). Zlaté byly

---

78 Admirál Ušakov.

79 . Nejsou zde dvě větvičky, tudíž znak srpů a kladiva je umístěn přímo na kotvě ve stejné pozici jako u první třídy. Materiál byl pouze přehozen, hvězda je u 2. třídy řádu ze zlata, středový kruh je zhotoven v platině. V obou případech je řád z několika dílů, upevněných nýtováním viz <http://mondvor.narod.ru/OUshak.html>, 19. 2. 2021.

80 Výjimkou byly zimní kabáty opatřené výložkami v barvě druhu vojska a standartním velkým knoflíkem pro dozdobení (carský způsob), nebo uniformy některých vojenských škol.

určené pro bojové jednotky, stříbrné pro nebojové jednotky a týlové zabezpečení. Vyšší důstojníci (major, podplukovník a plukovník) byli označeni stejným způsobem, jejich nárameníky však byly opatřeny dvěma pruhy v barvě druhu vojska. Generálům a maršálům náležely ornamentálně vyššívané nárameníky s lemováním podle druhu vojska. Vývojem prošlo i označování hodností. Stejně jako v carské armádě byli nyní řadoví vojáci označováni podle hodnosti příčnými pruhy na náramenících. U důstojníků se jednalo o znovuzavedení hodnostních hvězdiček. Při nižší důstojníky byly určeny malé, pro vyšší velké. Generálové byli na výložkách podle hodnosti označeni vyššívanými hvězdami stejné velikosti jako u vyšších důstojníků. Maršálové měli na náramenících velkou hvězdu s vavřínovými ratolestmi.⁸¹ Stejně jako v případě vyznamenání podléhala nyní ústrojová kázeň přísné kastovní posloupnosti. Generálové a vyšší důstojníci měli uniformy a nárameníky z nejkvalitnějších materiálů.⁸² Nižšího důstojníka bylo možné od řadového vojáka také rozeznat na první pohled. Byl oděn v mnohem kvalitnější uniformě, měl boty z jemné kůže a jeho blůza byla opatřena dvěma náprsními kapsami, což se u řadových vojáků (s výjimkou NKVD) nevyskytovalo. O výrazné jednotnosti můžeme mluvit až počátkem roku 1944, jelikož do té doby probíhalo přerozdělování ústrojových součástí zavedených v březnu 1943 mezi frontové jednotky. Není proto nijak vzácné vidět fotografii vojáka s nárameníky našitými na starou blůzu s ležatým límcem, nebo naopak vojáka v zimním kabátu s nárameníky, pod kterým prosvítají staré límcové výložky na blůze.⁸³ Jelikož ve vycházkové a služební podobě byly nárameníky důstojníků velmi nápadné, byly zavedeny i v polní verzi. Jak je ale známo, sovětští vojáci si velmi zakládali na své symbolice, proto spolu se svými vyznamenáními nosili na bojiště i své barevné nebo zlatě vyššívané nárameníky. Pro týlová vojska nebyly polní nárameníky zavedeny.

---

81 TUMANOV, R.: *Vyšší stupně vyznamenání, řády a medaile SSSR a odznaky Rudé armády*, Praha 1945, příloha (nečíslovaná).

82 <https://www.collectrussia.com/DISPITEM.HTM?ITEM=29217>, 20. 2. 2021.

83 BÉKÉSI, L.: *Stalinova válka: sovětské uniformy a militárie 1941-1945*, Praha 2007, s. 84.

Polní nárameníky téměř ve všem kopírovaly ty služební, byly však zhotoveny z látky v barvě khaki⁸⁴ nebo v tmavě zelené,⁸⁵ v závislosti na látce dané uniformy (letní/zimní). Jejich zpozorování na dobových fotografiích či ve sbírkách pokročilých sběratelů je pro výše uvedené důvody skutečnou raritou. Barevné provedení služebních a vycházkových nárameníků je velmi rozmanité a již podle něj je možné alespoň odhadnout druh vojska.⁸⁶ Například červené nárameníky s černým lemováním byly zavedeny pro pěchotu, světle modré s černým lemováním pro letectvo, tmavě modré s černým lemováním pro jezdeckvo, černé pro technické jednotky a ženisty, černé s červeným lemováním pro tankové vojsko a dělostřelectvo či tmavě zelené s hnědým lemováním pro lékaře nebo automobilní vojsko.⁸⁷ Jelikož některé druhy vojsk (například tankisté a dělostřelci) nosily stejné nárameníky, bylo nutné jejich odlišení skrze rozlišovací odznaky.

V roce 1942 se rozlišovací odznaky dočkaly své první změny. Odznak vojensko-ekonomické a administrativní služby, zavedený v roce 1936 speciálně pro vysoké důstojníky a generály těchto vojsk, byl od 30. března 1942 určen pro všechny hodnosti, a to dle rozkazu NKO č. 93. Zmizela tak jeho starý vzhled v podobě stylizovaného ozubeného kola s kružítkem, starou přilbou typu Adrian a francouzským klíčem. 12. dubna 1942 byl zřízen nový odznak leteckého technického personálu v podobě okřídlené vrtule (stejně jako u letectva) s malou, rudě smaltovanou hvězdou. Kromě toho byli příslušníci těchto jednotek nově označeni rukávovou nášivkou (stejně jako piloti nebo dělostřelci).⁸⁸ Ještě citelnější změna přišla v lednu 1943, kdy byl změněn systém a vzhled předchozích rozlišovacích odznaků z roku 1936 a odznaku střelecké pěchoty (peripetie přesné datace jeho zavedení již vynechme). Změna byla

---

84 <https://www.collectrussia.com/DISPITEM.HTM?ITEM=6010>, 20. 2. 2021.

85 <https://zemlyanka-v.com/shop/ussr/pogony-petlicy/polevye-pogony-majora-abtv-rkka-obrazcza-1943-goda/>, 20. 2. 2021.

86 BÉKÉSI, L.: *Stalinova válka: sovětské uniformy a militárie 1941-1945*, Praha 2007, s. 85.

87 ZALOGA, S.: *Rudá armáda za druhé světové války*, Praha 2007, s. 25.

88 http://army.armor.kiev.ua/forma/emblem_36-42.shtml, 20. 2. 2021.

vynucena novým rozkazem NKO č. 25 z 15. ledna 1943. Odznak střelecké pěchoty nyní vymizel, zrušeny byly také staré odznaky železničního vojska, elektrotechnických jednotek a pontonových vojsk. Pěchota se nového rozlišovacího odznaku nedočkala, jejím nynějším označením byly pouze červené nárameníky, což bylo pro některé důstojníky i generály bráno jako potupa, jelikož celou předválečnou éru si SSSR na své pěchotě velmi zakládal. Železniční vojsko bylo označeno novým odznakem v podobě okřídlené kotvy se zkříženým francouzským klíčem a kladivem a doplněné rudou hvězdou. Elektrotechnické vojsko bylo, stejně jako později chemické vojsko, začleněno do technických vojsk a pontonové jednotky nově náležely pod ženijní službu. Nově byl vytvořen znak jezdeckva se zkříženými šavlemi na podkově. RKKA měla nyní oficiálně 15 druhů vojsk: tankové vojsko (starý odznak), technické vojsko (starý odznak - chemici, pohonné hmoty, opraváři), dělostřelectvo (starý odznak), automobilní vojsko (starý odznak), spojaři (starý odznak), ženisté (starý odznak), lékařská služba (starý odznak, zlatá – humánní, stříbrná – veterinární), stavební oddíly (starý odznak sapérů), hudebnictvo (starý odznak), vojenská prokuratura a justice (starý odznak), intendantská služba (odznak z roku 1942, viz výše), letectvo (starý odznak), letecký technický personál (odznak z roku 1942, viz výše), železniční vojsko (viz výše) a jezdeckvo (viz výše).⁸⁹ Výše popsané odznaky již do konce války nepodléhaly změnám, drobné odlišnosti je možné najít u zpracování či jemných detailů jednotlivých kusů. Do konce roku 1943 se však vyskytly ještě některé závažné změny vynucené snahou o definitivní systematičnost rozlišovacích odznaků. Chemické vojsko bylo 1. března 1943 rozkazem NKO č. 115 začleněno do technického vojska, čímž byl oficiálně zrušen starý rozlišovací odznak. 18. května 1943 bylo rozkazem NKO č. 223 nařízeno, aby vojenští velitelé železničních stanic, přístavů a letišť byli označeni rukávovou nášivkou ve tvaru kosočtverce, na níž bylo vyšívané okřídlené kolo. Nášivka měla rozměr 8x12 centimetrů a byla zhotovena z černé látky. 22. června 1943 byl zřízen nový, šestnáctý druh vojsk – topografická

---

89 ZALOGA, S.: *Rudá armáda za druhé světové války*, Praha 2007, s. 24.

služba. Jelikož bylo složité vytvořit zmenšeninu základních pomůcek topografů, přistoupil NKO k nelogickému a z faleristického hlediska neobhajitelnému kroku. Nový odznak měl podobu zkříženého francouzského klíče a kladiva, v místě překřížení je umístěna rudá hvězda. Odznak tak ve všem, s výjimkou hvězdy, odpovídal odznaku technických jednotek, se kterým je často vzájemně zaměňován. Sedmnáctý druh vojska byl zaveden 12. listopadu 1943 rozkazem NKO č. 310. Jednalo se o silniční vojsko, které se v této době stávalo téměř fenoménem, jelikož mělo na starost vytvoření nových a obnovení starých, ustupujícími Němci poškozených či záměrně zničených silnic. Odznak byl velmi jednoduchý a představoval zkřížený rýč se sekerou.⁹⁰ Tímto odznakem se uzavírá námi sledované období návratu carských tradic do sovětských insignií, které trvalo až do roku 1955, aniž by byly od roku 1943 jakkoliv změněny. V roce 1955 se znovu radikálně změnila ustrojovací kázeň a označení vojsk se z nárameníků opět přesunulo na límcové výložky, které však byly určeny jen pro tento účel, nárameníky jako označení hodnosti byly zachovány. Ve stejnou dobu se vyskytují nové či pozměněné rozlišovací odznaky – výsadkářů, ženistů a stavebních jednotek. Zrušen byl odznak intendantů a radikálně pozměněn byl odznak tankového vojska. Zdobnosti ubylo, do všech oblastí sovětské armády se začal vracet revoluční duch vynucený studenou válkou. Buržoazie byla opět základním nepřítelem, vzývání starých carských hrdinů a morálních hodnot vymizelo.

2.7. Kampaňové medaile a jejich porovnání s carskou faleristikou

V sovětské faleristice nebyly až do roku 1938 zavedeny jakékoliv medaile. V tomto roce však přišel zvrat, vynucený nižšími zásluhami v bojích s Japonci na Dálném východě, které bylo potřeba náležitě ocenit (a záslužné odznaky jsou pro tento účel nedůstojné, byť vznikl speciální odznak za boje u jezera Chasan v roce 1937), ale jejich závažnost nedostačuje na udělení řádu. Byly zavedeny tři záslužné medaile, Medaile Za odvalu, Za bojové zásluhy a

---

90 http://army.armor.kiev.ua/forma/emblem_43-55.shtml, 20. 2. 2021.

medaile „20 let RKKA“. Můžeme se domnívat, že třetí jmenovaná medaile je medailí jubilejní, avšak opak je pravdou. Podle stanov medaile byla tato udělována pouze kádrovým velitelům armády a námořnictva. To je první odlišení od klasických jubilejních medailí. Tím druhým je to, že pro udělení medaile bylo nutné splnit následující podmínky: k 23. únoru 1938 (den RKKA) sloužit v ozbrojených silách SSSR dvacet let nebo se s vynikajícími zásluhami účastnit Občanské války v řadách RKKA nebo RKKF. Další možností pro udělení bylo udělení Řádu rudého praporu za zásluhy v letech Občanské války, což však úzce souvisí s předchozí tezí. Do výčtu daných dvaceti let se počítala i služba u rudých gard nebo partyzánských oddílů v letech 1917-1921. Vyznamenání udělovalo Prezídium Nejvyššího sovětu SSSR.⁹¹ Carské medaile podobného charakteru byly opatřeny výše popsanou kolodkou pětiúhelníkového tvaru, jejich zavedení však stále nebylo aktuální, proto bylo přistoupeno ke kolodce ve tvaru obdélníku, na níž je napjata rudá stuha (pro všechny tři medaile stejná).

Uvedený stav trval i v počáteční fázi Velké vlastenecké války, avšak stále více bylo jasné, že za obrovské bitvy obranného charakteru v letech 1941-1943 bude nutné vytvořit speciální soustavu pamětních medailí. Na konci roku 1942 bylo rozpracováno vytvoření čtyř prvních kampaňových medailí, které započaly tradici těchto vyznamenání jako signifikantního znaku sovětské faleristiky, který spojoval řadové vojáky, důstojníky i generály a nepodléhal kastovním rozdílům, jako tomu bylo například u nových sovětských řádů. Jednalo se o medaile Za obranu Oděsy, Za obranu Sevastopolu, Za obranu Leningradu a Za obranu Stalingradu. Nově se všechny medaile (včetně starých) také nosily na kolodce ve tvaru nepravidelného pětiúhelníku, opatřené příslušnou stuhou. Doba zavedení medailí nás nutí k zajímavému zamyšlení, že v případě medaile Za obranu Oděsy a Za obranu Sevastopolu se jednalo o bitvy, které byly svedeny v předchozích měsících. Pro faleristiku nezvyklé je, že medaile Za obranu Leningradu a Za obranu Stalingradu byly zavedeny v době průběhu obou bitev, byť u

---

91 HERFURTH, D., MOLITOR, J.: *Militärische Auszeichnungen der UdSSR*, Berlin 1987, s. 138.

Stalingradu byl již výsledek střetnutí zřejmý. Návrh medailí zhotovil N. I. Moskalev. Všechny čtyři medaile tvoří mosazný kotouč o průměru 32 mm. Revers u všech čtyř medailí tvoří nápis ve třech řádcích „ЗА НАШУ – СОВЕТСКУЮ – РОДИНУ“.⁹²

Avers medaile Za obranu Oděssy tvoří vyobrazení mořského břehu a majáku, jsou zde stylizované figury rudoarmějce a námořníka s puškami tzv. na bodák. Nad figurami je opis „СССР“.⁹³ Po vnitřním obvodu medaile se v horní části nachází opis „ЗА ОБОРОНУ ОДЕССЫ“.⁹⁴ Začátek a konec opisu je vyznačen malou pěticípou hvězdičkou. Ve spodní části medaile se nachází neuzavřený vavřínový věnec převinutý stuhou s pěticípou hvězdou na ní.⁹⁵ Obvod medaile je lemován vystouplou obrubou.⁹⁶

Avers medaile Za obranu Sevastopolu tvoří poprsí rudoarmějce a námořníka, hledící vpravo (z heraldického hlediska). Vnitřní obvod medaile je tvořen 5 mm pruhem, oddělujícím obrubu od středového kruhu s poprsími.⁹⁷ V tomto pruhu se nachází v jeho horní části opis „ЗА ОБОРОНУ СЕВАСТОПОЛЯ“.⁹⁸ Středový kruh je umístěn na pozadí zkřížených dělostřeleckých hlavních a kotvy. V horní části medaile se nachází malý štítek s pěticípou hvězdou.⁹⁹

Avers medaile Za obranu Stalingradu je tvořen skupinou vojáků s puškami „na bodák“ . Nad skupinou se na heraldicky levé straně medaile nachází bojový prapor, na heraldicky pravé straně se nachází obrysy tanků a letadel.¹⁰⁰ Na horní části aversu je umístěna pěticípá hvězda a

---

92 Za naši sovětskou vlast.

93 SSSR.

94 Za obranu Oděssy.

95 <http://mondvor.narod.ru/MObOdes.html>, 20. 2. 2021.

96 DUROV, V.: *Ruská a sovětská vojenská vyznamenání*, Praha 2006, s. 90.

97 <http://mondvor.narod.ru/MObSevs.html>, 27. 2. 2021.

98 Za obranu Sevastopolu.

99 DUROV, V.: *Ruská a sovětská vojenská vyznamenání*, Praha 2006, s. 90.

100 [Медаль "ЗА ОБОРОНУ СТАЛИНГРАДА" \(narod.ru\)](http://medalib.narod.ru), 27. 2. 2021.

opis „ЗА ОБОРОНУ СТАЛИНГРАДА“.¹⁰¹ Poslední námi sledovanou medailí, kterou téma medailí pro rok 1942 uzavřeme, je medaile Za obranu Leningradu. Z námi jmenované čtveřice medailí můžeme právě tuto považovat za (z faleristického hlediska) nejzajímavější. Pokud si pečlivě prohlédneme detaily jednotlivých kusů, zjistíme, že jako jediná má signifikantní atribut města, za jehož obranu je medaile udělována.¹⁰²

Avers medaile Za obranu Leningradu je tvořen pozadím, na němž je vyobrazen leningradský Palác admirality, před ním stojí skupina obránců Leningradu – námořníci, rudoarmějci, pracovnice a pracovník. Hrot věže paláce je tvořen poměrově zvětšenou pěticípou hvězdou. V horní polovině medaile lemuje tvar medaile opis „ЗА ОБОРОНУ ЛЕНИНГРАДА“.¹⁰³

Jak jsme mohli zpozorovat, nově zavedená soustava prozatím postihovala pouze čtyři bojové operace. Je nasnadě se ptát, proč nebyly vytvořeny i medaile pro velké bojové operace v prvotní fázi války, které probíhaly u Smolenska, Kyjeva nebo Mogileva. V roce 1943 následně probíhala obrovská bitva u Kurska, avšak ani za toto střetnutí nebyla vytvořena speciální dekorace. Příspěvky do soustavy kampaňových medailí přinesl až rok 1944, kdy byly zavedeny nové tři medaile doplňující soustavu tzv. obranných medailí. 1. května 1944 rozhodlo PVS SSSR o vytvoření dvou medailí. Byly to medaile Za obranu Moskvy a Za obranu Kavkazu.

Avers medaile Za obranu Moskvy je tvořen pozadím kremelské zdi. Před ní je zobrazen tank T-34 za jízdy s tzv. tankovým desantem¹⁰⁴ o počtu šesti vojáků v zimních kabátech, ušankách a vyzbrojených puškami. Na heraldicky pravé straně medaile se nachází vyobrazení

---

101 Za obranu Stalingradu.

102 [Медаль "ЗА ОБОРОНУ ЛЕНИНГРАДА" - 1 \(narod.ru\)](#), 27. 2. 2021.

103 Za obranu Leningradu.

104 Myšlena skupina vojáků, připravených v první minuty boje seskočit z tanku a bojovat jako pěchota. Jednalo se o ekonomičtější podobu mechanizované pěchoty, známé z organizační struktury západoevropských armád. Jelikož se v podstatě jedná o sovětské specifikum, byl pro označení použit rusismus.

sousoší Minina a Požarského, který stojí na Rudém náměstí, na heraldicky levé straně se nachází kremelská hradební věž.¹⁰⁵ Nad kremelskou zdí vystupuje kupole budovy vlády se sovětskou státní vlajkou. Nad kupolí jsou zmenšené siluety letadel. V horní části medaile se nachází opis „ЗА ОБОРОНУ МОСКВЫ“,¹⁰⁶ v dolní části je umístěn vavřínový neuzavřený věnec, na němž je umístěna pěticípá hvězda.¹⁰⁷ Je zvláštní, že v případě druhé medaile bylo porušeno základní signifikantní pravidlo sovětských kampaňových medailí, tedy to, že se zpravidla jedná o medaile za obranu, dobytí či osvobození center jednotlivých oblastí.

Avers medaile Za obranu Kavkazu je tvořený reliéfem hory Elbrus.¹⁰⁸ Ve spodní části u paty hory se nachází naftové věže a skupina tanků s tankovým desantem. Nad vrcholy hor jsou umístěny siluety letadel a opis „ЗА ОБОРОНУ КАВКАЗА“.¹⁰⁹ Vnitřní obvod medaile je lemován věncem z vinné révy, v horní části je umístěna pěticípá hvězda, v dolní části je věnec ukončen složenou stuhou, na níž je umístěn symbol srpů a kladiva a nápis „СССР“.¹¹⁰

Porušení zažitého pravidla o zavádění medailí s širší oblastní působností, avšak pojmenované po místním centru, je i případ třetí medaile, zavedené 5. prosince 1944, tedy medaile Za obranu sovětských zapolárních oblastí. Revers je stejný jako u výše popsaných medailí. V případě medailí, zavedených 1. května 1944, byl jejich autorem N. I. Moskalev. Idea o vzniku této medaile vznikla v řadách důstojníků Karelského frontu a návrh medaile Za obranu sovětských zapolárních oblastí byl rozpracován podplukovníkem V. S. Alovem. Poté, co byl návrh odeslán do Moskvy, se finální podoby medaile zhostil umělecký kolektiv, jehož členy byli i N. I. Moskalev, A. I. Kuzněcov a I. S. Těljatnikov.¹¹¹ Avers medaile je tvořen poprsím

---

105 [Медаль "ЗА ОБОРОНУ МОСКВЫ" \(narod.ru\)](#), 27. 2. 2021.

106 Za obranu Moskvy.

107 DUROV, V.: *Ruská a sovětská vojenská vyznamenání*, Praha 2006, s. 90.

108 [Медаль "ЗА ОБОРОНУ КАВКАЗА" - 1 \(narod.ru\)](#), 27. 2. 2021.

109 Za obranu Kavkazu.

110 SSSR.

111 [Медаль "За оборону Советского Заполярья" \(narod.ru\)](#), 27. 2. 2021.

vojáka v ovčím kožichu a ušance, držícího samopal PPŠ-41. Heraldicky zprava se za poprsím vojáka nachází příď válečné lodě. V horní části medaile se nachází siluety bojových letounů. V dolní části medaile se nachází stylizovaná vyobrazení tanků. Vnitřní obvod medaile je tvořen páskem s opisem „ЗА ОБОРОНУ СОВЕТСКОГО ЗАПОЛЯРЬЯ“.¹¹² Ve spodu medaile se přes pásek nachází složená stuha s pěticí pou hvězdou se srpem a kladivem.

Pokud se zaměříme na carské tradice u těchto sedmi medailí, budeme překvapeni, jak málo indicií k této problematice v symbolice medailí nalezneme. Vybrané figury i detaily jsou zpracované zcela v duchu socialistického realismu, aniž by významněji navazovaly na pamětní medaile carského Ruska. Jediným určitelným podobenstvím je kolodka ve tvaru nepravidelného pětiúhelníku carského vzoru, která však byla na konci roku 1942 a během roku 1943 zavedena pro všechny medaile a některé řády, nemůžeme ji tedy považovat za specifickou carskou tradici kampaňových medailí. Je však zřejmé, že určité carské symboly můžeme hledat nikoliv u zavedených medailí, ale u projektů a jednotlivých návrhů. Medaile Za obranu Leningradu byla rozpracována mnoha umělci, mezi nimiž byli i významná jména jako Moskalev (jeho návrh byl později přijat), Barchin, Kabakov, Kongiser a další.¹¹³ Jedním z mnoha projektů byla podoba medaile s vyobrazením neoklasicistní jezdecké sochy Petra Velikého na Senátním náměstí v Leningradu. Autorem sochy byl francouzský umělec Étienne Maurice Falconet. Tato socha byla vděčným objektem umělců carského Ruska již od doby svého vzniku a svým majestátním vzhledem působil projekt medaile jako typický pro carskou, nikoliv sovětskou faleristiku. Ve spodní části medaile se mělo nacházet vyobrazení pušek Mosin 1891/30 a kulometu Maxim 1910. Po vnitřním obvodu medaile je umístěn proužek, na kterém se nachází opis „ЗА ОБОРОНУ ЛЕНИНГРАДА“.¹¹⁴ Zobrazování zbraní bez obsluhy

---

112 Za obranu sovětských zapolárních oblastí.

113 [Медаль "ЗА ОБОРОНУ ЛЕНИНГРАДА" - 1 \(narod.ru\)](#), 27. 2. 2021.

114 DUROV, V.: *Ruská a sovětská vojenská vyznamenání*, Praha 2006, s. 90.

jakožto speciální vojenské symboliky náleželo k většině zažitých evropských faleristických postupů, ten carský nevyjímaje. Dalším, svou symbolikou „carizujícím“ příkladem je projekt medaile Za obranu Oděssy. Nepodařilo se bohužel zjistit autora projektu, ale avers medaile byl tvořen drobně upraveným empírovým štítem s opisem „ЗА ОБОРОНУ ОДЕССЫ“. Ve spodní části štítu se nachází zkřížená puška Mosin a samopal PPS-41. Na horní části štítu se nachází nepatrná pěticípá hvězda. Štít leží na neuzavřeném vavřínovém věnci, přepásaném stuhou. Takto můžeme shrnout sovětské „obranné“ medaile. Jelikož zde postupujeme chronologicky, poslední „obranné“ medaili se budeme věnovat až na závěr kapitoly.

V souvislosti s rychlým postupem Rudé armády do Evropy v letech 1944-1945 bylo uvažováno o soustavě medailí za osvobození (přátelské země) či dobytí (nepřátelské země) jednotlivých států. Projekty jednotlivých medailí byly rozpracovány ještě v průběhu Velké vlastenecké války, avšak jejich udělování bylo naplánováno až po skončení bojových operací. Při bližším studování zjistíme některá specifika těchto medailí. Zaprvé, že jsou v zásadě všechny zpracovány v jednoduché symbolické podobě a jediným signifikantním znakem toho, za co je medaile udělena, je její opis a zadruhé, že medaile jsou provedeny zcela v duchu neocarismu a vychází z nejznámější kampaňové medaile imperátorského Ruska – Pamětní medaile Vlastenecké války 1812. Vrací se základní motivy carských vojenských medailí, které byly použity i ve faleristice sovětské, byly však přebity socialistickým realismem, jak jsme si ukázali na prvních sedmi kampaňových medailích. Na medailích se nachází jméno centra oblasti, za jejíž dobytí je medaile udělena, vavřínové či dubové ratolesti (základní vojenská symbolika), stuhy a samozřejmě pěticípá hvězda, která nahradila symbol Božího oka (základní symbol carských kampaňových medailí). Jelikož komunistická propaganda považovala svou ideologii za osvícenou a pokrokovou, byla pěticípá hvězda, stejně jako předchozí Boží oko, opatřena světelnými paprsky. Ideologický rozměr tohoto kroku je zřejmý. Carské medaile měly upomínat na to, že ruská armáda zvítězila s Boží pomocí, jelikož oko představuje vševidoucnost

a trojúhelník Svatou trojici. Tento symbol je využíván od renesance. Pěticípá hvězda se světelnými paprsky měla upomínat na to, že armáda vítězí za brilantního vedení komunistické strany a jedině jednota dělnictva, rolnictva a pracující inteligence může přinést konečné vítězství nad fašismem. Dalším symbolem, který se na některých těchto medailích vyskytuje, je také vycházející slunce, což je pro sovětskou vojenskou faleristiku jev zcela nový a je nezvyklý i pro vojenskou symboliku celkově.

V námi popisované kategorii bylo zavedeno celkem sedm medailí, všechny jsou tvořené mosazným kotoučem o průměru 32 mm. Rozkaz o rozpracování medailí za obsazení či osvobození velkých měst za hranicemi SSSR byl ale oficiálně vydán až 19. dubna 1945 armádním generálem Chruľjovem, který splněním rozkazu pověřil Technickou komisi hlavního intendantského oddělení RKKa. Návrhy na rozpracování jednotlivých kusů však poskytli sověšší umělci již v letech 1944-1945 a původně se mělo jednat o podobně esteticky zdařilé kusy, jako v případě medailí „obránných“. Nyní se na nich měl objevit také standardizovaný symbol sověšské armády - stylizovaný ideální rudoarmějce¹¹⁵ v té podobě, jako tomu je například u medaile Za obranu sověšských zapolárních oblastí, tedy výborně upravený, špičkově vyzbrojený a odhodlaný.¹¹⁶ Sebevědomí sověšské elity nabralo nebývalého rozměru hlavně v souvislosti s grandiózními operacemi Rudé armády v Bělorusku, na Ukrajině, v Polsku a v Maďarsku.

V polovině roku 1944 se sověšská armáda již nacházela na území Jugoslávie. Jelikož zde působila Antifašistická rada národního osvobození Jugoslávie (dále jen AVNOJ)¹¹⁷, nevyžadovaly bojové operace na tomto území nasazení obrovských bojových svazků, jako

---

115 Podobná postava stylizovaného rudoarmějce se v našem prostředí vyskytla na některých československých bankovkách. Ideální vzhled připomínal spíše operní postavy než skutečného, boji znaveného vojáka, jakého známe z původních fotografií viz BÉKÉSI, L.: *Stalinova válka: sověšské uniformy a militárie 1941-1945*, Praha 2007, s. 91.

116 DUROV, V.: *Ruská a sověšská vojenská vyznamenání*, Praha 2006, s. 92.

117 Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije.

tomu bylo například v Polsku či v Maďarsku. 20. října 1944 byl Rudou armádou dobyt Bělehrad. Z hlediska chronologie je tak první medaile Za osvobození Bělehradu. Medaile byla zavedena 9. června 1945, autorem uměleckého návrhu byl A. I. Kuzněcov. Nárok na udělení plynul z účasti na útoku na město, stejně jako z účasti na větších bojových operacích souvisejících s útokem. Avers medaile je tvořen neuzavřeným vavřínovým, stuhou svázaným věncem po vnitřním obvodu medaile, v jeho horní části se nachází pěticípá hvězda. Po vnitřním obvodu věnce najdeme opis „ЗА ОСВОБОЖДЕНИЕ“¹¹⁸ a uprostřed medaile opis „БЕЛГРАДА“.¹¹⁹ Na reversu medaile nalezneme v horní části pěticipou hvězdu, následně třířádkový opis „20 – октября – 1944“.¹²⁰ Po roztržce mezi SSSR a Jugoslávií na počátku 50. let se vyskytují zprávy o tom, že nositelům této medaile bylo na základě dobrovolnosti umožněno vyměnit tuto medaili za medaili Za bojové zásluhy. Bližší informace o tomto kroku však zatím nemáme, je ale pravdou, že se tyto medaile vyskytují jen velmi vzácně.¹²¹

Na severu postupovala Rudá armáda mnohem rychleji, jelikož zde měla významnou převahu v technice a lepší manévrovací prostory pro využití tankových klínů. V rámci Lvovsko - sandoměřské operace vstoupila RKKK v polovině roku 1944 na území Polska. Operace probíhala v době, kdy ve Varšavě vrcholily přípravy na povstání, které se sovětské velení rozhodlo nepodpořit, zčásti z důvodu složité logistické situace, zčásti kvůli politické orientaci organizátorů povstání. Na konci srpna byly ukončeny boje a začalo spěšné přeorganizování jednotek. Nová operace byla zahájena 12. ledna 1945, 17. ledna 1945 pak vojska 1. Ukrajinského frontu obsadila Varšavu. Obsazení Varšavy bylo významným politickým tahem, který na dlouhá léta (stejně jako v ČSR) udával politický směr nové polské vlády, avšak z vojenského hlediska se nejednalo o vážné takticko-strategické vítězství. Medaile Za

---

118 Za osvobození.

119 Bělehradu.

120 20. 10. 1944.

121 [Медаль "ЗА ОСВОБОЖДЕНИЕ БЕЛГРАДА" \(narod.ru\)](#), 13. 3. 2021.

osvobození Varšavy byla zavedena 9. června 1945 a jejím autorem byl známý umělec N. I. Moskalev. Je zajímavé, že při výběru projektu bylo představeno přes deset návrhů, což je dáno snahou sovětských umělců, kteří v osvobození Varšavy viděli výjimečný politický tah, a tudíž chtěli prosadit právě své návrhy.¹²² Avers medaile je tvořen opisem po vnitřní straně kruhu „ЗА ОСВОБОЖДЕНИЕ“,¹²³ uprostřed kruhu se na vzhůru prohnuté stuze nachází opis „ВАРШАВЫ“.¹²⁴ Ve spodní části medaile se nachází pěticípá hvězda se světlými paprsky, směřujícími vzhůru. Revers medaile tvoří pěticípá hvězda, pod níž se nachází třířádkový opis „17 – января – 1945“.¹²⁵

Po obsazení Jugoslávie se Rudá armáda dostala na hranice Maďarska, které bylo spojencem nacistického Německa, a tudíž se zde očekával houževnatý odpor, který věstil nasazení obrovských vojenských prostředků ze strany Sovětů. Rudá armáda nasadila téměř tři čtvrtě milionu vojáků. Odpor maďarských vojáků však nenaplnil očekávání, Miklós Horthy byl již na konci roku 1944 odhodlán uzavřít se SSSR příměří, jelikož situace se jevila beznadějnou. Na nátlak Hitlera a po únosu jeho syna příslušníky SS byl donucen vzít rozhodnutí zpět a předat vládu fašistickému fanatikovi Ferenci Szálasi, který 16. října 1944 vyhlásil Maďarský stát jako loutkový stát Německa. Hitler se Maďarska nehodlal vzdát hlavně z důvodu naftových zásob v Nagykanizsa, jelikož po ztrátě Rumunska se jednalo o poslední záchranu německé Panzerwaffe i Luftwaffe. 29. října 1944 zahájila Rudá armáda úder, který německo-maďarská obrana nevydržela i přes výhodné přírodní podmínky dlouho, hlavně kvůli drtivé početní převaze. Strategická iniciativa přešla plně do rukou Rudé armády, i když na některých místech byla obrana velmi houževnatá a působila sovětským vojákům těžké ztráty. Nehledě na logistické problémy a ztráty se první jednotky RKKA dostaly 26. listopadu 1944 na vnější

---

122 [Медаль "ЗА ОСВОБОЖДЕНИЕ ВАРШАВЫ" \(narod.ru\)](#), 13. 3. 2021.

123 Za osvobození.

124 Varšavy.

125 17. 1. 1945.

obranné linie před Budapeští. I přes snahy protivníka se Sovětům postupně dařilo budapešťskou skupinu vojsk obkličovat a rozpoutaly se kruté a trvající boje o samotné město. Rudé armádě se otevřela cesta do Rakouska a Československa. Poslední odpor v Budapešti byl zlomen 13. února 1945. Medaile Za dobytí Budapešti byla zavedena 9. června 1945 a autorem schváleného návrhu byl A. I. Kuzněcov.¹²⁶ Avers medaile je tvořen vodorovným opisem o dvou řádcích „ЗА ВЗЯТИЕ – БУДАПЕШТА“,¹²⁷ nad nímž se nachází pěticípá hvězda. Pod opisem jsou dvě zkřížené vavřínové ratolesti, na nichž leží emblém srpu a kladiva. Revers medaile je tvořen opisem o třech řádcích „13 – февраля – 1945“,¹²⁸ nad datem je umístěna pěticípá hvězda.

Nyní se věnujme medaili, která zaujímá výjimečné místo v námi sledované soustavě. Jelikož Východní Prusko bylo dějištěm výjimečně tvrdých bojů (hlavně o pevnost Königsberg), bylo rozhodnuto o zavedení medaile Za dobytí Königsbergu. Není jisté, z čí iniciativy byla medaile zavedena, nejpravděpodobnější se však jeví maršál Alexandr Michajlovič Vasiljevskij nebo generál Ivan Christoforovič Bagramjan, jelikož právě ti ve svých pamětech mluví o extrémně těžkých bojích u bran města i ve městě samotném. Medaile byla zavedena 9. června 1945 a jejím autorem byl umělec A. I. Kuzněcov. Avers medaile je tvořen vodorovným opisem o třech řádcích „ЗА - ВЗЯТИЕ – КЕНИГСБЕРГА“.¹²⁹ Nad opisem se nachází pěticípá hvězda, ze které vychází světelné paprsky. Pod opisem se nachází jednoduchá vavřínová větev, umístěná podélně. Revers medaile je tvořen opisem o třech řádcích „10 - апреля – 1945“,¹³⁰ nad datem je umístěna pěticípá hvězda.¹³¹

---

126 [Медаль "ЗА ВЗЯТИЕ БУДАПЕШТА" \(narod.ru\)](#), 13. 3. 2021.

127 Za dobytí Budapešti.

128 13. 2. 1945.

129 Za dobytí Königsbergu.

130 10. 4. 1945.

131 [Медаль "ЗА ВЗЯТИЕ КЕНИГСБЕРГА" \(narod.ru\)](#), 13. 3. 2021.

Jak již bylo řečeno, na jihu měla Rudá armáda po dobytí Maďarska volnou cestu do Rakouska, kde od počátku března 1945 probíhaly těžké boje a obranou zde byl pověřen fašistický fanatik maďarského původu Lothar Rendulic, který měl k dispozici několik tankových a pěších divizí. Nehledě na fanatické odhodlání vojáků Wehrmachtu využila Rudá armáda své početní převahy a ráno 6. dubna 1945 vojska generála Tolbuchina vstoupila na předměstí Vídně. 7. dubna se sovětské tanky dostaly obchvatem k Dunaji, čímž Rendulicovi znemožnily stáhnout bezpečně vojska na západ. Tvrdé boje se několik dní vedly v historickém centru města. Zbylá posádka města se vzdala 13. dubna 1945. Medaile Za dobytí Vídně byla zavedena 9. června 1945 a autorkou schváleného projektu byla umělkyně V. K. Zvorykina.¹³² Avers medaile je tvořen vodorovným opisem o třech řádcích „ЗА – ВЗЯТИЕ – ВЕНЫ“,¹³³ nad opisem se nachází pěticípá hvězda. Ve spodní části medaile se nachází jednoduchá vavřínová větev ohnutá doprava nahoru (z heraldického hlediska) po vnitřním obvodu medaile. Revers medaile je tvořen třířádkovým opisem „13 - апреля – 1945“.¹³⁴

Ve druhé polovině dubna se již schylovalo k dobytí Berlína, kde z východu po těžkých bojích postupily přes Seelöwské výšiny jednotky maršála Žukova a z jihu přes Postupim vojska maršála Koněva. Koněvova vojska se v zásadě nesetkala s houževnatějším odporem, ten byl soustředěn na východ právě proti frontu maršála Žukova s hlavní obrannou linií na Seelöwských výšinách. Po silné dělostřelecké a letecké přípravě však pronikly sovětské tankové klíny do hloubky německé obrany a 20. dubna 1945 zaujaly první dělostřelecké jednotky RKKA z prostoru Marzahnu dělostřeleckou přípravu k útoku na město. Vyčerpané jednotky Wehrmachtu, zbytky tankových sil a letectva měly doplnit záložní oddíly Volkssturmu a Hitlerjugend pod vedením fanatických nacistů z řad SS či NSDAP. V součinnosti obou frontů

---

132 <http://mondvor.narod.ru/MVzViena.html>, 23. 3. 2021.

133 Za dobytí Vídně.

134 13. 4. 1945.

byl Berlín podle tradiční sovětské taktiky obklíčen a boje se přesunuly do samotného města. 30. dubna 1945 spáchal Hitler sebevraždu, čímž vzal obráncům města poslední zbytky bojového ducha a 2. května 1945 velitel města Helmuth Weidling kapituloval. Medaile Za dobytí Berlína byla zavedena 9. června 1945 a autorem jejího návrhu byl umělec A. I. Kuzněcov. Avers medaile je tvořen třířádkovým opisem „ЗА - ВЗЯТИЕ - БЕРЛИНА“.¹³⁵ Nad opisem se nachází pěticípá hvězda, pod opisem se nachází dvě zkřížené dubové větve, přepásané stuhou. Revers medaile je tvořen třířádkovým opisem „2 – мая – 1945“.¹³⁶ Je logické, že při tak obrovské bojové operaci, jakou Berlínská operace byla, je těžké přesně určit, kdo měl nebo neměl na medaili nárok. To způsobilo, že při udělování právě této medaile vznikly největší zmatky, kdy drtivá většina nositelů ji neobdržela v letech 1945-1947, ale až později, kdy už se u ostatních „kampaňových“ medailí setkáváme s mnohem menším počtem udělených kusů. Jedno z posledních udělení medaile se uskutečnilo až v roce 2003, kdy byl vyznamenán Anatolij Zelencov, který se účastnil útoku na město a byl raněn, kvůli čemuž musel do nemocnice a pravděpodobně z tohoto důvodu se na něj pozapomnělo.¹³⁷

Poslední medailí, která námi sledovanou soustavu uzavírá, je medaile Za osvobození Prahy. Již od roku 1944 bojovala Rudá armáda na území Československa. Byla zde dislokována celá Heeresgruppe Mitte, která měla k dispozici téměř milion vojáků a byla pod velením Ferdinanda Schörnera odhodlána bránit se proti sovětské přesile a dostat se postupně do amerického zajetí. Schörner mimo jiné zavedl drakonické tresty pro skutečné i zdánlivé dezertéry, což na vojáky z hlediska morálky mělo sice devastující dopad, avšak svůj účel to v zásadě splnilo. Na houževnatý odpor narazily sovětské jednotky u Ostravy, u Opavy, u Brna a následně také ve středních Čechách. Po dobytí Berlína připravovalo sovětské velení závěrečný

---

135 Za dobytí Berlína.

136 2. 5. 1945.

137 [Медаль "ЗА ВЗЯТИЕ БЕРЛИНА" \(narod.ru\)](#), 13. 3. 2021.

úder. Mimo Schörnerova obrovského uskupení se na území ČSR nacházely i zbytky jednotek SS pod velením Carla Friedricha von Pückler-Burghauss a také zbytky vojsk Renduliće, kterým se povedlo stáhnout z Rakouska. Na sovětské straně se počítalo s nasazením frontů Jeremenka a Malinovského. Samotná Pražská operace začala z prostoru Krnov – Nový Jičín – Kroměříž - Brno 6. května. Jelikož se Jeremenkova vojska zdržela obléháním Olomouce a Malinovského vojska se s těžkostmi probíjela jižní Moravou, bylo po zahájení Pražského povstání rozhodnuto o přesunutí vojsk Koněva z Německa přes Krušné hory na Prahu, čímž vpadly německým jednotkám do zad a již se nejednalo o organizovanou, členitou a houževnatou obranu, ale o izolovaná místa odporu, která musela Rudá armáda postupně likvidovat. Po těžkých bojích vstoupila 9. května 1945 Rudá armáda do Prahy, kde se setkala pouze se sporadickým odporem. Medaile Za osvobození Prahy byla zavedena 9. června 1945 a jejími autory jsou umělec A. I. Kuzněcov a umělkyně Skoržinskaja. Konkursu se účastnil i známý tvůrce několika státních vyznamenání N. I. Moskalev. Avers medaile je tvořen prohnutým opisem v horní části medaile po jejím vnitřním opisu „ЗА ОСВОБОЖДЕНИЕ“, pod ním se nachází opis „ПРАГИ“. Pod opisem se nachází vycházející slunce a dvě zkřížené vavřínové větve spojené pěticípu hvězdou. Revers medaile je tvořen třířádkovým opisem „9 мая 1945“, nad nímž se nachází pěticípu hvězda.¹³⁸ Jak jsme si ukázali, byla námi sledovaná soustava kampaňových medailí velmi promyšlená a funkční. Hlavním účelem bylo působení na morálku vojska, což bylo splněno.¹³⁹ Jelikož tyto medaile nepodléhaly přesnému vymezení zásluh, můžeme je považovat za pamětní, ačkoliv v sovětské faleristice bychom měli s tímto pojmem vůči popisovaným medailím zacházet velmi opatrně.

---

138 <http://mondvor.narod.ru/MOsvPrag.html>, 23. 3. 2021.

139 Podobně byly v roce 1942 zavedeny odznaky vzorných vojáků. Jednalo se o dobře zpracované odznaky, udělované na návrh důstojníka jednotky za dobré bojové výsledky nebo disciplinovanost. Takto mohli být nově vyznamenání například pontoněři, kuchaři, pekaři, odstřelovači, ale i tankisté, střelci, kulometčíci apod. U většiny vojáků se zavedení těchto odznaků setkalo s příznivým přijetím, jelikož jejich zařazení mohlo vylučovat nasazení na frontě nebo v případě například odstřelovačů nemuselo znamenat nasazení v rámci velkých bojových operací.

Náš výklad by nebyl úplný, kdybychom nepopsali ještě dvě medaile, které právem náleží k soustavě kampaňových medailí, mají však charakter medailí pamětních tak, jak je známe ze západní faleristiky. První medailí je medaile Za vítězství nad Německem ve Velké vlastenecké válce 1941-1945, která uzavírá kapitolu medailí za sovětské bojové operace v Evropě. Byla zavedena 9. června 1945 a přijatý návrh vytvořili E. M. Romanov a I. K. Andrianov. Co se týče zpracování medaile, jedná se o dekoraci raženou z mosazi, která má průměr 32 mm, jak bývalo zvykem u většiny sovětských „kampaňových“ medailí.¹⁴⁰ Medaile byla určena nejen pro vojáky, ale i pro partyzány a civilní osoby, účastníci se bojů, nebo pomáhající vojsku mimo boj. Aby nedocházelo k problému při udílení medailí civilním pracovníkům, bylo stanoveno, že se tyto osoby musely pohybovat v místní působnosti válkou zasažených vojenských okruh.¹⁴¹ Medailí byli vyznamenáni de iure všichni příslušníci ozbrojených sil a příslušníci státní správy, kteří se v řadách RKKA, partyzánských oddílů nebo NKVD bezprostředně účastnili bojových operací v rámci Velké vlastenecké války, nebo zabezpečovali fungování frontových vojsk svou prací v týlu. Nárok na medaili měli také příslušníci ozbrojených složek a státní správy, sloužící v letech války v armádě, avšak demobilizováni kvůli ranění, nemoci či přesunu do týlu kvůli důležitosti své práce.¹⁴² Na aversu medaile se nachází zobrazení J. V. Stalina z profilu v uniformě maršála Sovětského svazu (včetně maršálské hvězdy, upevněné stuhou kolem límce), heraldicky hledící vpravo. Na uniformě se nachází také Zlatá hvězda Hrdiny socialistické práce¹⁴³ a pod ní pět blíže neurčených náprsních stužek.¹⁴⁴ V horní části medaile se nachází opis „НАШЕ ДЕЛО

---

140 Myšleno medaile Za obranu Moskvy, Oděssy, Sevastopolu, Za osvobození Prahy atd.

141 V opačném případě se udělovala medaile „Za vynikající práci ve Velké vlastenecké válce 1941-1945“, o této medaili dále viz ИЛИНСКИЙ, В. Н.: *Геральдика трудовой славы*, Москва 1979, s. 40-42.

142 <http://mondvor.narod.ru/MPobGerm.html>, 23. 3. 2021.

143 Zlatá hvězda Hrdiny socialistické práce s číslem 1 byla J. V. Stalinovi udělena 20. 12. 1939. Jelikož Stalin byl nositelem i Zlaté hvězdy Hrdiny SSSR s číslem 7931, je nutné uvést, že mu byla udělena až 26. 6. 1945. Na medaili se tedy její zobrazení nevyskytuje a ani vyskytnout nemůže viz http://www.warheroes.ru/hero/hero.asp?Hero_id=1067, 13. 3. 2021.

144 J. V. Stalin byl v době zavedení medaile nositelem sedmi dekorací, které připouštějí nošení náprsní stužky.

ПРАВОЕ"¹⁴⁵, ve spodní části pak „МЫ ПОБЕДИЛИ"¹⁴⁶. Na reversu medaile je umístěn opis „ЗА ПОБЕДУ НАД ГЕРМАНИЕЙ"¹⁴⁷, který je v dolní části rozdělen pěticí pou hvězdičkou. Ve středu plochy medaile vidíme třířádkový nápis „В ВЕЛИКОЙ - ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЕ - 1941-1945 ГГ"¹⁴⁸.

Po vítězství nad Německem obrátil SSSR svou pozornost na Japonsko, jelikož americké velení očekávalo od Rudé armády pomoc. Ta nakonec 9. srpna přišla a s obrovskou technickou i početní převahou si Rudá armáda probíjávala cestu skrze Mandžusko. Události nabraly rychlý spád. 12. srpna 1945 bylo možné hovořit o průlomu sovětských vojsk do japonské obrany na všech směrech a 14. srpna nařídil císař Hirohito kapitulaci. Některé divize však braly informaci o kapitulaci jako provokaci, tudíž boje pokračovaly dál. 21. srpna vstoupila Rudá armáda po těžkých bojích do Charbinu, čímž bylo definitivně osvobozeno Mandžusko. Paralelně s bojovými operacemi v Mandžusku postupovala Rudá armáda také na Korejský poloostrov, který byl od roku 1910 okupován Japonci. Jelikož zde byla obrana velmi slabá, vstoupila Rudá armáda o síle několika praporů 19. srpna do přístavu Rason a potýkala se pouze s izolovanými ohnisky odporu. Po těchto operacích obrátili Sověti svoji pozornost na Sachalin a Kurily. Dnem vítězství nad Japonskem je považováno 3. září, avšak Kwantungská armáda definitivně kapitulovala 10. září 1945 a navíc válka mezi SSSR a Japonskem oficiálně skončila až 12. prosince 1956 po ratifikaci tzv. Moskevské deklarace.¹⁴⁹ Medaile Za vítězství nad

---

Z chronologického hlediska to byly dva Řády rudého praporu (27. 11. 1919, 13. 12. 1930), medaile „XX let РККА" (1938), Řád Lenina (20. 12. 1939), Řád Suvorova 1. třídy (06. 11. 1943), třetí Řád rudého praporu (4. 6. 1944) a medaile Za obranu Moskvy (20. 06. 1944), viz http://www.warheroes.ru/hero/hero.asp?Hero_id=1067, 13. 3. 2021. Z toho vyplývá, že buď byla k nákresům použita starší zpodobnění diktátora, nebo byl návrh dekorace rozpracován již před červnem roku 1944.

145 Naše věc je spravedlivá.

146 Мы jsme zvítězili.

147 Za vítězství nad Německem.

148 Ve Velké vlastenecké válce 1941-1945.

149 *Декларации, заявления и коммюнике Советского правительства с правительствами иностранных государств 1954—1957 гг.*, Москва 1957, s. 313-316.

Japonskem byla zavedena 30. září 1945 a její autorkou je umělkyně M. L. Lukina. Medaile je stejně jako ta předchozí tvořena mosazným kruhem o průměru 32 mm. Na aversu medaile se nachází zobrazení J. V. Stalina z profilu ve stejné podobě jako na předchozí medaili, nyní však heraldicky hledícího vlevo. Nad zobrazením diktátora se nachází opis „ЗА ПОБЕДУ НАД ЯПОНИЕЙ“¹⁵⁰ po vnitřním obvodu medaile. Na reversu medaile se nachází třířádkový opis „3 – СЕНТЯБРЯ - 1945“¹⁵¹ nad nímž je umístěna pěticípá hvězda. Medaile podléhá podobným stanovám a praxí v udílení jako medaile Za vítězství nad Německem, proto si můžeme dovolit vynechat bližší popis.¹⁵² Stejně jako v případě ostatních kampaňových medailí byly zaznamenány chyby při udílení, tudíž někteří nositelé byli vyznamenáni dvěma medailemi a je zdokumentován i případ udělení medaile třikrát, a to v případě staršího seržanta Michaila Artěmjeviče Miška.¹⁵³ Pokud bychom měli přihlídnout k uměleckému zpracování obou medailí, je více než zřejmé, že vycházely ze starých carských medailí, které z hlediska kultu osobnosti cara zpodobňovaly monarchu často se všemi vojenskými atributy. Kolem Stalina se takovýto kult osobnosti rozvinul také, navíc si připisoval mnohá vítězství, tudíž bychom ho mohli obvinít z bonapartismu. V tomto duchu je zřejmé, že při zpracování obou medailí byla použita základní ideologická rovina komunistické diktatury a Stalinova kultu, tedy že hlavním činitelem při vítězství ve Velké vlastenecké válce nebyly schopnosti vojáků nebo Boha, ale komunistické strany a Stalina samotného. Faleristické změny plynoucí z této mentálně-ideologické roviny jsme si již popisovali výše.

Poslední medailí, která tuto problematiku uzavírá (ačkoliv fakticky vybočuje z námi sledovaného období) je medaile Za obranu Kyjeva. Jak jsme si mohli všimnout, všechny zavedené medaile z období Velké vlastenecké války se týkaly operací, které končily

---

150 Za vítězství nad Japonskem.

151 3. 9. 1945.

152 <http://mondvor.narod.ru/MPobJapn.html>, 23. 3. 2021.

153 [Мишко Михаил Артемьевич \(narod.ru\)](http://narod.ru), 13. 3. 2021.

velkolepými vítězstvími Rudé armády na těchto bojištích. Obrana Kyjeva v roce 1941 byla za celé období brána jako zdrcující porážka sovětských ozbrojených sil, která zákonitě dovedla německou armádu až k Moskvě. Odlišný názor měl N. S. Chruščov, který již během války vystoupil s návrhem o zavedení medaile na památku hrdinné obrany města, která na dlouhé týdny zadržela postup německé armády a získala (nehledě na otřesné ztráty RKKA) čas. S tím však nesouhlasil Stalin, který v obraně Kyjeva viděl osudové selhání velitele Jihozápadního frontu M. P. Kirponose, který dokonce v bojích padl. Je tedy logické, že medaile byla schválena až po nástupu Chruščova k moci a zavedena v roce 20. výročí obrany Kyjeva. Medaile byla zavedena 21. 6. 1961 a autorem uměleckého projektu V. N. Atlantov. Revers medaile je zpracován ve stejné podobě, jako tomu je u ostatních „obranných“ medaile. Avers medaile tvoří silueta budovy Nejvyššího sovětu Ukrajinské SSR, nad ní je na žerdi rozvinutá vlajka SSSR. Před siluetou stojí postavy vojáka, námořníka, dělníka a partyzána s puškami Mosin na bodák. V horní části medaile se nachází opis „ЗА ОБОРОНУ КИЕВА“,¹⁵⁴ ve spodní části se nachází dvě zkřížené vavřínové ratolesti, na jejichž spoji se nachází stuha a pěticípá hvězda.¹⁵⁵

Jak jsme si ukázali, vytvořila v letech 1941-1945 sovětská faleristika velmi zajímavou soustavu medailí, která je svým způsobem unikátní, jelikož poskytuje ucelenou a historicky významnou faleristickou skupinu, která se ve faleristice západních států projevovala spíše sponami na stuhách než samostatnými medailemi.¹⁵⁶

2.8. Vybraní nositelé řádů a medailí zavedených v letech Velké vlastenecké války

Řádem slávy 3. třídy byl vyznamenán například ukrajinský rudoarmějec Grigorij

---

154 Za obranu Kyjeva.

155 <http://mondvor.narod.ru/MObKiev.html>, 23. 3. 2021.

156 Výjimkou je Velká Británie, která zavedla tzv. Kampaňové hvězdy viz STEHLÍK, E.: *Srdce armády: Generální štáb 1919-2004*, Praha 2004, s. 47.

Markovič Golovčenko. Narodil se v roce 1905 v Dněpropetrovské oblasti a patřil ke starším ročníkům ve službě v RKKA. Je zvláštní, že nebyl do armády povolán v mladším věku, jelikož dle služební karty byl odveden až ve druhé vlně mobilizace v červenci 1941. To tradičně souviselo s fyzickou neschopností či důležitým pracovním postem. V září 1941 se účastnil obrany Oděsy jako kavalerista 1. jezdecké divize, kde byl také zajat, o čemž nás informují statistiky nenávratných ztrát.¹⁵⁷ Znovu odveden byl až 9. ledna 1944 a zařazen jako kulometčík ke 303. střelecké divizi.¹⁵⁸ O tom, jestli se mu povedlo utéct ze zajetí, nebo jestli byl zařazen po osvobození daného zajateckého tábora, bohužel bližší informace nemáme, jelikož archiválie NKVD jsou z větší části doposud nedostupné. V březnu 1945 se Rudá armáda již pohybovala na Slovensku, kde vedla tvrdé boje s izolovanými ohnisky německé obrany, která již ztratila svoji členitost a operační volnost. Při bojích od prostoru řeky Hron až po Bratislavu se vojín Golovčenko projevil jako svědomitý a odvážný voják, projevující vynikající bojové zkušenosti. 26. března 1945 při bojích o obec Suzbice mezi prvními vnikl do nepřátelského zákopu a v boji zblízka zabil 6 německých vojáků. 30. března 1945 byla jeho jednotka nucena přepravit se přes řeku Nitru a vytvořit na druhém břehu předmostí. Grigorij Golovčenko byl vybrán do úderné skupiny, která se jako první přes řeku přepravila a úspěšně se zde opevnila. Za několik hodin boje se na vytvořené předmostí přepravily hlavní síly pluku, přičemž Golovčenko se svým kulometem vyřadil palebné hnízdo a 7 německých vojáků. Za tyto bezesporu odvážné činy byl navržen na Řád slávy 3. třídy a s přihlédnutím k předchozí vzorné službě bylo žádosti velitelem divize Panovem vyhověno.¹⁵⁹ Jako mnoho sovětských vojáků se však svého vyznamenání nedočkal a ze skromnosti nebo z pouhé neznalosti se o něj na patřičných místech nehlásil. Grigorij Markovič Golovčenko byl vyznamenán Řádem slávy 3. třídy č. 703636, verze řádu

---

157 Centrální archiv MO RF v Podolsku, inv. č.18002, fond č. 58, kart. č. 1624.

158 Centrální archiv MO RF v Podolsku, inv. č.686196, fond č. 33, kart. č. 2601.

159 Centrální archiv MO RF v Podolsku, inv. č.686196, fond č. 33, kart. č. 2601.

podle čísla a zpracování odpovídá výrobě po roce 1967.¹⁶⁰

Pro nositele Řádu slávy 3. třídy nebylo příliš obtížné získat za podobné zásluhy i Řád slávy 2. třídy. Přísná posloupnost však neumožňovala vyznamenání vyšší třídou bez udělení té nižší. Stávalo se téměř pravidlem, že nositel 3. třídy jako svou další vyšší dekoraci získal právě 2. třídu. Řádem slávy 2. třídy byl vyznamenán i tatarský dělostřelec Mergazno Bajmenovič Jerminev. Narodil se v roce 1925. Do armády byl povolán bezprostředně po dosažení zletilosti v roce 1943 a sloužil u Leningradského frontu. V roce 1944 byl vyznamenán Řádem slávy 3. třídy za boje u vesnice Kannaksen, kde sloužil jako střelec a po proniknutí do nepřátelských zákopů v boji zblízka vyřadil 3 finské vojáky, při následné přepravě přes řeku byl lehce raněn, avšak neopustil stanoviště do stabilizace bojové situace.¹⁶¹ Pravděpodobně pro nedostatek vyškolených dělostřelců z vojenských učilišť byl Mergazno Jerminev zařazen jako obsluha protitankového děla, se kterým se (již v sestavě 1. Pobaltského frontu) účastnil osvobozování Polska. Na hluboce členěnou obranu narazil jeho 173. střelecký pluk 14. ledna 1945 u města Dzierżoniów. V boji byl vyřazen mířič děla a této pozice se chopil právě svobodník (jefrejtor) Jerminev. Byly zničeny dva podzemní kryty, kulometné hnízdo, dva lehké kulometry a kolem 20 německých vojáků. O dva dny později se mu povedlo zničit nákladní vůz s municí, určenou pro dalekonosné dělostřelectvo, které tím bylo vyřazeno z boje. Za výjimečné zásluhy, přispívající k hladkému průběhu postupu vyšších velitelských svazků, byl Mergazno Bajmenovič Jerminev vyznamenán 30. ledna 1945 Řádem slávy 2. třídy.¹⁶²

Řád slávy 1. třídy se, jak již bylo popsáno výše, rovnal udělení titulu Hrdiny SSSR. Je tak zřejmé, že i v tak početné armádě, jako byla sovětská, bylo těchto řádů poskromnu. Uveďme si však malé porovnání těchto dvou vysokých ocenění. Zlatá hvězda Hrdiny SSSR byla udělována nejen za bojové zásluhy, ale v předválečné a poválečné éře i za jiné skutky. V letech

---

160 <http://mondvor.narod.ru/OSlava3.htm>, 14. 1. 2021.

161 Centrální archiv MO RF v Podolsku, inv. č.690115, fond č. 33, kart. č. 763.

162 Centrální archiv MO RF v Podolsku, inv. č.687572, fond č. 33, kart. č. 954.

1931-1941 bylo uděleno 626 titulů Hrdina SSSR, do roku 1943 (zavedení Řádu slávy) pak kolem 1000. Do roku 1991 bylo však uděleno 12745 titulů, z čehož drtivá většina za zásluhy v letech Velké vlastenecké války.¹⁶³ Řádů slávy 1. třídy bylo do roku 1991 uděleno pouhých 2620,¹⁶⁴ což je spojeno hlavně se skutečností, že první třída řádu se uděluje pouze při udělení předchozích dvou tříd. Nositelem 1. třídy Řádu slávy byl například gruzínský rozvědčík Konstantin Alexejevič Datunašvili. Datunašvili se narodil v roce 1911 a byl mobilizován Boržomským oblastním vojenským komisariátem jako starší ročník až v prosinci 1941, kdy byl zařazen k Volchovskému frontu na severu SSSR. Služba v RKKA je však uváděna až od 13. 5. 1942. Můžeme tak předpokládat, že do té doby byl zařazen u některé z domobraneckých divizí. V době udělení řádu byl členem VKS(b)¹⁶⁵ a měl hodnost seržanta. Datunašvili byl nositelem i několika dalších vyznamenání. V roce 1943 byl vyznamenán medailí Za odvalu, kdy byl příslušníkem roty protitankových pušek a účastnil se bojů u Sinjavina, které měly mimořádný význam pro průlom blokády Leningradu.¹⁶⁶ V lednu 1944 se fronta od Leningradu vzdalovala již na bezpečnou vzdálenost, těžké boje se vedly o silniční uzly Ljubaň a Tosna. Mezi těmito městy se nachází vesnice Pendikovo, kde se Datunašviliho jednotka při průzkumu střetla s německým průzkumem. Průzkum byl zajat a rychlým útokem byl zničen těžký kulomet, ohrožující jednotku ze zálohy. Za tento čin byl Datunašvili vyznamenán Řádem slávy 3. třídy.¹⁶⁷ V březnu 1944 se jednotka ocitla u vesnice Kostkovo. Datunašviliho jednotka byla vyslána vpřed jako rozvědky a průzkum bojem, avšak střetla se s početně silnějšími jednotkami Wehrmachtu a dobře členěnou německou obranou. Přední jednotky německé armády rozvědky zaregistrovaly a byl raněn velitel skupiny, kterého nahradil právě Datunašvili. Jednotka se urychleně přeorganizovala a vstoupila v nerovný boj s německými jednotkami. Po určité době

---

163 <http://mondvor.narod.ru/HUssr.html>, 19. 2. 2021.

164 <http://mondvor.narod.ru/OSlava.html>, 19. 2. 2021.

165 Všesvazová komunistická strana (bolševiků).

166 Centrální archiv MO RF v Podolsku, inv. č.690306, fond č. 33, kart. č. 764.

167 Centrální archiv MO RF v Podolsku, inv. č.690155, fond č. 33, kart. č. 248.

bylo zaznamenáno slábnutí tlaku a následně ústup Němců na křídla. Byla zničena 4 kulometná hnízda a byl zajištěn pohodlný pohyb hlavních sil pluku do vzniklého průlomu, což mělo kladný vliv na plánování operací vyšších vojenských svazků. Za tento „husarský kousek“ byl Datunašvili vyznamenán Řádem slávy 2. třídy.¹⁶⁸ Jelikož bylo zřejmé, že tento gruzínský voják má velmi dobré bojové zkušenosti a disponuje pro vojáka kvalitními morálními vlastnostmi, bylo jen otázkou času, kdy se dostane do podobné situace a bude vyznamenán i Řádem slávy 1. třídy. Mohlo se však také stát, že se tohoto udělení nedožije. Do boje byl vyslán v červenci 1944. Tehdy bojoval 3. Pobaltský front o Lotyšsko. Datunašvili byl vyslán jako velitel rozvědky do týlu německých vojsk s cílem zjistit detailní informace o členitosti obrany a její síle, avšak u města Liepāja se jednotka 28. července 1944 setkala s německým pohotovostním plukem. Datunašvili nařídil útok, v důsledku čehož bylo zabito 15 německých vojáků a 4 byli zajati. Zbytek jednotky se v panice rozprchl, na místě byla dokonce zanechána technika i výzbroj. 30. července se u vesnice Kingels jako první dostal do nepřátelských linií a granáty zabil několik německých vojáků. Jednoho se mu dokonce povedlo zajmout. Za tyto nesporně úctyhodné a téměř neuvěřitelné zásluhy byl Konstantin Alexejevič Datunašvili vyznamenán Řádem slávy 1. třídy, což bylo i jeho poslední vyznamenání, udělené za zásluhy ve Velké vlastenecké válce.¹⁶⁹ 4. srpna 1944 byl hrdina raněn u města Malupe v Litvě a o čtyři dny později zemřel.¹⁷⁰

Zajímavým počinem bylo udělení Řádu Suvorova 1. třídy mongolskému politickému činiteli a maršálovi Chorljogínu Čojbalsanovi. Čojbalsan byl politickým komunistickým vůdcem Mongolska od 30. let až do své smrti v roce 1952 a měl velký podíl na sovětizaci státu jakožto satelitu SSSR. Již po VŘSR se Čojbalsan stal členem komunistického kroužku, soustředícího se kolem Soliina Danzana a Damdina Süchbaatara. Ve dvacátých letech

---

168 Centrální archiv MO RF v Podolsku, inv. č.690155, fond č. 33, kart. č. 1954.

169 Centrální archiv MO RF v Podolsku, inv. č.686046, fond č. 33, kart. č. 24.

170 http://www.warheroes.ru/hero/hero.asp?Hero_id=23563, 19. 2. 2021.

vystudoval Vojenskou akademii v Moskvě, načež se stal po smrti Süchbaatara v roce 1924 velitelem mongolské armády. V roce 1939 se stal předsedou vlády a bojů s Japonci se účastnil jako velitel armády v hodnosti maršála. V letech druhé světové války se účastnil protijaponského odboje a na jejím konci se účastnil osvobození Číny a bojů proti Demčigdonrovovu hnutí ve vnitřním Mongolsku. Za tyto zásluhy byl Čojbalsan 8. září 1945 vyznamenán Řádem Suvorova 1. třídy.¹⁷¹

Jak jsme si již ukázali výše, pro civilní osoby nebylo jednoduché získat čistě vojenské vyznamenání. To muselo být spojeno se závažnými důvody, kterými daný nositel přispěl k obranyschopnosti země. Takovouto výjimkou bylo udělení Řádu Kutuzova 1. třídy chorvatskému politikovi a partyzánovi Andriji Hebrangovi. Hebrang vstoupil již v roce 1919 do komunistické strany a v předválečném období se mnohokrát dostal do sporu se státními institucemi. Během druhé světové války byl zatčen Ustašovci a poslán do koncentračního tábora Stara Gradiška. Hebrang se z vězení dostal při výměně zajatců a stal se hlasitým zastáncem samostatnosti Chorvatska a připojení některých sporných území k němu. Po kritice ze strany Tita se k němu připojil a byl členem AVNOje. V poválečné éře zastával několik významných postů. V červnu 1944 se stal ministrem průmyslu a měl zásluhu na rychlém vyzbrojování jugoslávské armády, za což byl 15. 10. 1945 spolu s dalšími šesti politickými činiteli Jugoslávie vyznamenán Řádem Kutuzova 1. třídy.¹⁷²

Je známo, že mnohými sovětskými vyznamenáními bylo dekorováno i mnoho československých občanů, kteří bojovali na východní frontě v letech druhé světové války, ať již v řadách pravidelné Rudé armády nebo v řadách armády československé. Sloužit v obou armádách zároveň zvládlo za 4 roky Velké vlastenecké války pouze několik málo z nich.

---

171 Státní archiv RF v Moskvě, inv. č. 4, fond č. P7523, kart. č. 397.

172 Státní archiv RF v Moskvě, inv. č. 4, fond č. P7523, kart. č. 406.

Takovou výjimkou byl Sergej Petras. Petras se narodil v roce 1921 v Moravské Ostravě legionáři a pozdějšímu příslušníkovi Rudé armády Vladimíru Petrasovi. Vladimír Petras se vrátil v roce 1926 do Prahy, kde působil jako správce sovětské obchodní mise. Začala se o něj zajímat policie a kontrarozvědka a ze strachu před odhalením své funkce agenta Kominterny v roce 1931 emigroval do SSSR. Během stalinských čistek byl Vladimír Petras zatčen a pravděpodobně v roce 1938 zastřelen. Sergej Petras byl v této době již ženatý a měl dítě, zaměstnán byl v moskevských ateliérech kresleného filmu. Po napadení SSSR se ihned přihlásil do armády, aby si mohl vydobýt pozici pro vyjednávání svobody pro svého otce. Právě kvůli němu ho do armády nepřijali a sloužil u protipožárního pluku na Manéžním náměstí v Moskvě. Teprve v době bezprostředního ohrožení hlavního města byl do armády přijat. V bojích u Moskvy byl raněn a navržen na vyznamenání. Jelikož však nebyla vyjasněna přímá „zrádná“ činnost jeho otce, měli nadřízení strach mu vyznamenání udělit a nechat ho bojovat se zbraní.¹⁷³ Jejich rozhodnutí bylo vyřešeno v roce 1942, kdy se Petras přihlásil ke vznikuvší československé jednotce v Buzuluku, kde byl prezentován v únoru 1942. Byl účastníkem bojů u Sokolova, Kyjeva, Bílé Cerkve a Dukly. Jako velitel samopalníků měl vynikající bojové výsledky ve střetnutích na Ukrajině a zejména u Bílé Cerkve, za což byl v roce 1944 vyznamenán Řádem Bohdana Chmelnického 3. třídy.¹⁷⁴ Byl mimo jiné i nositelem medaile Za obranu Moskvy a dalších vyznamenání.¹⁷⁵

---

173 <https://www.valka.cz/Petras-Sergej-Vladislav-t33219>, 23. 3. 2021.

174 Centrální archiv MO RF v Podolsku, inv. č. 686043, fond č. 33, kart č. 29.

175 BROŽ, M.: *Válečné dokumenty vypovídají*, Praha 2005, s. 232.

3. Řád rudého praporu jako nejvyšší vyznamenání, jeho vliv a funkce jako uměleckého media

3.1. Řád rudého praporu RSFSR, jeho zavedení

Rudá armáda přijala po VŘSR jako svůj ústřední symbol rudou hvězdu, což bylo dáno nutností vytvořit nějaký specifický znak, který by symbolizoval jednotu dělnictva, rolnictva a pracující inteligence. Prvními znaky, kterými se revoluční vojáci začali odlišovat, byla rudá stuha či rudě nabarvená romanovská kokarda. Tento stav však nemohl trvat dlouho a byl dočasného charakteru. Signifikantní čepicový odznak sovětských vojáků byl přijat v roce 1918 (ať již přijmeme kteroukoliv autorem předloženou tezi o jeho návrhu) a měl podobu pěticípé hvězdy se zkříženým kladivem a pluhem. Jelikož pro malé detaily byl tento emblém značně nepraktický, byl při návrhu prvního sovětského řádu přijat emblém rytce a malíře J. Kamzolkina, který ho poprvé použil při přípravě výzdoby ku příležitosti oslav 1. máje v Moskvě a v Serpuchově v roce 1918.¹⁷⁶ Symbol srpů a kladiva se následně stal významným znakem komunistického hnutí po celém světě a v neposlední řadě také RKKA, která ho později přijala v podobě pěticípé rudé hvězdy opatřené tímto emblémem.

Řád rudého praporu byl zaveden 16. 9. 1918 a byl na dlouhá léta jediným řádem, který sovětská vláda za zásluhy udělovala. Autorem návrhu vyznamenání byl V. V. Denisov.¹⁷⁷ Patřičnou iniciativu k vytvoření nového sovětského řádu projevil L. D. Trockij, který byl nucen vyznamenávat své vojáky pamětními hodinkami, šavlemi či střelnými zbraněmi, opatřenými rytím či ozdobami. To však nemělo kýžený sjednocující charakter, jelikož nižší důstojníci a řadoví vojáci byli například vyznamenáni kalhotami nebo kořistním materiálem, navíc základním znakem zkonsolidované a moderní armády jsou právě jednotné a umělecky

---

176 ИЛЬИНСКИЙ, В., Н.: *Значки и их коллекционирование*, Москва 1977, s. 10-11.

177 <http://mondvor.narod.ru/ORBan.html>, 23. 3. 2021.

významné insignie, řády a medaile. Podíl na zavedení řádu měl také V. I. Lenin nebo člen kolegia Národního komisariátu vojenských a námořních záležitostí I. I. Podvojskij.¹⁷⁸ Avers Řádu rudého praporu je tvořen rozvinutou rudou zástavou, na níž je umístěn opis „Пролетарии всех стран, соединяйтесь!“.¹⁷⁹ Zástava zčásti překrývá uzavřený vavříново-dubový věnec a její tyč je zkřížena s hořící pochodní. Uprostřed odznaku na bílém poli leží zkřížené emblémy ústí hlavně pušky s bodákem, kladiva a pluhu, které jsou překryté pěticípou hvězdou, jejíž dva cípy jsou skryté pod zástavou. Uprostřed odznaku (geometricky ve středu hvězdy) je umístěn malý vavřínový uzavřený věnec, který má uvnitř bílé pole s emblémem srpů a kladiva. Na spodní straně odznaku se ve vnitřním obvodu vavřínového uzavřeného věnce nachází rudá stuha s opisem „РСФСР“.¹⁸⁰ Denisov zpracoval návrh nového řádu za necelý měsíc, navíc po této době předložil šest variant nového řádu, z hlediska uměleckého zpracování vzájemně diametrálně odlišných, navíc zprvu nebylo jisté, jak se řád vlastně bude jmenovat. Jedním z návrhů bylo pojmenování Řád rudého karafiátu, naštěstí však byla přijata poněkud důstojnější terminologie.¹⁸¹ Z hlediska zpracování byla přijata ta varianta, která nejvíce odpovídala symbolice bojového řádu. To však téměř vylučovalo jeho udělení civilistům, ačkoliv někteří jeho nositeli byli.

3.2. Stanovy řádu a praxe v udělení

Řád rudého praporu byl (stejně jako většina řádů) udělován podle přísných stanov, z nichž v zásadě existovalo jen několik výjimek, které navíc musely být CIK RSFSR (PVS SSSR) patřičně odůvodněny a vysvětleny z hlediska teoretického přenesení na dané stanovy. Řád se podle stanov uděluje za jednotlivé válečné činy spojené s nebezpečím pro život, za vynikající vedení vojenských svazků v boji s projevením odvahy a chrabrosti, za výtečné bojové akce

---

178 СТРЕКАЛОВ, Н., ДУРОВ, В.: *Орден Красного знамени*, Москва 2005, s. 7.

179 Proletáři Všech zemí, spojte se!

180 RSFSR

181 СТРЕКАЛОВ, Н., ДУРОВ, В.: *Орден Красного знамени*, Москва 2005, s. 8.

jednotlivých svazků, které přes nepříznivé podmínky (odpor nepřítele, ztráty, povětrnostní podmínky, apod.) zvítězily nad nepřítelem, nebo mu způsobily těžkou porážku nebo znemožnily úspěch, za zvláštní odvalu a chrabrost při plnění speciálního bojového úkolu nebo za život ohrožující činy, které přispěly k obranyschopnosti RSFSR (SSSR) a ochraně státní hranice.¹⁸² Můžeme pozorovat, že pokud bychom detailně prostudovali stanovy, je udělení civilistům mimořádnou událostí, jelikož by se muselo jednat o diverzanta, agenta nebo výjimečně iniciativního občana, navíc tito lidé byli často členy ČEKy (NKVD) s patřičnou hodností, musíme je tedy počítat do ozbrojených sil. Během občanské války nebylo nutné vyznamenávat civilisty jiným řádem, stanovy byly obejity tím, že se jednalo o vojenské zásluhy, spojené s nutnou podporou armádě v týlu. Tím můžeme odůvodnit například udělení řádu významnému spisovateli D. A. Furmanovovi, který nebyl frontovým vojákem ani komisařem, ale zasloužil se o popularizaci cílů RKKA i komunistické strany vůbec a také o sepsání jejich bojových úspěchu, přenesených na osobnost V. I. Čapajeva.¹⁸³ Podobně byla Řádem rudého praporu RSFSR vyznamenána komunistická aktivistka a bojovnice za ženská práva Clara Zetkin.¹⁸⁴ V mimořádných případech se také vydával duplikát řádu, a to v případě, že nositel nemohl ovlivnit jeho vážné poškození nebo ztrátu. Tak se dostaneme k tomu, že ve třicátých letech byly tisíce hrdinů občanské války perzekvovány, vězněny a také zastřeleny. Vyskytují se různé názory na výskyt odejmutých řádů. Pokud nositel svá vyznamenání uschoval, nosil po rehabilitaci zpravidla originály, jelikož mu to žádný předpis nezakazoval. Jiné to bylo v případě soudního odejmutí řádů, kdy tyto byly slity a materiál použit k jiným účelům. V tomto případě se po rehabilitaci vydávaly duplikáty. S těmi se setkáváme od prvotní fáze Velké vlastenecké války, kdy bylo propuštěno a plně rehabilitováno mnoho důstojníků, kteří stanuli v čele nově mobilizovaných svazků. Značný zmatek tak panuje v určení řádu, jelikož duplikát se v této době

---

182 <http://mondvor.narod.ru/ORBan.html>, 12. 4. 2021.

183 СТЕКАЛОБ, Н., ДУРОВА, В.: *Орден Красного знамени*, Москва 2005, s. 25.

184 HERFURTH, D., MOLITOR, J.: *Militärische Auszeichnungen der UdSSR*. Berlin 1987, s. 18.

nerazil ve staré podobě (RSFSR), ale již v nové (SSSR). Malou sérii duplikátů s opisem RSFSR vyrobila v roce 1944 Krasnokamská mincovna (dále jen KMD), což bylo spojeno s novými předpisy o nošení řádů na stuhách a série měla nahrazovat původní kusy opatřené šroubovým uchycením. Z dostupných hmotných pramenů a z literatury však není možné určit, kolik řádů bylo vyrobeno. Setkáváme se tak s běžnou praxí čtyř typů nošených kusů. Prvním typem jsou originální řády z let 1918-1924, druhým jsou krasnokamské duplikáty, třetím jsou originální řády upravené pro nošení na stuze (uřezaný či ubroušený šroub a přiletované ouško pro přichycení na kolodku) a čtvrtým jsou řády s opisem SSSR, buď opatřené reversovou značkou „R“ (republikánský) umístěnou za vyrytým číslem odpovídajícím původnímu řádu RSFSR,¹⁸⁵ nebo jen nízkým číslem, které v zásadě neodpovídá číselnému rozpětí dané verze.¹⁸⁶

Nošení řádu bylo vymezeno na levou stranu stejnokroje nad všechny ostatní odznaky (jiné řády a medaile prozatím neexistovaly) a řád se nosil na rudé stuhové podložce v podobě kokardy. Nošení řádu na této podložce bylo zrušeno až v roce 1924. Navíc v zimě se řád nosil také na kabátu, což bylo v roce 1924 zrušeno také. Po zavedení Řádu rudého praporu práce v roce 1928 se nosil Řád rudého praporu jako první, ale po zavedení Řádu Lenina v roce 1930 se Řád rudého praporu při přítomnosti Leninova řádu nosil v pořadí druhý.

3.3. Čestná revoluční zbraň s odznakem Řádu rudého praporu

Čestná revoluční zbraň byla fakticky zavedena výnosem prezidia VCIK z 8. srpna 1919. Výnos se týkal jejich prvních nositelů, pro které byla zbraň vyrobena – V. I. Šorina a S. S. Kameněva. Šorin byl velitelem 2. armády Východního frontu, Kameněv vrchním velitelem Rudé armády. Šorin s Kameněvem žádali své zbraně, které jim byly oficiálně uděleny, výnos o předání zbraní byl však vydán až 20. listopadu 1919. V letech 1919-1920 měla revoluční zbraň

---

185 СТРЕКАЛОВ, Н., ДУРОВ, В.: *Орден Красного знамени*, Москва 2005, s. 114.

186 <http://mondvor.narod.ru/ORBan.html>, 12. 4. 2021.

neustálenou podobu. Mohlo se jednat o důstojnické šavle s košem, nebo klasické kozácké šašky bez koše s rukojetí ve tvaru orlího zobáku. Tato tradice navazovala na carské zbraně, opatřené symbolem Řádu sv. Anny nebo Řádu sv. Jiřího. Oficiálně byla Čestná revoluční zbraň zavedena až výnosem VCIK z 8. dubna 1920.

Čestná revoluční zbraň je tvořena šavlí, která je ozdobena na pochvě nebo na rukojeti odznakem Řádu rudého praporu. Na rukojeti se zpravidla nachází přiletovaný medailon s reliéfním zobrazením poprsí Karla Marxe. V některých případech byla šavle opatřena věnováním. Místo standartního koženého štrápece byla šavle ozdobena štrápcem s rudou stuhou a stříbrnou bambulí.

Šavlí byli vyznamenáni nejvýznamnější velitelé Rudé armády let Občanské války. Mezi nimi S. K. Bud'onnij, S. S. Vostrecov, M. N. Tuchačevskij, I. S. Kutljakov nebo M. V. Frunze. Bud'onnij byl nositelem dvou revolučních čestných zbraní – druhou byla pistole Mauser C-96 německé výroby, opatřená věnováním a odznakem Řádu rudého praporu. Jednalo se však o iniciativu VCIK a další zbraně tohoto typu vydávány nebyly.¹⁸⁷

3.4. Výroba Řádu rudého praporu RSFSR

Řád rudého praporu je tvořen z několika náležitostí, které dohromady tvoří udělovanou dekoraci. První je sám řád, vyrobený ze stříbra¹⁸⁸ a opatřený smaltováním a zlacením, druhou je číslovaná stříbrná či postříbřená podložka, která slouží k těsnějšímu přichycení ke stejnokroji a třetí je matice s oušky, sloužící k samotnému uchycení. Jelikož zestátněné mincovny a ražebny měly na starost výrobu nových sovětských státních cenin, nutných pro financování vojska, zahraniční obchod a placení válečných reparací, oslovila sovětská vláda podle některých zdrojů továrnu bratří Bovzejů v Moskvě. Zpozorované kusy jsou zpravidla průměrně zpracované, to

---

187 СТРЕКАЛОВ, Н., ДУРОВ, В.: *Орден Красного знамени*, Москва 2005, s. 42-46.

188 Stříbro ryzosti 925. Obsah čistého stříbra je 92,5 %, zbylá procenta jsou doplněna mědí.

se však týká i ostatních odznaků, které byly v této době udělovány. Druhou verzí je, že byly řády vyráběné v Petrohradské mincovně (pozdější LMD), což by vysvětlovalo zpracování některých řádů třináctitisícové série, které byly evidentně zpracovány jinak.¹⁸⁹ Můžeme se tedy domnívat, že většina byla vyrobena v LMD, minimální počet v továrně bratří Bovzejů a také je možné vysledovat zpracováním citelně odlišné řády, vyrobené ražebnami v gruzínském Tiflisu.¹⁹⁰ Řád byl vyráběn přibližně v letech 1918-1930, kdy byla jeho výroba přerušena kvůli rozhodnutí PVS SSSR, že zásluhy v letech občanské války a těsně po ní již byly náležitě oceněny, navíc od roku 1924 byl zaveden Řád rudého praporu se sjednoceným opisem SSSR pro všechny svazové republiky, tudíž byla přerušena i výroba obdob Řádu rudého praporu v jednotlivých svazových republikách.¹⁹¹ Bylo vyrobeno přibližně 17 000 exemplářů.¹⁹²

3.5. Řád rudého praporu SSSR, jeho zavedení a historie v letech 1924-1941

Jak již bylo uvedeno, sjednocený řád pro všechny svazové republiky byl zaveden v roce 1924 výnosem CIK SSSR z 1. srpna 1924. Byla zřízena komise pro zavedení nového řádu, který měl původně obsahovat i vybrané symboly všech svazových republik, to však způsobilo nepřehlednost. Bylo osloveno 393 umělců, kteří předložili 683 návrhů řádu. Ani jeden z nich však komise nepřijala, tudíž byl ponechán starý vzhled republikánského řádu RSFSR, pouze místo RSFSR se zde nyní nacházel opis SSSR.¹⁹³ I když představitelé jednotlivých republik nesouhlasili, odrazila se zde vedoucí role Ruska v SSSR a tento řád zůstal nejvyšším bojovým vyznamenáním po celou existenci SSSR. Stanovy řádu byly stejné jako v případě republikového. Jelikož se ve skladech nacházelo poměrně velké množství republikových řádů, přistoupilo PVS SSSR k tomu, že výroba nového provedení měla být zahájena až v roce 1933

---

189 СТРЕКАЛОВ, Н., ДУРОВ, В.: *Орден Красного знамени*, Москва 2005, s. 70-71.

190 Rozdíl je patrný u šroubu, který je zhotovený z bronzu a u zpracování aversu.

191 K problematice řádů jednotlivých svazových republik viz СТРЕКАЛОВ, Н., СЫСОЛЯТИН, И.: *Награды советских республик*, Москва 2012.

192 <http://mondvor.narod.ru/ORBan.html>, 12. 4. 2021.

193 <http://mondvor.narod.ru/ORBan.html>, 12. 4. 2021.

a jeho výrobou byl pověřen LMD. Jelikož občanská válka byla již ukončena a Sovětský svaz až na malé bojůvky nevedl žádnou velkou válku, vyvstal první velký problém sovětské faleristiky - existence pouze jednoho řádu, který se navíc uděloval zpravidla za vojenské zásluhy. V polovině třicátých let začala být vojenská situace SSSR složitější, tudíž se vyskytli noví nositelé Řádu rudého praporu, a to hlavně za boje ve Španělsku, v Zimní válce a v bitvách u jezera Chasan a u Chalchyn-Golu. Občanská válka ve Španělsku byla Sovětským svazem využita jak z ideologického hlediska, kdy se SSSR pokoušel na nátlak komunistických stran světa o podporu republikánů, tak z hlediska vojenského, kdy byla měřena síla s jednotkami nacistického Německa, jehož úder již sovětská generalita v nejbližších letech tušila. Účastníky těchto bojů byli i významní sovětsí vojevůdci, tehdy v roli vojenských poradců velení španělských republikánských vojskových svazků. Patřil mezi ně významný dělostřelecký teoretik N. I. Voronov, pozdější velitel Karelského frontu K. A. Mereckov, hrdina obrany Stalingradu A. I. Rodimcev nebo plánovaný velitel letectva sovětského intervenčního vojska v ČSR v roce 1938 a pozdější velitel sovětských leteckých sil J. V. Smuškevič.¹⁹⁴ Přesné informace, na jejichž základě bychom mohli zrekonstruovat praxi v udílení a typické zásluhy, nemáme, jelikož se oficiálně jednalo o speciální operace, které podléhají i po tolika desetiletích přísnému utajení! Z dostupného materiálu je také zřejmé, že některé dokumenty byly kvůli utajení skartovány, jelikož mnohé řády udělené v letech 1936-1941 nesou na k nim dostupných dokumentech pouze citace určující bojiště, ale ne přesné zásluhy, jako tomu je u řádů udělených v letech Velké vlastenecké války a po ní.¹⁹⁵ Za boje u jezera Chasan bylo uděleno 1 980 řádů, což úzce souvisí s propagandou, volající po zastavení japonského imperialismu, za boje u Chalchyn-Golu 595. Do celkového počtu připočítejme také 13 vyznamenaných vojskových svazků, které se v boji s Japonci zvláště vyznamenaly. Jediným civilním vyznamenáním

---

194 <http://mondvor.narod.ru/ORBan.html>, 12. 4. 2021.

195 Nalezneme zde typické citace v podobě jednotného razítka „За выполнение специальных задач правительства“, „За бой с финской белогвардейщиной“, „Заозерная“, „Халхын-гол“, „Хасан“.

kolektivu za celé období bylo udělení Řádu rudého praporu č. 107 posádce ledoborce Sibirjakov, která první v historii překonala v kuse severní ledovou cestu. Mezi vyznamenanými útvary byly i významné vojenské školy a učiliště, jako například Leningradské tankové kurzy vzdělávání velitelů RKKA Bubnova (1934) nebo Moskevské vyšší vševojskové velitelské učiliště Nejvyššího sovětu SSSR (1938). Celkově bylo do začátku Velké vlastenecké války (včetně Řádu rudého praporu RSFSR) uděleno 34 202 kusů.¹⁹⁶

3.6. Řád rudého praporu v letech 1941-1943

Jelikož Řád rudého praporu požíval v předválečné éře velkého morálního kreditu, bylo logické, že i v nové válce se s ním zprvu velmi šetřilo. Boje v roce 1941 byly ústupového charakteru, tudíž ani sovětské velení nebylo vyloženě nakloněno početnému vyznamenávání kvůli četným porážkám, které Rudá armáda utrpěla v prvních měsících války. Výjimku z tohoto zažitého trendu tvořili bojovní piloti, jejichž vítězství a výkony nebyly přímo vázány na pozemní bojové operace a kteří měli také na starost bombardování postupujících německých vojsk, navíc sovětští letci byli vybráni jako tzv. Stalinovi sokolové do komunistické propagandy. Můžeme tedy říci, že pro ně bylo získání řádu jednodušší. Řadoví vojáci a nižší důstojníci pozemního vojska byli v této době vyznamenávání většinou medailemi nebo Řádem rudé hvězdy, i ním se však velmi šetřilo. Navíc zprvu byli sovětští vojáci motivováni zlobou a touhou zahnat zákeřného nepřítele zpátky, což způsobovalo téměř neuvěřitelné situace, kdy polomrtví pohraničníci obnovovali boj, tankisté bojovali v hořícím stroji, pěšáci se vrhali na nepřítele a s hrůzostrašným řevem bojovali bodáky a polními lopatkami a bojovní piloti taranovali nepřátelské bombardéry, aby jim znemožnili bombardovat jejich města. Jelikož velení si bylo této skutečnosti velmi dobře vědomo, byla pro udržení morálky zvolena komunistická propaganda, které v této fázi ještě velmi dobře fungovala.¹⁹⁷ Velmi vzácné je udělení tohoto

---

196 СТЕКАЛОВ, Н., ДУРОВ, В.: *Орден Красного знамени*, Москва 2005, s. 104.

197 ZUBOV, A. B.: *Dějiny Ruska 20. století, II. díl*, Praha 2015, s. 43.

řádu týlovým jednotkám, jelikož statut byl velmi přísný a týlové zabezpečení citelně zaostávalo kvůli pomalým reakcím vyššího velení na vývoj bojové situace. Unikátním kusem je Řád rudého praporu gruzínského důstojníka veterinární služby Akakije Gabrieloviče Cagarješviliho, který sloužil v roce 1941 jako starší ošetřovatel veterinární laboratoře č. 423. Cagarješvili se narodil v roce 1910 a v RKKA sloužil od roku 1936. Červen roku 1941 jej zasáhl u jednotky poblíž Poltavy. V září 1941 se nacházel u finančního oddělení Jihozápadního frontu a účastnil se pokusu o průlom obklíčení. K tomuto účelu byla vytvořena úderná skupina z bojeschopného stavu štábu, do níž vstoupil i Cagarješvili, který v boji projevil mimořádnou chrabrost a odvalu vyřazením kulometu a několika německých vojáků. Po prolomení první linie obklíčení se skupina rozdělila na několik menších oddílů, v čele jednoho z nich stanul právě Cagarješvili, jemuž byla podřízena jednotka pohraničnicků, se kterou se vrátil ke svým jednotkám v úboru sovětského důstojníka a s poraněním levého oka. 22. dubna 1942 byl Cagarješvili navržen na Řád rudého praporu, kus s číslem 64 080 mu byl udělen až 18. září 1943.¹⁹⁸ Mimořádným udělením bylo také vyznamenání 99. střelecké divize plukovníka N. I. Dementěva, které se podařilo osvobodit a na několik dní udržet Peremyšl. Jednotky ustoupily až na základě rozhodnutí vrchního velení 27. června 1941.

Jiná situace panovala v zimě, kdy se německé armádě povedlo na severu udržovat obklíčený Leningrad, ve směru na Moskvu ohrožovat Vjazmu a na jihu zatlačovat sovětská vojska k Charkovu. Situace se sice jevila mnohem horší, než byla v počáteční fázi války, bylo však nutné motivovat vojáky k hrdinskému odporu, jelikož nadšení pro komunistickou propagandu ochladlo. Vojáci se začali zamýšlet nad popravami nadaných velitelů, nad nelogickým rozmístěním pohraničních pevností i nad zbabělostí Stalina, který vojáky podporoval jen zpoza hradeb Kremli.¹⁹⁹ Obranné boje se podle nejvyššího velení vyvíjely

---

198 Centrální archiv MO RF v Podolsku, fond č. 33, inv. č. 682525, kart. č. 60.

199 ZUBOV, A. B.: *Dějiny Ruska 20. století, II. díl*, Praha 2015, s. 57.

uspokojivě, PVS SSSR tak přistoupil k početnějšímu vyznamenávání, týkajícího se i Řádu rudého praporu, aby se předešlo morálnímu rozkladu armády, která již byla na hranici svých sil a nemohla použít sibiřské rezervy. Některé svazky však bylo nutné přisunout kvůli přímému ohrožení hlavního města. Mezi nimi byla i 32. střelecká divize. Za hrdinství v bitvě na Borodinském poli v říjnu 1941 byl řádem vyznamenán plukovník V. I. Polosuchin, velitel této divize, která byla ještě vycvičena podle starých předpisů a předvedla excelentní vedení boje a tabulkový protiútok, na což nebyli Němci zvyklí u čerstvě mobilizovaných jednotek, se kterými bojovali v první fázi války. To je i případ 316. střelecké divize I. V. Panfilova, která ve stavu 16. armády generála Rokossovského bránila silnici do Moskvy u Volokolamska. Divize držela nezvykle široký úsek, avšak na potřebnou dobu dovedla zastavit německé jednotky před Moskvou. Panfilovova divize byla rovnocenným protivníkem německých vojáků, byla špičkově vycvičena a vyzbrojena a s takticky členěnou kvalitní obranou dovedla čelit i obrovské přesile, kterou na tento úsek německé velení soustředilo. Za boje v listopadu 1941 byl Panfilov za brilantní vedení bojových operací obranného charakteru vyznamenán Řádem rudého praporu. V dobových dokumentech se píše, že Panfilov po 18 dní vedl s divizí těžké boje a prokázal mimořádnou chrabrost a taktickou převahu nad protivníkem.²⁰⁰ Vyznamenání se v prosinci dočkala i celá 316. střelecká divize - byla vyznamenána Řádem rudého praporu a byla přejmenována na 8. gardovou střeleckou divizi. Této pocty se již generál Panfilov nedožil. Padl spolu s tisíci vojáků své divize v boji. Fenomén „panfilovců“ byl později zneužit komunistickou propagandou, která jej kvůli vyzdvižení odvahy komunisty a politruka Vasilije Kločkova značně přepracovala. Zájem na úpravě příběhu podle skutečných událostí neměl ani generál Žukov, který byl hlavním iniciátorem vyznamenání mnoha vojáků divize, čímž se snažil

---

200 Centrální archiv MO RF v Podolsku, fond č. 33, inv. č. 682524, kart. č. 229.

pozvednout morálku vojsk Západního frontu. Přeživší z oficiálně do posledního muže padlé roty politruka Kločkova se částečné možnosti promluvit dočkali až po pádu SSSR.

Rok 1942 přinesl úlevu Západnímu frontu, jehož velitelem byl nově jmenován Ivan Stěpanovič Koněv. Žukov se stal zástupcem náčelníka generálního štábu a správně (spolu s Vasiljevským) na základě soustředění vojsk určil, že německé jednotky se nově budou soustředit na jih. Německá Operace Blau fakticky začala již květnu 1942, kdy se německá Skupina armád Jih přesouvala k Charkovu, bráněnému Jižním a Jihozápadním frontem. RKKKA zde utrpěla těžké ztráty a kvůli převaze Němců v taktice tanků v otevřeném poli musela ustupovat k Voroněži a k Rostovu. Rudá armáda se pokoušela opevnit na Donu, avšak Jihozápadní front zde utrpěl těžké ztráty a Němcům se podařilo přepravit na druhý břeh. Front byl přeorganizován, přejmenován na Stalingradský a jeho stěžejní silou se staly 62. a 64. armáda, obě v doplněných stavech s dobrým zázemím a možností dopravovat zásoby a posily z vnitrozemí po Volze. Po přiblížení německých vojsk k městu rozhodl velitel 62. armády generál A. I. Lopatin o protiútku 35. gardové střelecké divize. Ta však přes nadějný počátek útoku utrpěla zdrcující ztráty a nezabránila přiblížení německých vojsk na hranice stalingradských předměstí. Velitel 64. armády generál M. S. Šumilov postupně ustupoval k jezerům Sarpa a Caca jižně od Stalingradu. Velení Stalingradského frontu v čele s Andrejem Ivanovičem Jerjomenkem rozhodlo na základě výsledků boje odvolat velitele 62. armády Lopatina a nahradit ho téměř neznámým Vasilijem Ivanovičem Čujkovem, který byl po debaklu v Zimní válce přesunut do funkce poradce čínské armády.²⁰¹ Čujkov se ukázal jako velmi dobrá volba v téměř beznadějně situaci. Nejen že se mu povedlo německá vojska zadržovat v ruinách města a příležitostně organizovat protiútoky, ale byl také velmi tvrdý vůči zbabělcům, což odvážným vojákům učarovalo a cítili se sebevědoměji. Spolu s velitelem 13. gardové střelecké

---

201 ZUBOV, A. B.: *Dějiny Ruska 20. století, II. díl*, Praha 2015, s. 80-83.

divize generálem A. I. Rodimcevem²⁰² se Čujkov stal základem poválečné propagandy, vyzdvihující hrdinství vojáků od Stalingradu podobným způsobem, jako tomu bylo u panfilovců.

Bitva u Stalingradu měla i své neznámé hrdiny, o jejichž příbězích nás až nyní informují odtajněné digitalizované archiválie a hmotné prameny v podobě dochovaných fotografií, řádů a medailí. Jedním z těchto zapomenutých vojáků byl i velitel roty 36. motostřelecké brigády podporučík Vitalij Lukič Savčuk. Na konci ledna 1943 se Savčuk účastnil ničení obklíčené Paulusovy armády v samotném městě, jeho rota zničila několik komunikačních uzlů a několik opevněných bodů protivníka na jižním úseku Stalingradského frontu. Brigáda náležela v době nejtěžších bojů ve městě k 64. armádě generála Šumilova. Na dokumentu se mimo jiné nachází téměř neuvěřitelná informace o tom, že se osobně spolu s dalšími důstojníky účastnil dobytí štábu Paulusovy armády a jeho zajetí. Za tyto vynikající bojové výsledky a pro symboliku účasti na zajetí velení 6. armády byl Savčuk vyznamenán Řádem rudého praporu č. 72 802. Jelikož se v zásadě pořád jednalo o raritně udělované vyznamenání,²⁰³ proběhlo udělení stále ještě v Kremlu.²⁰⁴

Nad stalingradským peklem se zvláště vyznamenali sovětsí stíhací piloti, kteří stáli proti 4. letecké armádě nepřetržitě bombardující město. Jelikož sovětsí letci byli velmi odvážní, začala četnost nepřátelského bombardování klesat, což dalo rudoarmějcům možnost se opevnit v ruinách budov a klást německým útočníkům plnohodnotný odpor. Jedním z těchto stíhacích

---

202 Nepochybně však pocitu, že hrdinství 13. střílecké divize bylo jen výplodem komunistické propagandy. Rodimcevova divize přišla do města v rozhodující chvíli a po těžkých bojích obsadila Mamajevovu mohylu nad Stalingradem, ze které mohli Němci pohodlně ostřelovat pozice rudoarmějců ve městě. Rodimcev sám se účastnil i pomoci republikánskému Španělsku a za vynikající vedení bojových operací obdržel titul Hrdiny SSSR. Své schopnosti následně prokázal jak v Zimní válce, tak v počáteční fázi ústupových bojů Velké vlastenecké války.

203 Je logické, že se čtenář pozastaví nad uvedeným tvrzením, že se jednalo o raritně udělovaný řád. V tomto případě musíme nejprve přihlídnout optikou statistika k mnohamilionové armádě v první linii, kterou Sovětský svaz disponoval a rovněž k obranné periodě Velké vlastenecké války, kdy četnost udělování vyznamenání byla stále nízká.

204 Dokumenty a informace o řádu laskavě poskytl sběratel a znalec sovětské faleristiky Jens Zander.

pilotů byla i dvacetiletá Lidija Vladimirovna Litvjaková. Lidija se již v předválečné éře věnovala letectví a byla členkou moskevského aeroklubu. Po ukončení letecké školy v Chersonu pracovala jako instruktorka v Kalininu, kde vycvičila přes 40 pilotů. Do bojů Velké vlastenecké války byla povolána Kominterským oblastním vojenským komisariátem (dále jen RVK) města Moskvy v říjnu 1941. V roce 1942 byla zařazena do 586. stíhacího pluku, kde se naučila bezchybně létat na stroji Jak-1 a spolu s jednotkou se přesunula do Stalingradu, kde sestřelila několik nepřátelských letounů a uskutečnila kolem dvaceti bojových vzletů.²⁰⁵ Za tyto zásluhy byla vyznamenána Řádem rudé hvězdy²⁰⁶ a následně při bojích o Rostov také Řádem rudého praporu.²⁰⁷ Padla v srpnu 1943 ve věku 21 let.

3.7. Výroba Řádu rudého praporu v letech 1941-1943

Jelikož v prvních měsících války bylo nutné z důvodu obléhání přesunout výrobu z Leningradu do vnitrozemí, byla pro tento účel zvolena státní tiskárna cenin v Krasnokamsku, kam byla spěšně přesunuta část výroby. Po sevření obklíčení Leningradu na podzim 1941 však stále zůstávala podstatná část ve městě, tudíž se zde výroba obnovila. V Krasnokamsku (dále jen KMD) se razily vybrané řády, jejichž raznice byly přesunuty, a také některé medaile zavedené v roce 1942. V Leningradě se nadále vyráběly Řády Lenina, Řády rudého praporu a Řády rudé hvězdy a také mnoho medailí, včetně medaile Za obranu Leningradu, zavedené v roce 1942. Řád rudého praporu z tohoto období nese zjevně horší kvalitu oproti předválečným kusům, křivě slícovaný šroub a také nižší kvalitu smaltování. Oproti vyznamenáním protivníka se však stále jednalo o luxusní provedení.²⁰⁸ Smalty byly nepravidelné, písmena na zástavě z ní viditelně vystupovaly, matice se vyráběly ze stříbrného raženého plechu (namísto předchozího

---

205 [Герой Советского Союза Литвяк Лидия Владимировна :: Герои страны \(warheroes.ru\)](http://warheroes.ru), 17. 4. 2021.

206 Centrální archiv MO RF v Podolsku, fond č. 33, inv. č. 690155, kart. č. 4845.

207 Centrální archiv MO RF v Podolsku, fond č. 33, inv. č. 682526, kart. č. 1721.

208 PAVLÍK, S.: *Vyznamenání a bojové odznaky Třetí říše*, díl I., Martin 2007, s. 156.

frézování a soustružení) nebo se recyklovaly ze stříbrných medailí.²⁰⁹ Obecně platí, že řády byly mnohem méně kvalitní než předválečné, naopak mnohem kvalitnější než řády vyrobené od poloviny roku 1943 do konce války.

3.8. Řád rudého praporu ve druhé fázi války

Po vítězství u Stalingradu a následném postupu Rudé armády na západ uděloval PVS SSSR mnohem větší množství bojových vyznamenání pro udržení morálky vojska. Jelikož vojáci byli nadále motivováni úspěchy bojových operací, projevovali velkou odvahu a statečnost, byli úspěchy oslněni hlavně velitelé a schvalovali udělení řádů i za zásluhy, které by předtím tomu zdaleka nedostačovaly. Nyní je také zřejmé, že Řád rudého praporu se oproti předchozímu stavu více uděloval při bojových operacích, které se později staly fenoménem. Jedná se o Operaci Bagration, osvobození Krymu, osvobození Kyjeva či Polska. Mnoho řádů se udělovalo také během dobývání Berlína. Jelikož vojáci byli již značně unaveni válkou, klesala morálka i přes vítězné tažení, hlavně v roce 1944, kdy se bojovalo v běloruských močálech, v hornatém Maďarsku a také v Polsku, které sovětskou armádu nevívalo s přílišným nadšením. Udělování vysokých řádů tak mělo zajistit, aby vojáci nepomýšleli na dezerci či zbabělost, ale aby bojovali stále stejně kvalitně, i když se jim pochopitelně nechtělo zemřít, když viděli evidentní zhroucení nacistického Německa a konec války byl na dosah.

Bitva u Kurska v létě 1943 znamenala definitivní převzetí bojové iniciativy Rudou armádou. Za samotné boje bylo uděleno mnoho vyznamenání, většinou se však jednalo o nižší řády a medaile, s nimiž se nyní přestalo šetřit. Po vítězství u Kurska přešla Rudá armáda do

---

209 Tomuto tématu se v zásadě nikdo nevěnoval, je však možné v některých případech určit, o jaké vyznamenání se jednalo. Autorem bylo určeno, že většinou se jednalo o medaile Za bojové zásluhy, které odpovídaly rozměru matice, navíc po obrubě otvoru pro závit je možné často spatřit signifikantní písmena této medaile. Jestli se jednalo o výrobní zmetky, nebo medaile odejmuté perzekvovaným vojákům v době čistek, však již není možné spolehlivě určit a pro toto posouzení by byla nutná hloubková studie na základě počtu odejmutých medailí, vojenských archivů a dokumentace jednotlivých mincoven.

masivního útoku, který vedl na severu k osvobození Mogileva, Vitebska a Orši, na jižním směru k osvobození Orlu, Bělgorodu, Krymu a Charkova a následně k osvobození Kyjeva v listopadu 1943. V těchto bojích nastal zvrát v udělování Řádu rudého praporu, jelikož tato nevídaná vítězství vrátila Rudé armádě předválečné sebevědomí a víru ve vítězství. Pozemní vojska (letectvo bylo stále vynikající podporou) již přestala kvalitativně zaostávat za německou armádou, měla nyní podobnou bojovou hodnotu jako v tragickém roce 1941, kdy však byla zastižena nepřípravena. Sovětský svaz navíc stále navyšoval možnosti zbrojní výroby, což vedlo k dostatečnému zásobování střelivem a výstrojí a také k vytváření nových bojových prostředků, ať už to byly letadla, tanky či automatické pěchotní zbraně. Citelnou převahu získala Rudá armáda v dělostřelectvu, kdy se nezhřídko stávalo, že na úseku plánovaného útoku dovedla sovětská vojska soustředit až 200 hlavních na jeden kilometr frontového úseku.

Za boje v okolí Orlu byl vyznamenán seržant rozvědky Vasilij Nikolajevič Zotov. Jelikož na tomto udělení chce autor poukázat na kontrast s řády udělenými v letech 1941 a 1942, uvedme plnou citaci zásluh. *„Soudruh Zotov se účastnil nočního průzkumu jednotky a v tomto průzkumu v Orlovské oblasti zajal nepřátelského vojáka. Při druhém pokusu zajmout německou hlídku, zajal soudruh Zotov německého vojáka, druhého z hlídky, který projevoval odpor, zabil v bodákové potyčce. V krátkém boji o kulometné hnízdo pak zabil další tři Němce.“*²¹⁰ Zotov byl vyznamenán Řádem rudého praporu. Podotkněme, že v prvních letech války by nebylo myslitelné za takovéto zásluhy obdržet nejvyšší vojenské vyznamenání. Autorem prostudované dokumenty poukazují na to, že v případě seržanta Zotova by se jednalo nejvýše o Řád rudé hvězdy, pravděpodobněji však o medaili Za odvalu.

Po odpočinku, vynuceném ztrátami a prodloužením zásobovacích tras na stovky kilometrů, zaútočila Rudá armáda v Bělorusku. Operace Bagration byla zahájena symbolicky

---

210 Centrální archiv MO RF v Podolsku, fond č. 33, inv. č. 682526, kart. č. 333.

22. června 1944 a měla za úkol definitivně osvobodit sovětské území od okupantů. Pro motivaci vojáků v boji bylo vrchním velením rozhodnuto o štědrém udělování řádů a medailí, včetně Řádu rudého praporu. Významnou roli hrála také skutečnost, že se vojáci seznamovali s hrůzami nacistických zločinů. Těch si byli vědomi i dříve (znesvěcení kláštera v Istře, krádež Jantarové komnaty, vážné poničení domu Čajkovského nebo spálení spisů Lva Tolstého jakožto topiva). Hrůzy, se kterými se seznámili na Ukrajině a v Bělorusku, ale podstatně převyšovaly to, co už vojáci viděli či zažili. Nalezli ukrajinské Židy přibité na vrata, hromady mrtvol znásilněných a postřílených židovských žen, Kaunas, Babí Jar a další mementa nacistických zvěrstev na „méněcenných“ Slovanech. Tato zloba pak zčásti pomáhá pochopit (nikoliv omluvit!) zvěrstva sovětských vojáků na Němcích v závěrečné fázi války. Vojákům také přilepšilo citelné omezení pravomocí politruků, kteří často dusili iniciativu nižších důstojníků a napomáhali k chybnému rozhodování velení s argumenty, že ne vždy je rozhodující vojenské hledisko, ale často je nutné udělat chybné vojenské rozhodnutí, jelikož je politicky správné.²¹¹ Z těchto případů existovaly i výjimky, je ale nutné konstatovat, že se ve většině případů jednalo o zpolitizované fanatiky, kteří neměli ponětí o praxi boje a fronty vůbec. Nyní měli političtí pracovníci některé pravomoci, jejich hlavním úkolem však nadále byla hlavně agitační činnost a propaganda. Pravomoc poprav a předávání přestupků vojenskému

---

211 Připomeňme zde situaci roku 1941. Velitel Jihozápadního frontu M. P. Kirponos správně rozhodl o stažení tankových sborů frontu kvůli citelné převaze protivníka v letectvu. Politický zástupce a člen rady frontu komisař Vašugin s tímto krokem nesouhlasil a s výhrůzkami vojenského tribunálu rozkázal generálům Rjabyševovi a Chackilevičovi okamžité protiútoky směrem na Dubno a Luck. Vynucený útok skončil zničením obou útvarů, talentovaný mladý generál Chackilevič padl při střemhlavém útoku německých bitevníků. Komisař Vašugin se kvůli výčtkám svědomí zastřelil, o pár týdnů později padl i sám velitel frontu Kirponos. Následky kroků politických pracovníků byly jasné hned v prvních hodinách války, jelikož právě oni po smlouvě s Hitlerem rozpracovali rekonstrukce na všech příhraničních letištích současně, což nutně vedlo k soustředění letectva západních vojenských okruhů na několika málo provizorních letištích (ačkoliv to bylo kritizováno jak náčelníkem generálního štábu Žukovem, tak velitelem Kyjevského vojenského okruhu Pavlovem), která se stala snadným cílem německých letounů. Na severu u Leningradu se situace vyvíjela poměrně slibně, velitel Leningradského frontu K. J. Vorošilov ale nebyl dostatečně vzdělán pro moderní válku a měl v zásadě zkušenosti pouze z Občanské války. Předseda leningradského aktivu A. A. Kuzněcov byl jmenován politickým zástupcem a členem rady Leningradského frontu. Z jeho iniciativy byly vycvičeny četné brigády leningradské domobrany, kvůli nedostatečnému výcviku prakticky v prvních bojích zdecimovány, aniž by citelně zasáhly do výsledků boje.

tribunálu nyní ležela na bedrech samotných velitelů, kteří většinou měli mnohem střízlivější přístup než jejich političtí zástupci. Četnost poprav se snížila, což snižovalo strach vojáků ustoupit nebo pozastavit útok. Značnému respektu se těšili nižší velitelé čet, rot a praporů. Byli zkušenými vojáky a poskytovali jednotlivým bojovým skupinám operační volnost, která zákonitě vedla k vytváření stálých kádrů sebevědomých, iniciativních a odvážných vojáků, kteří uměli v jakékoliv situaci zastoupit padlého velitele vyššího svazku. Operační volnost byla nyní i doménou sovětských pilotů. Stíhací piloti neměli nařízenou dráhu letu, způsob splnění bojového úkolu si tak mohli zvolit sami. Jedním z těchto pilotů byl i Ivan Ivanovič Stacjuk, průzkumný pilot 1. gardového smíšeného leteckého sboru. Stacjuk úspěšně vykonal 47 bojových vzletů a se svým letounem se mu podařilo v nerovném boji sestřelit bombardér Junkers-88, směřujícím s výsadkáři do týlu sovětských vojsk. Za tyto zásluhy byl v létě 1944 vyznamenán Řádem rudého praporu č. 111 339. V následujícím roce byl Stacjuk sestřelen nad německou obcí Huben. Zajímavostí je, že jeho řád se zachoval ve vynikajícím stavu, což bylo podmíněno zákazem nošení řádů a medailí bojovými piloty (kvůli utajení při zajetí).²¹²

Postup Rudé armády se zastavil na podzim 1944, kdy vykazovala sovětská vojska postup mezi 550-650 kilometry na západ. V této situaci bylo jasné, že německá armáda již nikdy strategickou iniciativu nepřevzme. Další útok se uskutečnil v Karpatech a na jihu. Sověti stanuli v Československu, Maďarsku a v Polsku se již nacházeli na dosah od Varšavy. Na jihu sovětské armádě citelně pomohly převraty v Rumunsku a Bulharsku, v Jugoslávii se Němci nemohli adekvátně opevnit, jelikož zde operovaly početné jednotky jugoslávských partyzánů. Jiná situace panovala v Maďarsku, kde musela Rudá armáda taktizovat a postupovat s opatrností. V Polsku se německá armáda také nehodlala vzdávat a ustupovala za boje, i když měli Sověti několikanásobnou přesilu. 17. ledna 1945 byla osvobozena Varšava. Varšavské

---

212 Dokumenty, informace o nositeli i řád samotný pochází ze sbírky autora práce.

povstání Sověti nepodpořili. Je tedy snadné tvrdit, že to byla jen Stalinova paranoia. Samozřejmě situace se Stalinovi velmi hodila z politických důvodů, na straně druhé o povstání nebyla Rudá armáda informována včas a velitel frontu Rokossovskij (ačkoliv byl sám Polák) nechtěl za velkých ztrát hnát vyčerpané vojáky do útoku. Armáda potřebovala odpočinek. V prostoru Varšavy se pohybovali sovětští spojovací důstojníci a sovětské průzkumné jednotky, které informovaly jak vlastní vojska, tak polské povstalce. Sověti také bez povolení velení spontánně pomáhali Polákům kořistními zbraněmi a materiálem. Jedním z vojáků průzkumu byl i dvacetiletý Vladimír Semjonovič Nosov, radista spojovací roty 300. střeleckého pluku. V září 1944 se spolu s jednotkou rozvědky účastnil akce ve Varšavě, kdy zajišťoval spojení s povstalcí. Jelikož rozvědčící se vydali na hlídku a průzkum, zůstal Nosov u radiostanice sám. Brzy se do domu dostali němečtí vojáci, avšak radista zachoval chladnou hlavu, překryl se kabátem a pokračoval ve spojení. Za tento husarský kousek byl vyznamenán Řádem rudého praporu.²¹³

Po osvobození Varšavy v lednu 1945 stanula během čtrnáctidenního útoku sovětská vojska na řece Odře. Na druhém břehu se silně opevnily zbytky organizovaných německých vojsk pod neustálým dohledem fanatických důstojníků SS. 24. ledna překročily po krutých bojích Odru první sovětské jednotky. Na severu se úporně bránily zbytky Skupiny armád Sever, opevněné ve Východním Prusku a na pobřeží Baltského moře, na jihu padla v únoru Budapešť. Tyto jednotky poutaly početné svazky 1. Pobaltského frontu generála I. Ch. Bagramjana. Po překročení Odry stála sovětská vojska na německém území a události nabraly rychlý spád. Za boje při přepravě přes Odru padly tisíce sovětských vojáků, jelikož řeka byla v toto roční období velmi široká, navíc nechráněné vory sovětských vojáků byly pro Němce snadným cílem. Sovětské letectvo sice mělo plnou leteckou převahu, na umlčení všech maskovaných pozic to

---

213 Dokumenty, informace o nositeli i řád samotný pochází ze sbírky autora práce.

ale nestačilo. Navíc po překročení řeky zorganizovalo německé velení urychlený protiútok, který z posledních sil slabé jednotky na vytvořeném předmostí udržely. Přeživší přepravy přes řeku v prvním ešelonu byli štědře odměněni řády, jelikož toto vítězství znamenalo brzký konec války. Jedním z vyznamenaných byl staršina Valentin Fjodorovič Zacharov. 1. února 1945 při přepravě přes Odru vytvořil spolu se svou rotou předmostí na opačném břehu, nehledě na silnou nepřátelskou palbu a četné protiútoky. Účastnil se i již zmíněného velkého německého protiútoky z 12. února, kdy byl raněn velitel roty, kterého Zacharov zastoupil a bravurním vedením zahnal s rotou německé vojáky do zákopů, kde jeho vojáci vstoupili do boje zblízka. Bylo zabito téměř 70 německých vojáků, 19 jich vyřadil sám Zacharov. Dále byly zničeny tři kulometné palebné pozice, což umožnilo vyššímu vojskovému svazku postoupit na do týlu německých vojsk.²¹⁴ Za tyto neuvěřitelné činy byl Valentin Fjodorovič Zacharov vyznamenán Řádem rudého praporu č. 212 934.²¹⁵

Boje se přesouvaly k Berlínu a německé velení si již bylo velmi dobře vědomo bezvýchodnosti situace, pokoušelo se tak vyjednávat příměří s Anglií a USA, aby mohlo soustředit všechny dostupné síly proti Rudé armádě. Sovětská vojska se nyní německým vojákům jevila jako neporazitelná, měla morální, technickou a nově i kvalitativní převahu, které se německá výroba a nevyčvičení vojáci bez bojových zkušeností nemohli rovnat. Jelikož Spojenci nehodlali s Německem vyjednávat a Hitler odmítl vyjednávání i se Sověty, postupovala sovětská vojska dále do Evropy a největších úspěchů dosáhla v dubnu. 10. dubna se Bagramjanovým vojskům povedlo dobýt Königsberg, 13. dubna dobyla sovětská vojska Vídeň, 20. dubna měla sovětská vojska možnost ostřelovat Berlín dělostřelectvem, 21. dubna dobyla vojska generála P. S. Rybalka Zossen 20 kilometrů jižně od Berlína a 25. dubna podnikla

---

214 Pověšimněme si výjimky v praxi udílení. Zacharov mohl být v této době za takovéto zásluhy vyznamenán i titulem Hrdina SSSR. Udělení Řádu rudého praporu za takovéto zásluhy odpovídá více roku 1941 než roku 1945.

215 Dokumenty, informace o nositeli i řád samotný pochází ze sbírky autora práce.

sovětská vojska kombinovaný útok na samotné město, jehož předměstí již bylo dobyto. 2. května 1945 byly ukončeny boje kapitulací velitele berlínské posádky Helmutha Weidlinga.

Účastníky útoku na Berlín byly statisíce sovětských vojáků (medailí Za dobytí Berlína bylo uděleno přes 1 100 000). Jedním z nich byla legenda bitvy o Berlín, rudoarmějec Meliton Varlamovič Kantarija. Kantarija se narodil v roce 1920 a do RKKA byl povolán 1. prosince 1944, do boje zasáhl poprvé 4. ledna 1945 a během prvního týdne na frontě byl raněn. Během bitvy o Berlín sloužil jako rozvědčík. Jeho prvním odvážným činem byla jeho samostatná a nikým neorganizovaná průzkumná akce, při které přeplaval kanál v Berlíně-Špandavě a pod silnou dělostřeleckou palbou se ukryl v ruinách budov. Večer pak obcházel břeh, německé pozice a zaznamenával o nich údaje, se kterými se následující ráno vrátil k jednotce. Následně se účastnil útoku na Reichstag, kdy granáty zničil kulomet kryjící vchod do budovy a uvnitř budovy vstoupil do boje zblízka se zbytky německých jednotek. Jako první pak Kantarija vyvěsil rudý prapor nad Reichstagem, ačkoliv byl lehce raněn. Za iniciativu a odvalu byl Meliton Varlamovič Kantarija vyznamenán Řádem rudého praporu. V poválečné éře se příběhu ujala komunistická propaganda, jako tomu bylo u většiny fenoménů Velké vlastenecké války a v roce 1946 obdržel Kantarija spolu s Michailem Alexejevičem Jegorovem titul Hrdina SSSR.

3.9. Výroba řádu v letech 1943-1945

V roce 1943 vyšlo nařízení o nošení Řádu rudého praporu na bíle začištěné rudé stuze s bílým pruhem uprostřed. Jelikož LMD nemělo dostatečné kapacity na výrobu kolodek, stuh a odznaků bez šroubu, začala s výrobou nového typu řádu KMD. Jelikož v KMD se nacházela i poslední série řádů na šroubu, bylo rozhodnuto o ubroušení či odletování šroubu s jeho typickou patkou pro uchycení na reversu tzv. pjatkou, vyřezání trojúhelníkové drážky do horní části řádu a vsazení patky s ouškem do této drážky a následném zaletování. Kolodky se vyráběly dvoudílné, u námi sledovaného řádu zpravidla z nerezavějící oceli směrem k uniformě (kvůli propocení) a ze zinkovaného plechu pod stuhou řádu. Stuha byla zhotovena z hedvábí. Celkově

zhotovila ve druhé fázi války KMD přes 100 000 kusů řádu v různé kvalitě. Jelikož výroba byla spěšná, je možné vidět i řád bez signatury mincovny, s vyrytou signaturou mincovny, bez čísla, s nečitelným číslem apod. Na konci roku 1944 bylo rozhodnuto o výrobě v moskevské mincovně (dále jen MMD), která měla uvolněné kapacity, jelikož z důvodu prolomení blokády Leningradu se výroba obnovila po dlouhé době i tam. Zde je možné spatřit diametrální rozdíl kvality výrobků KMD a MMD. Řády zhotovené v KMD nesou výjimečně zpracovaný reliéf aversu, zaostává však kvalita smaltování a kvalita zpracování reversu je téměř zmetkovitá (hrubý a nepravidelný povrch). Výrobky MMD jsou zpracovány v průměrné kvalitě, celkově však působí lépe. Avers má drobné nedostatky, avšak smaltování je kvalitní a smaltované části nemají žádné reliéfové výstupky, které by kazily celkový dojem. Revers je hladký, opatřený signaturou mincovny a dobře čitelným číslem.²¹⁶ Kapacity mincoven však kvůli ražení mnoha dalších vyznamenání nestačily na pokrytí požadavků fronty. Stávalo se tak, že vojáci na svůj řád čekali i několik měsíců, během kterých mohli zemřít. To citelně snižovalo víru vojáků ve význam řádů a medailí, úplně ji to ale nezničilo. Řád rudého praporu zůstával i nadále nejvyšším vojenským řádem, tudíž požíval značného morálního kreditu a jeho nositelé na něj byli patřičně hrdí, což dokazují značně onošené kusy, viditelné ve sbírkách a muzeích. Za zásluhy v letech Velké vlastenecké války bylo uděleno kolem 230 000 kusů Řádu rudého praporu.²¹⁷

3.10. Poválečná éra

Jelikož od roku 1944 se Řád rudého praporu uděloval i za odsloužená léta (20 let), citelně se snížil jeho význam, kdy administrativní a týloví důstojníci mohli nosit stejný řád jako měl ostřílený pěšák po úspěšném útoku a třech zraněních z první linie. To vyvolalo řevnivost

---

²¹⁶ Uvedené závěry učinil autor na základě dochovaných kusů v jeho sbírce, vyrobených v LMD, MMD a KMD. Pro potvrzení domněnky byly použity ke srovnání i Řády rudé hvězdy a Řády vlastenecké války, které mají podle období podobná specifika.

²¹⁷ <http://mondvor.narod.ru/ORBan.html>, 18. 4. 2021.

mezi frontovými vojáky a vojáky v zápolí. Byly zaznamenány ostré hádky nebo rvačky. V případě napadení politruka se často přistupovalo k zastřelení (abychom negeneralizovali, připomeňme si hrdinství mnoha politruků, kteří zastoupili své padlé velitele a sami se vrhli spolu s jednotkou do útoku, takoví političtí pracovníci však byli většinou oblíbení a nemuseli si respekt vynucovat popravami). Archivní prameny i vzpomínky důstojníků a řadových vojáků dokazují, že s postupem do Evropy se přestala respektovat daná hierarchie, kdy frontový voják byl zpravidla ceněn, zatímco týloví vojáci sloužili jako nutnost bez uznání, avšak v relativním bezpečí. Nevyrovnaný vztah fronty a týlu se přenesl i do poválečné éry, byť již nebylo tolik příležitostí k osobní konfrontaci.²¹⁸ Je logické, že udělování Řádu rudého praporu za odsloužená léta smýšlelo výjimečnost řádu, která trvala v letech 1918-1944. Přibýlo desetitisíce nositelů řádu, kteří se považovali za stejně důležité, jako byli nositelé řádu za skutečně bojové zásluhy v letech Velké vlastenecké válce, což způsobilo výše uvedené peripetie. Po určitém vyšumění prvotní nenávisti se však vyskytly možnosti, jak poznat zasloužilého vojáka, potažmo válečníka. Frontoví bojovníci oceňovali přítomnost kampaňových medailí a bojových řádů, neudělovaných za odsloužená léta. K těmto lidem nahlíželi váleční nositelé Řádu rudého praporu s respektem a nad přítomností řádu se zpravidla nepozastavovali. Výjimku tvořili důstojníci, nosící na uniformě většinou jen medaili Za bojové zásluhy,²¹⁹ Řád rudé hvězdy a Řád rudého praporu. Absence jiných řádů a válečných medailí pak byla základní indicií pro určení „zásluh“. Předpis dovolující udělování řádu za odsloužená léta trval až do roku 1956. V letech 1946-1956 bylo uděleno 225 900 řádů, z nichž jen zlomek byl udělen na boje v Koreji a v Maďarsku.²²⁰

---

218 СТРЕКАЛОВ, Н., ДУРОВ, В.: *Орден Красного знамени*, Москва 2005, s. 106.

219 Znalci sovětské faleristiky často poukazují na to, že tato medaile byla za odsloužená léta udělována právem, což však nesouhlasí s názvem medaile, zpravidla často přepisovaným jako medaile Za vojenské zásluhy.

220 СТРЕКАЛОВ, Н., ДУРОВ, В.: *Орден Красного знамени*, Москва 2005, s. 106.

Z hlediska bojových operací tak můžeme určit čtyři fenomény, válečné kampaně, za které se Řád rudého praporu uděloval, byť nemůžeme určit počet udělených kusů. Prvním je válka v Koreji (1950-1953), kde sovětská strana vyslala mnoho vojenských poradců a bojových pilotů, mezi nimi Hrdinu SSSR Ivana Nikitoviče Kožeduba, nositele několika Řádů rudého praporu za boje ve Velké vlastenecké válce. Druhým fenoménem je povstání v Maďarsku (1956), třetím invaze do Československa (1968) a čtvrtým válka v Afghánistánu (1979-1989). Kusy udělené v poválečné éře za skutečné bojové činy jsou však extrémní raritou a jejich popsání neumožňují ruské archivy, jelikož dokumenty k těmto „speciálním činům“ nejsou odtajněny a autorovi se nepodařilo získat žádné dokumenty ani od jiných sběratelů. Počet udělených řádů v letech 1956-1991 se ruským autorům podařilo zjistit a jedná se o 16 748 kusů.²²¹

3.11. Řád rudého praporu a jeho vliv na umělecké zpracování odznaků, emblémů a symbolů

Jak již bylo uvedeno výše, Řád rudého praporu požíval značného morálního kreditu. Je tedy logické, že jeho podoba byla použita na mnoha dalších sovětských odznacích (ne řádech a medailích). Prvním zaznamenaným odznakem je stříbrný odznak Zasloužilý mistr sportu SSSR. Jelikož jeho nositeli měli být i početné řady kádrových vojáků, je evidentní, kde autor návrhu odznaku hledal inspiraci.²²² Mimo jiné to byla hra s mentalitou ideologicky zpracovaných občanů, jelikož jim to prokazatelně dávalo pocit významu jejich „řádu“. Další dekorací, evidentně se inspirující Řádem rudého praporu, byl předválečný odznak tzv. Vorošilovského střelce. Odznak na sobě nese rudou zástavu, vavříново-dubový věnec byl kvůli určení odznaku

---

221 СТРЕКАЛОВ, Н., ДУРОВ, В.: *Орден Красного знамени*, Москва 2005, s. 106.

222 БОЕВ, В. А.: *Каталог разновидностей спортивных званий и разрядов СССР 1931-1961 гг.*, Киев 2014, s. 12.

pro civilisty nahrazen ozubeným kolem a svazkem obilí, rudá hvězda na bílém poli byla zvětšena. Barva pole byla bílá, jako tomu bylo u předlohy. Ústředními motivy odznaku nejsou posvátné symboly komunistické ideologie (pochodeň, pluh, kladivo a ústí hlavně s puškou), ale postava rudoarmějce mířícího puškou na cíl. Ve spodní části odznaku se nachází černobílý terč. Můžeme pochybovat nad tím, jak dané symboly souvisí s Řádem rudého praporu, pokud však budeme mít možnost zhlédnout in natura odznak Vorošilovského střelce a porovnáme ho s řádem, určíme zjevnou inspiraci. Program Vorošilovských střelců byl složen ze střelby ze vzduchovky, z malorážky a z vojenské opakovací pušky. Provádění střelb a branné výchovy zajišťoval celostátní spolek OSOAVIACHIM (opis na ozubeném kole odznaku nese právě tento název).²²³ Odznak sám byl zaveden v roce 1934. Podle výsledků mohli být nositelé dekorováni buď odznakem bez čísla na terči, což je nižší stupeň, nebo s římskou číslicí 2 na terči. To byl stupeň vyšší. Mládež z řad pionýrů mohla být dekorována odznakem Mladý Vorošilovský střelec, kde zmizely motivy hvězdy a vojáka, které nahradil emblém plamenu. V pozdějších letech vznikly i odznaky určené pro RKKA. V ničem se od civilních nelišily, pouze byl program Vorošilovského střelce aplikován do výcviku armády. Jedním ze symbolů Rudé armády ve Velké vlastenecké válce se stal gardový odznak. Mnoho sběratelů i znalců žije v domnění, že odznak se uděloval za určité zásluhy jednotlivce, což je však hrubým omylem. Odznak je formou kolektivního vyznamenání. Pokud byl vyšší vojenský svazek (zpravidla nejnižším svazkem bývala brigáda) přejmenován z důvodu výjimečných zásluh na gardový, nosili tento odznak všichni jeho příslušníci.²²⁴ Odznak je tvořen uzavřeným vavřínovým věncem, který v horní části překrývá rudá zástava vlající směrem vpravo (heraldicky) s opisem „ГВАРДИЯ“.²²⁵ Uprostřed se na bílém poli nachází pěticípá rudá hvězda. Na fotografiích se

---

223 Обединение содействия авиационному и химическому строительству.

224 БОЕВ, В. А.: *Каталог отличительных, памятных и информационных знаков отличия советских вооруженных сил*, Киев 2019, s. 17.

225 Garda

odznak často zaměňuje právě s Řádem rudého praporu, jelikož i přes přítomnost ustrojovacího předpisu o nošení řádů, medailí a odznaků, existovala snaha sovětských vojáků umístit tento odznak nade všechny dekorace in natura.²²⁶ Přenesené můžeme konstatovat, že částečný projekt Řádu rudého praporu umělce Denisova se nyní začal vyskytovat u milionů vojáků a gardový odznak byl přijat do pantheonu komunistických model Velké vlastenecké války. V poválečné éře bylo nemyslitelné, aby se výzdoba ke slavnostem Sovětské armády nebo výročí vítězství ve válce obešla bez tohoto odznaku. Je zvláštní, že komunistická propaganda byla natolik účinná, že někteří autoři (Steven Zaloga, Basil Liddel Hart) hovořící o Rudé armádě uvádí slova „gardová pěchota“ jako pojem, nikoliv vyznamenání vybraných útvarů RKKA.

V neposlední řadě je nutné si připomenout, že Řád rudého praporu měl obrovský vliv na sovětizaci armád socialistických států v padesátých letech. Vliv sovětského vzoru je patrný u Mongolské lidové republiky, emblémy vojska (puška), revoluce (pochodeň), dělnictva a rolnictva (pluh a kladivo) však zmizely a byly nahrazeny národními motivy.²²⁷ Samotné řády byly vyvzorovány v Moskvě, tudíž je vliv sovětské faleristické školy patrný na první pohled.²²⁸

Bulharsko se v poválečné éře vydalo také cestou socialismu a stalo se pravděpodobně nejvěrnějším spojencem a patolízalem SSSR, což se odrazilo i ve faleristické soustavě. Bulharský Řád rudého praporu tvoří rudá zástava a uzavřený vavřínovo-dubový věnec. Ústřední motiv tvoří voják v útoku „na bodák“. Na zástavě najdeme opis „Za socialistickou vlast“.²²⁹

---

226 To platí i o medaili „100 let narození Vladimira Iljiče Lenina“.

227 <http://collectrussia.com/DISPITEM.HTM?ITEM=33674>, 20. 4. 2021.

228 URNUKH, K.: *The Orders and Medals of the Mongolian People's Republic 1924-1922*, Ulanbaatar 2010, s. 54.

229 GROWKA, K.: *Sovětská faleristika, její východiska, systém a její vliv na faleristiku socialistických států*. *Folia numismatica: supplementum ad Acta Musei Moraviae*, 25, 2011, č. 1, s. 34.

Dalším státem, který převzal sovětskou symboliku, se stala Korejská lidově demokratická republika. Zde v duchu Řádu rudého praporu vznikl Řád svobody a nezávislosti, zavedený 7. července 1950.²³⁰ Zprvu byl kvůli materiálním problémům ražen v SSSR (LMD, MMD), později i v Československu. Projekt řádu byl evidentně (podobně jako u mongolských vyznamenání) rozpracován v Moskvě, na řádu najdeme motiv rudého praporu, pěticípou hvězdu a ústředním motivem je útočící důstojník vedoucí vojáky do boje. Při hlubším zamyšlení nad motivem důstojníka zjistíme, že byl jednoznačně inspirován fotografií Maxe Alperta z roku 1942, na které je zachycen politruk A. G. Jerjomenko, motivující vojáky k útoku. Jelikož Jerjomenko během několika následujících hodin padl, stala se fotografie legendou Velké vlastenecké války, používanou na mnoha oslavách vítězství.²³¹ Nehledě na tyto nesporné aspekty sovětského vzoru, měl tento korejský řád u nejvyšší třídy kolanu, což není vyloučeno, ale u socialistických států je to nezvyklé (u sovětských nikdy nepoužité).²³²

Velmi zvláštní cestou se vydalo poválečné Československo. Odklon od zažité faleristické praxe se projevoval již v roce 1945. Některé kroky nás nutí k pozornosti. Zaprvé je to použití medaile jako řádového odznaku, a to hned u čtyř řádů. Prvním je Československý vojenský řád bílého lva „Za vítězství“, druhým Československý vojenský řád „Za svobodu“, třetím Československý velitelský řád Jana Žižky z Trocnova a čtvrtým Řád Slovenského národního povstání. U prvních tří jmenovaných jsou medaile použity jako nejnižší třídy, u čtvrtého je medaile řádovým odznakem u všech tříd.²³³ Doplňme, že některé řády byly svou podobou, způsobem nošení a praxí velmi podobné nově zavedeným sovětským řádům (např.

---

230 BOIK, W. A.: *Orders, Decorations and Medals of the Democratic People's Republic of Korea*, Springfield 2008, s. 30-31.

231 НОЧОВНИЙ, Н. В.: *Кто ты, Комбат? - Нет безымянных героев*, Саратов 1981, s. 10.

232 Řádový řetěz (kolana) byl například součástí československého Řádu bílého lva (vzor 1960).

233 KOLÁŘ, M. – ŠNAJDR, O.: *Sovětská a československá vyznamenání*. Praha 1974, s. 69-81.

Suvorova, Kutuzova apod.). Řádová hvězda, která, jak je tomu pravidlem v západoevropské faleristice, je součástí 1. a 2. třídy řádu, se stala samostatným řádovým odznakem.

Další obrat přišel v padesátých letech. Motiv rudého praporu byl importován i do ČSR. Naše nomenklatura však byla natolik zkosnatělá, že schválila absolutně nelogické, faleristicky neodůvodnitelné a degradující projekty. Motiv rudého praporu se objevil na Řádu rudého praporu práce. Řád je umělecky koncipován v duchu nastupujícího socialistického realismu, je však částečně logicky členěný. Najdeme zde rudou zástavu, ozubené kolo, svazek obilí, hvězdu a lipové ratolesti. Naší obdobou Řádu rudého praporu měl ale být Řád rudé zástavy, zavedený v roce 1955. Řád má logicky podobné stanovy jako sovětský vzor. Autorem návrhu byl Otakar Španiel, od kterého bychom pochopitelně očekávali kvalitní práci. Španiel byl totiž zkušeným autorem prvorepublikových československých mincí.²³⁴ Řád však postrádá základní atribut – rudý prapor.²³⁵ Jedná se tak spíše o parodii, jelikož řád působí jako první třída našeho Řádu rudé hvězdy. Mezi řády fakticky není žádný umělecký nebo emblémový rozdíl, tudíž se oba řády de facto anulují a pro nezasvěcené není možné jej na první pohled rozeznat, což je výrazným porušením základních faleristických pravidel.

---

234 Kolektiv autorů: *Medaile a mince. Československo, Česká a Slovenská republika 1918-2008*. Aurea numismatika, Praha 2018, s. 6-18.

235 PULEC, V.: *Československá státní vyznamenání, státní čestná uznání a ceny*, Praha 1980, s. 27.

4. Řád rudé hvězdy, jeho funkce a vliv na sovětizaci armády v letech 1931-1945

4.1. Řád rudé hvězdy, jeho zavedení a stanovy

Již v polovině dvacátých let bylo jasné, že v budoucnu bude nutno zavést další vojenský řád. Jediným byl již od roku 1918 Řád rudého praporu. Kvůli zachování vysoké morální hodnoty jediného a zároveň nejvyššího řádu, se uděloval poskromnu. Na začátku třicátých let však začala Rudá armáda zápolit s izolovanými bojovkami japonské armády, které se pokoušely dostat k Čínské východní železniční dráze (dále jen KVŽD). Zásluhy vojáků bylo nutné oceňovat, jelikož kvůli této situaci počítala sovětská vláda s brzkou sovětsko-japonskou válkou a absence „dosažitelných“ řádů by rychle způsobila morální rozklad. Navíc někteří vojáci (Tuchačevskij, Jakir a Vorošilov) poukazovali na to, že Řád rudého praporu je nedostatečně úderný a že je nutné zavést řád, který by již nenesl ve svých motivech symboly komunismu, ale symboly zkonsolidované Rudé armády a jejích základních emblémů.²³⁶ První návrhy řádu „Rudá hvězda“ se objevily již v roce 1925, avšak celých pět let nebyl vybrán jediný návrh. V roce 1930 byl přijat projekt Řádu rudé hvězdy umělce V. K. Kuprijanova. Rozpracování a následnou výrobu řádu svěřila sovětská vláda moskevské továrně GOZNAK, která sídlila na místě bývalé Brokkarovy kosmetické továrny. Zdržení z důvodu nekvalifikované pracovní síly způsobilo, že nebyla výroba zahájena včas, ačkoliv na řád byli již navrženi první nositelé. Podíl na rozpracování i zadání výroby měli Avel Sofronovič Jenukidze a Kliment Jefremovič Vorošilov. Vorošilov následně schválil podobu řádu 11. listopadu 1931.²³⁷

---

236 СТРЕКАЛОВ, Н., ДУРОВ, В: *Орден Красной Звезды*, Москва 2008, s. 12.

237 СТРЕКАЛОВ, Н., ДУРОВ, В: *Орден Красной Звезды*, Москва 2008, s. 12-13.

Řád rudé hvězdy je typickým vyznamenáním, zpracovaným v typické symbolice socialistického realismu. Najdeme na něm emblém rudé hvězdy, srp a kladiva, stylizovanou postavu rudoarmějce (později převzatou do faleristiky mnoha socialistických států) a symboly armády, tedy pušku v ruce rudoarmějce a středový medailon ve tvaru podkovy. Avers Řádu rudé hvězdy je tvořen rudou pěticípou hvězdou. V geometrickém středu hvězdy je umístěn do tvaru podkovy vyřiznutý medailon, nesoucí po obvodu opis „Пролетарии всех стран, соединяйтесь!“²³⁸. Na medailonu stojí figura rudoarmějce en face v dlouhém plášti a čepici tzv. Bud'onnovce s puškou „na bodák“. Pod medailonem je umístěn stylizovaný emblém srp a kladiva. Řád je zhotoven ze stříbra a veškerý nesmaltovaný stříbrný povrch je povrchově upraven chemickou oxidací. Revers řádu je hladký, opatřený šroubem pro uchycení na stejnokroji, značkou mincovny a sériovým číslem. Řád se nosí z heraldického hlediska na levé straně stejnokroje, po roce 1943 se nosí na pravé straně stejnokroje. Při přítomnosti dalších vyznamenání je jeho místo za Řádem vlastenecké války 2. třídy.

Řád rudé hvězdy se uděluje za statečnost a odvahu, projevenou v boji nebo při vedení bojové operace, za úspěšné operace útvarů a jednotek, které přinesly značné ztráty nepříteli, za výjimečné zásluhy o bezpečnost a nedotknutelnost státní hranice, za statečnost a odvahu, projevenou při plnění vojenské a služební povinnosti v případě riskování života, za vzorné plnění speciálních úkolů velení a ostatní hrdinské činy, završené v době míru, za velké zásluhy při udržování bojeschopnosti RKKA, dobré výsledky v bojové a politické přípravě, za výsledky při osvojování si nové techniky a jiné zásluhy, které zvýšily obranyschopnost vojsk, za zásluhy v rozvíjení bojové techniky a výuky nebo přípravě kádrů ozbrojených sil a také za zásluhy v rozvíjení obranyschopnosti spřátelených či socialistických států. Řádem rudého praporu se vyznamenávají příslušníci sovětské armády a námořnictva, pohraničního vojska a vnitřního

---

238 Proletáři všech zemí, spojte se!

vojska, pracovníci orgánů státní bezpečnosti (GRU, NKVD, KGB²³⁹) a také nižší i vyšší hodnosti, sloužící ve vnitřním vojsku a dále vojenské jednotky, lodě, učiliště a akademie, spolky a organizace.

4.2. Řád rudé hvězdy v letech 1931-1941

Řádem rudé hvězdy č. 1 byl vyznamenán velitel 1. zvláštní dálnévýchodní armády Vasilij Ivanovič Bljucher. Jeho zásluhy jsou spojené s potyčkami s japonskými bojůvkami na již zmíněné KVŽD. Jelikož obranyschopnosti země výrazně přispěli slavní konstruktéři sovětské zbrojařské školy, nacházíme je mezi prvními nositeli. Jedním z prvních řádů byl vyznamenán V. A. Děgtjarev, který na počátku dvacátých let rozpracoval a v roce 1928 dokončil konstrukci lehkého kulometu, který sloužil sovětským ozbrojeným silám až do počátku padesátých let. Mimo jiné Děgtjarev vyvinul nový letecký kulomet a speciálně laborovaný náboj pro tuto zbraň, byl také konstruktérem slavných sovětských samopalů, na které se během války navazovalo. Děgtjarev byl vyznamenán výnosem CIK z 27. 4. 1932. Podobně významné bylo i ocenění Řádem rudé hvězdy G. S. Špagina, který na Děgtjareva navázal. Těsně před válkou zkonstruoval samopal PPŠ-41, který byl zjednodušeným vzorem Děgtjarevových konstrukcí. Význam Špaginovy práce spočívá v tom, že jeho model úspěšně vyráběly i závody, které nebyly pro zbrojní výrobu zařízeny, což Rudé armádě v letech války významně přilepšilo. Podobné slávy dosáhl i F. V. Tokarev, konstruktér již v carské éře, který na počátku třicátých let rozpracoval pistoli TT, která byla v roce 1933 přijata do výzbroje RKKA. Na konci třicátých let završil své konstrukční nadání jednoduchou, levnou a lehkou samonabíjecí puškou SVT-40, kterou byl mimo jiné vyzbrojen i náš 1. samostatný polní prapor v SSSR.²⁴⁰ Nositeli řádu však v předválečné éře nebyli jen konstruktéři. Nositelem se za

---

239 Комитет государственной безопасности.

240 FRANK, Š. *Sovětský Řád rudé hvězdy v kontextu Velké vlastenecké války*, diplomová práce (Bc.), Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2019, s. 16.

zvýšení morálky armády stal i dirigent, sbormistr a hudební skladatel A. A. Alexandrov, velitel sboru písní a tanců v rámci RKKK. Dalším vyznamenaným (za osvojení nové techniky a zvýšení obranyschopnosti SSSR) byl sovětský pilot a velitel letectva S. A. Krasovskij, který v letech Velké vlastenecké války dosáhl hodnosti maršála letectva. Pro sovětská vyznamenání bylo zažitou praxí udělovat vyznamenání i při výročích, eventuálně při významném jubileu vyznamenaného. Zde uveďme příklad, kdy byl k 15. výročí založení pohraniční stráže vyznamenán lotyšský důstojník Alfred Ivanovič Augul. Jeho řád č. 802 je jedním z posledních udělených kusů, vyrobených v závodu GOZNAK.²⁴¹

V letech 1935-1941 můžeme mluvit o zrušení části stanov řádu, jelikož udělené kusy jasně poukazují na to, že se civilním osobám již téměř neuděloval. Tím se řád stal opět pouze vojenským vyznamenáním. Protože stanovy vojenského charakteru byly podobné jako u Řádu rudého praporu, bylo velmi obtížné ho obdržet v době oficiálního míru. Můžeme konstatovat, že problém, kvůli kterému byl řád zaveden, byl nyní opět aktuální. Částečnou satisfakci zklamaným vojákům navrženým na vyznamenání poskytl Řád znaku cti, zavedený v roce 1935.²⁴² Ten byl naopak určen pro civilní osoby, jeho udělení příslušníkům ozbrojených sil však nijak vyloučeno nebylo. Určitý obrat v dosažitelnosti řádu byl učiněn v roce 1936, kdy se příslušníci ozbrojených sil zapojili do mezinárodní pomoci republikánskému Španělsku. V následujících letech bojovala Rudá armáda i jinde. V roce 1937 poskytla sovětská vláda významnou pomoc Čankajškově režimu v Číně napadené Japonci. Jelikož se z pohledu Sovětů jednalo i ideologického nepřítele, je nutné sovětské záměry hledat v možném nebezpečném přiblížení japonských armád k hranicím SSSR. Sovětští vojáci se dobrovolně hlásili k zahraniční misi, jejím příslušníkem byl i maršál Vasilij Ivanovič Bljucher, který dokonce pomáhal čínským velitelům organizovat bojové akce a zajišťoval také účinné působení

---

241 СТЕКАЛОВ, Н., ДУРОВ, В: *Орден Красной Звезды*, Москва 2008, s. 90-92.

242 K Řádu znaku cti viz <http://mondvor.narod.ru/OZnPoch.html>, 22. 4. 2021.

nepočetných, za to však elitních sovětských kontingentů. Mnoho vojáků bylo za boje v Číně vyznamenáno Řádem rudé hvězdy. Jelikož se z oficiálního politického hlediska jednalo o tajnou akci, nenalezneme v sovětských archiváliích ani odborné literatuře nic konkrétnějšího. V roce 1938 se japonská vláda rozhodla o konfrontaci se sovětskými ozbrojenými silami a svedla s nimi letní boj u jezera Chasan, kde se jednalo o sporná území, fakticky začleněná do SSSR, na něž si Japonci kladli nároky. Bitva skončila velkým vítězstvím sovětských vojsk, avšak již rok po porážce se Japonci pokusili o novou invazi, která skončila vítězstvím RKKA u Chalchyn-golu. Kvůli těmto dvěma bitvám byly dokonce zavedeny dvě již zmíněné medaile, vyskytlo se ale i velké množství nositelů Řádu rudé hvězdy. Posledním předválečným fenoménem, který souvisel s námi sledovaným řádem, je Zimní válka. Sovětský svaz po fingovaném útoku zahájil invazi do Finska, jelikož požadoval rozšíření území severně od Leningradu, což finská strana kategoricky odmítla. K překvapení sovětských vojáků se finští branci odhodlali k velmi kvalitní, dobře organizované a taktické obraně, způsobující sovětským vojskům citelné ztráty. Jedním z účastníků Zimní války, později vyznamenaným Řádem rudé hvězdy, byl I. L. Frenkel, který se bojů účastnil jako komisař.

Významný podíl mezi nositeli zaujímají příslušníci zpravodajských služeb a orgánů státní bezpečnosti. Vybraní agenti, připravující vraždu L. D. Trockého, byli vyznamenáni řádem jako poslední skupina v předválečné éře. Celkově bylo v letech 1931-1941 uděleno 21 500 řádů z 19 960 vyrobených.²⁴³

4.3. Výroba Řádu rudé hvězdy v předválečné éře

Jelikož Řád rudého praporu bylo podle stanov možné udílet pouze (s výjimkami) za vojenské zásluhy, vyžadoval zkonsolidovaný stát vojenské vyznamenání i za zásluhy spojené

---

²⁴³ <http://mondvor.narod.ru/ORStar.html>, 22. 4. 2021. K nelogickým číslům se dostáváme tím, že mnoho řádů bylo odejmuto za čistek a následně vráceno při rehabilitaci, často zrealizované až po Stalinově smrti.

s obranyschopností země, které nebyly vyloženě vojenského charakteru. Řád rudého praporu práce zavedený v roce 1927 se pro tuto úlohu v zásadě nehodil, proto přistoupila sovětská vláda k zavedení Řádu rudé hvězdy. V prvních letech po zřízení řádu se s novým vyznamenáním velmi šetřilo, což ostatně platí i o ostatních vyznamenáních v předválečné době. Jelikož informace o nich jsou stejně pro zahraniční badatele nedostupné jako řády samotné, je nutné se při bližším studiu zaměřit na ruské práce, jelikož jejich autoři tyto archiválie probádali. Příznačné pro opožděnou výrobu a obtížné splnění nároků je, že do roku 1935 bylo uděleno pouhých 800 řádů.

Jelikož v polovině třicátých let se stále více očekávala agrese Německa nebo Japonska, uvažovalo se o případném přesunutí výroby řádu do LMD. Kapacity moskevského GOZNAKu, kde se mimo jiné vyráběly i tištěné ceniny, razily mince a vyráběly insignie pro sovětské ozbrojené síly, zdaleka nepostačovaly požadovaným počtům, souvisejícím s intervencí sovětské armády ve Španělsku, boji s Japonci v Číně, kde byl také vyslán sbor poradců a také kontingent vojáků z řad tankistů a bojových pilotů. Výroba v Leningradu otálela, jelikož mincovna rozpracovala nový vzor středového medailonu podle návrhu V. V. Goleněckého, kdy jedinou změnou je postoj figury vojáka z profilu, oproti předchozímu en face, a také změna obuvi vojáka z ovinovaček na vysoké kožené boty (poukázání na lepší výbavu oproti roku 1931). V roce 1936 byla s konečnou platností sepsána smlouva a řád se začal vyrábět v LMD. Výroba v GOZNAKu byla nyní zrušena. V Leningradu se razily i jiné sovětské řády (Řád Lenina, Řád rudého praporu, Řád rudého praporu práce, Řád znaku cti), závod měl tady s výrobou dekorací dlouholetou praxi, navíc ještě z carské éry zde byl dostatek kvalifikované pracovní síly, byť v ne takovém počtu, aby to postačovalo na požadované množství řádů.

Typickým znakem řádů z LMD je již zmíněný středový medailon, technologické značky a velmi kvalitní zpracování.²⁴⁴

4.4. Řád rudé hvězdy jako emblém komunistické symboliky předválečné éry

Jelikož Řád rudé hvězdy představoval ikonické vyznamenání ideologicko-politického zaměření samotné Rudé armády, je logické, že byl převzat jako emblém a umělecký vzor pro tvorbu odznaků a medailí. Samotný Řád rudé hvězdy vycházel z čepicového odznaku RKKA, v porovnání s ním byl však poněkud majestátněji navržen. Symbol rudé hvězdy se objevoval i na rozlišovacích odznacích důstojníků RKKA, které vymizely v polovině dvacátých let. Řád rudé hvězdy tak mohl být zaveden, jelikož odznaky v této podobě se již nějakou dobu nevyužívaly.²⁴⁵ Po jeho zavedení v roce 1931 bylo zřejmé, že se jedná o vděčný vzor pro zpracování nových odznaků a medailí. Mimo jiné vzor řádu byl také používán na oslavách výročí VŘSR nebo RKKA. Jako základní stylisticko-faleristické poselství řádu můžeme označit pěticípu rudou hvězdu s figurou. Během třicátých let vznikl již zmíněný program Vorošilovského střelce, jehož odznak byl popsán v jiné kapitole naší práce. Jeho vzorem byl sice Řád rudého praporu, ale hvězda s figurou se vyskytuje i na něm v podobě střilejícího rudoarmějce v letní uniformě na rudém poli hvězdy.²⁴⁶ Jako bilaterální můžeme označit vztah mezi Řádem rudé hvězdy a odznakem Za vzornou střelbu. Odznak byl zaveden v roce 1928 a najdeme na něm emblém velké rudé hvězdy, na jehož poli je umístěn z pušky střilející rudoarmějce stojící před těžkým kulometem.²⁴⁷ Tento vztah buď souvisí v některých nezjištěných okolnostech zavedení odznaku a řádu, nebo je důvod jednodušší – nabídněme zde autorovu teorii o vytvořeném fenoménu postavy rudoarmějce jako integrální součásti

---

244 ДУРОВ, В. А.: *Отечественные награды: 1918-1991*, Москва 2005.

245 БОЕВ, В. А.: *Каталог отличительных, памятных и информационных знаков отличия советских вооруженных сил*, Киев 2019, s. 10-16.

246 <https://www.collectrussia.com/DISPITEM.HTM?ITEM=36307>, 22. 4. 2021.

247 БОЕВ, В. А.: *Каталог наградных, квалификационных знаков отличия советских вооруженных сил*, Киев 2016, s. 5.

faleristiky. Jediným státním vyznamenáním, které převzalo symboliku Řádu rudé hvězdy se všemi výše uvedenými specifikacemi, je medaile „20 let RKKA“. Medaile byla zavedena v roce 1938. Avers medaile tvoří stříbrný kotouč o průměru 32 mm, který má přes celé pole rudou pěticípu hvězdu. Mezi spodními cípy se nachází opis „XX“. Revers medaile tvoří postava z pušky střílejícího rudoarmějce v zimním plášti a buďonovce. V pravé části spodní poloviny aversu se nachází opis „1918-1938“.²⁴⁸

Symbolika řádu byla převzata i do některých sportovních vyznamenání státního sportovního programu „Připraven k práci a obraně SSSR“ (dále jen GTO).²⁴⁹ V polovině třicátých let, kdy byl program spuštěn, bylo vytvořeno několik odznaků za jednotlivé třídy GTO, které se v zásadě lišily jen v detailech a velikosti. Ústředním motivem těchto odznaků byla rudá hvězda s postavou sportovce na jejím poli.²⁵⁰ Jelikož do programu byli zahrnuti kromě vojáků i civilisté, hvězda ležela na ozubeném kole. V přeneseném smyslu tak můžeme za produkty symboliky řádu považovat veškeré následující odznaky za sportovní aktivity v rámci armády, jelikož často nesly právě rudou hvězdu s figurou sportovce.

V letech Velké vlastenecké války se symbolika řádu přesunula na mezinárodní úroveň, byly ním spolu s ostatními řády vyzdobeny prostory oficiálních setkání a jednání s USA či Anglií. Největšími událostmi, které řád zdobil, byly přehlídky 7. listopadu 1941 a 24. června 1945.

4.5. Řád rudé hvězdy za Velké vlastenecké války

V prvních letech Velké vlastenecké války se projevil citelný nedostatek bojových vyznamenání, omezený jen na Řád rudého praporu, Řád rudé hvězdy, medaile Za odvalu a Za bojové zásluhy. V některých případech byl udělován i Řád Lenina, avšak takových případů byla

---

248 <http://mondvor.narod.ru/MRKKKA20.html>, 22. 4. 2021.

249 Готов к труду и обороне СССР.

250 <https://sovietorders.com/product/soviet-bgto-badge-2nd-level/>, 22. 4. 2021.

v těchto letech hrstka. Titul Hrdina SSSR náleží do jiné faleristické kategorie než řády a medaile, navíc byl v prvních letech války až na několik výjimek nedosažitelný.²⁵¹ Můžeme zmínit, že praxe v udílení a poměr udělených řádů za jednotlivé roky v zásadě odpovídají závěrům, obsaženým v kapitole věnující se Řádu rudého praporu. Popisovat kontext bojových operací pro ilustraci rozsáhlých možností zásluh tedy u Řádu rudé hvězdy již nemusíme.

Je zřejmé, že v první fázi Velké vlastenecké války nebyla vůle udělovat vysoké počty řádů z důvodu neúspěchu armády po německém útoku. Výjimku z tohoto trendu tvořili bojovní piloti, kteří zaznamenali určité úspěchy proti německým letounům. Nositelem z řad bojových letců byl šturman bitevníku 1. vzdušné armády Vladimir Tichonovič Semenčenko. V roce 1941 bojoval v rámci Západního frontu a v roce 1942 se účastnil sovětského útoku ve směru Juchnov - Gžatsk - Ržev. Během léta 1942 vykonal 240 bojových vzletů a zničil mnoho nepřátelských palebných pozic a konvojů se zásobami. Za mimořádné zásluhy vedoucí k významnému úspěchu pozemních vojsk, byl Semenčenko v říjnu 1942 Řádem rudé hvězdy.²⁵²

V roce 1942 již přichází větší bitvy, zaznamenávající určitý úspěch, a tedy vyžadující vyznamenávání vojáků. Boje u Leningradu přinesly mírné odlehčení městu, boje u Stalingradu vedly k drtivé porážce německé armády. Bojů u Leningradu se účastnilo velké množství dělostřelců, zajišťujících palebnou překradu proti útočícím německým tankům, a naopak také zajišťujících dělostřeleckou přípravu před četnými protiútoky sovětských vojsk, která byla těžce zasažena ztrátami. Podobná situace panovala i na jih od Ladožského jezera, kde musela vojska Volchovského frontu rovněž nasadit početné dělostřelectvo. Zde sloužil dělostřelec Pavel Alexejevič Baranov, v té době poručík, velitel čtyř houfnicové baterie. Jeho jednotka kromě palebných překrad zajišťovala také umlčování nepřátelských baterií a střelba po

---

251 ВОРОБЬЕВ, В. П., ЕФИМОВ, Н. В.: *Герои Советского союза*, Санкт Петербург, 2005.

252 Dokumenty, informace o nositeli i řád samotný pochází ze sbírky autora práce.

jednotkách, jejichž koordináty ohlásili průzkumní piloti. Tak se stalo, že v srpnu 1942 jednotka poručíka Baranova zničila několik kulometných hnízd, tanků a transportérů s pěchotou. Za vynikající vedení boje a příkladné velení byl vyznamenán Řádem rudé hvězdy.²⁵³ Na jihu u Stalingradu již bylo více možností pro vyznamenání, jelikož štědrým rozdělováním řádů a medailí chtělo sovětské velení motivovat vojáky, což bylo v zásadě splněno. Jedním z významných hrdinů obrany Stalingradu byl plukovník Alexej Kuzmič Repěňko, velitel dělostřelectva 7. motostřelecké brigády Stalingradského frontu, který se svými jednotkami zajišťoval palebnou podporu slavné Rodimcevově divizi při útoku na Mamajevovu mohylu. Pod jeho velením zničilo dělostřelectvo brigády 3 prapory německé pěchoty, 15 tanků, téměř 40 automobilů a 10 nepřátelských dělostřeleckých baterií. Za vynikající a významné bojové úspěchy při obraně Stalingradu mezi červnem a říjnem 1942, byl Alexej Repěňko vyznamenán Řádem rudé hvězdy a na konci války ho zdobily tyto řády tři. Mimo jiné byl za zásluhy v letech Velké vlastenecké války vyznamenán celkem dalšími čtyřmi bojovými řády.²⁵⁴

V roce 1943 se strhla vlna masového udělování téměř všech řádů a medailí, které měl Sovětský svaz zaveden, a to z důvodu masivního útoku sovětských vojsk po celé délce fronty a zlepšeného zásobování vojsk. V týlu byl masově udělován Řád znaku cti, Řád rudého praporu práce a pracovní medaile. Na frontě se obrovskému rozšíření „těšil“ právě Řád rudé hvězdy, který v polovině roku dosáhl stejného počtu jako medaile Za odvalu. Řád pozbýval svůj status, který byl navíc po zavedení Řádu vlastenecké války, Řádu Alexandra Něvského a vyšších velitelských řádů hendikepován postavením těchto řádů na vyšší úroveň oproti námi sledovanému Řádu rudé hvězdy. Od roku 1944 můžeme pozorovat také jiný jev. Všechny nové sovětské řády a medaile zavedené v letech Velké vlastenecké války jsou za přesně specifikované činy. Řád rudého praporu ani Řád rudé hvězdy tato specifika nemají, tudíž je

---

253 Dokumenty, informace o nositeli i řád samotný pochází ze sbírky autora práce.

254 Dokumenty, informace o nositeli i řád samotný pochází ze sbírky autora práce.

možné je udělit širšímu portfoliu nositelů, což v konečném důsledku způsobilo významnou degradaci obou řádů, nově kromě bojových zásluh udělovaných za odsloužená léta. V případě Řádu rudé hvězdy to bylo 15 let, navíc byl udělován i za velmi nedostatečné bojové zásluhy, které odpovídají nošení medaile. Řád se tak již na konci války fakticky stal nejnižším řádem vůbec, ačkoliv byl sporadicky udělován i za opravdu výjimečné bojové zásluhy, které by naopak odpovídaly udělení vyššího řádu. Jedním z nositelů v námi sledovaných letech byl i účastník bitvy u Kurska a politický zástupce štábního oddílu kádrů 5. gardové tankové armády generála Rotmistrova Pjotr Ivanovič Leščev. Leščev byl účastníkem války již od roku 1941 a v roce 1943 měl hodnost kapitána. V době bojů u Kurska, kdy z důvodu hlubokého průlomu německých vojsk pomalu klesala morálka mužstva, se Leščev nepřetržitě nacházel v bojových útvarech a zajišťoval také ideologickou osvětu vojska. Podle dostupných pramenů se nejeví, že by byl Leščev typickým komunistickým fanatikem tak, jak tomu zpravidla bývalo u mnoha politických pracovníků. Kladná hlášení na něj v žurnálu bojových operací psali i vysocí důstojníci,²⁵⁵ stejně jako je Leščev zmiňován ve vzpomínkách generála Rotmistrova.²⁵⁶ Za kvalitní přístup a zvýšení morálky byl Leščev vyznamenán Řádem rudé hvězdy.²⁵⁷ Na rok 1944 si sovětská armáda stanovila vyhnání německých vojsk z celého území SSSR. Po bitvě u Kurska byla zahájena další operace, během níž se bojovalo u o řek Bobr a Berezina. Těchto bojů se účastnil velitel protiletectvé palebné roty Dmitrij Alexandrovič Chejlik, povoláný do armády teprve v roce 1943. Jeho rota byla při přepravě přes Berezinu pověřena chránit svoje jednotky, avšak němečtí vojáci se vrhli do protiútoků a hrozilo reálné odražení vojsk, která se nacházela bezbranná na vorech. Pohotovou reakcí zavelel poručík Chejlik k palbě napřímo,

---

255 Centrální archiv MO RF v Podolsku, fond č. 240, inv. č. 2779, kart. č. 404.

256 РОТМИСТРОВ, П. А.: *Танковое сражение под Прохоровкой*, Москва 1960, s. 46.

257 Dokumenty, informace o nositeli i řád samotný pochází ze sbírky autora práce.

čímž byl německý protiútok odražen a téměř zničen. Za vynikající bojovou činnost a záchranu cílů útoku byl Chejlik vyznamenán Řádem rudé hvězdy.²⁵⁸

V roce 1945 byl Řád rudé hvězdy téměř bezvýznamným oceněním, které přinášelo kuriozní situace. Porovnejme následující tři udělení řádu, které mezi sebou hrubě kontrastují. Prvním udělením je Řád rudé hvězdy Viktora Michajloviče Bragina. Bragin sloužil jako spojař. V jeho návrhovacím listu se píše následující: *„V tu chvíli byl raněn, avšak nepřestal zabezpečovat spojení a opravil 9 přetržených drátů. Když se protivníkovi, nehledě na ztráty, povedlo vtrhnout do našich pozic, soudruh Bragin se zbraní v ruce vstoupil v boj. Svým příkladem vedl vojáky na boj muže proti muži, ve kterém sám ubil tři německé vojáky. K ošetření se zraněný přesunul až po stabilizaci situace“*. Zde si zdůrazněme opravdu odpovídající zásluhy, za které se řád zpravidla uděloval do roku 1944. Druhým udělením je Řád rudé hvězdy Michajla Michajloviče Levčenko, který sloužil od roku 1930 u administrativní služby archivu Dálněvýchodního vojenského okruhu se sídlem v Irkutsku. Bojů se neúčastnil. V roce 1945 byl za 15 odsloužených let vyznamenán stejným řádem. Třetím udělením je kompromis mezi oběma extrémny, který příznačně vystihuje realitu konce války, kdy v euforii rozdělávali důstojníci řády a medaile téměř za cokoliv. Nositelem Řádu rudé hvězdy byl i řidič automobilu Alexandr Nikolajevič Skopcov. Skopcov sloužil v Rudé armádě od roku 1941, pracoval před válkou v Tiflisu a byl do Rudé armády povolán Stalinabádkým RVK. Účastnil se obrany Kavkazu a byl nositelem medaile za jeho obranu. Během osvobození Československa sloužil Skopcov u 4. Ukrajinského frontu a během bojů v okolí Šternberka, Olomouce a Bohuňovic se dvakrát dostal pod nepřátelskou palbu, z níž se mu auto s vojáky a nákladem v obou případech povedlo dostat.²⁵⁹

---

258 Dokumenty, informace o nositeli i řád samotný pochází ze sbírky autora práce.

259 Dokumenty, informace o nositeli i řád samotný pochází ze sbírky autora práce.

4.6. Výroba Řádu rudé hvězdy v letech války

Jelikož německá armáda poměrně rychle postupovala k Leningradu, byl LMD zahrnut do příkazu Státního výboru obrany o evakuaci vojenských závodů a závodů s vysokým obranným významem. Na vyznamenáních stála komunistická teorie faleristiky jako výchovného prostředku, navíc ruští vojáci bývali na svá vyznamenání po staletí hrdí a nosili je in natura, což jim propůjčovalo určitý morální statut v uzavřené kastě armády (v poválečné éře byl kvůli masivní propagandě tento statut přesunut i do civilního života). V Leningradu stále zůstávala určitá část závodu, která vyráběla odznaky a insignie RKKA, výroba řádů byla ale na podzim 1941 do nově zřízené mincovny v Krasnokamsku (KMD).²⁶⁰ Mnoho pracovníků obou mincoven bylo povoláno na frontu, což způsobilo příliv nekvalifikované pracovní síly, absolutně nespolehlivé pro klenotnickou práci. Do KMD byli povoláni zhotovitelé smaltů, kteří předtím smaltovali předměty pro hospodářství či domácnost. Práce těchto snaživých, ale nekvalifikovaných „klenotníků“ je oproti předválečnému zpracování řádu nekvalitní. Dalším problémem byli klenotničtí svářeči, kterých také nebylo moc. Krasnokamská mincovna tak musela při zahájení výroby přistoupit k mělkým a křehkým smaltům, základním rozdílem oproti všem předchozím a následujícím typům řádu je ale přichycení středového medailonu třemi nýty namísto svaření. Mezi tím razila LMD ještě jednu sérii řádů z již vyrobených komponentů. Jelikož na podzim byl již Leningrad obklíčen, nemohl být zbytek kvalifikovaných pracovníků přesunut do Krasnokamska, mnoho pracovníků mincovny se následně přihlásilo do domobrany a zemřelo na přístupech k městu.²⁶¹

Na konci roku 1942 se výroba postupně přesouvala do MMD, jelikož krasnokamské dílny byly brány jako provizorium. Přímé ohrožení Moskvy bylo zažehnáno, navíc výrobky

---

260 БАЛЯЗИН, В. Н., ДУРОВ, В. А., КАЗАКЕВИЧ, Н. В.: *Самые знаменитые награды России*, Москва 2000, s. 79.

261 СТРЕКАЛОВ, Н., ДУРОВ, В.: *Орден Красной Звезды*, Москва 2008, s. 132-140.

KMD stále vykazovaly kazy, zmetkovitou výrobu a nekvalitní smaltování a povrchovou úpravu. V roce 1942 již také byly sovětské síly na některých bojištích mírně úspěšné (Možajsk, Stalingrad, Kavkaz), což přineslo zlom v udělování Řádu rudé hvězdy. Jelikož Řád rudého praporu byl stále obtížně dosažitelným, vyplnil Řád rudé hvězdy místo mezi medailemi a nejvyššími řády. Stále se zvyšující poptávka řádů způsobila, že kapacity KMD zdaleka nestačily potřebám fronty. Moskevská mincovna, mající na starost výrobu téměř všech ostatních řádů, medailí a insignií, prozatím potřebám dostačovala. To se změnilo v roce 1945, kdy byl osloven moskevský závod na výrobu šperků a hodinek Platinapribor (dále jen MZPP). Jelikož ani zde nebyl dostatek kvalifikované pracovní síly, byly řády zhotovené v MZPP velmi hrubě zpracované, opatřené nekvalitním křehkým a mělkým smaltem a mnoha kazy. Jelikož signifikantním znakem mnoha řádů z pozdních sérií z MMD a standartně řádů z MZPP je křivě uchycený šroub sloužící k připevnění na stejnokroj, nedoléhala matice řádu na stejnokroj a řád se na uniformě protáčel, což je patrné z mnoha historických fotografií.²⁶² Bezpochyby by v letech 1931-1945 byly řády v této kvalitě označeny za zmetky a znovu slity, nyní na to však nebyl čas, jelikož nedostatek Řádu rudé hvězdy pro řadové vojáky spěl k poklesu morálky. V letech 1941-1945 bylo uděleno téměř 2 800 000 kusů řádu.²⁶³

---

262 FRANK, Š. *Sovětský Řád rudé hvězdy v kontextu Velké vlastenecké války*, diplomová práce (Bc.), Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2019, s. 35.

263 <http://mondvor.narod.ru/ORStar.html>, 22. 4. 2021.

5. Řád vlastenecké války – funkce, pojetí, udělené řády a pozbytí morálního kreditu v roce 1985

5.1. . Důvody zavedení řádu a některá jeho specifika

Již v roce 1942 se po obrovských porážkách potýkala Rudá armáda s citelným úpadkem morálky, která byla ještě k tomu oslabena vyčpělou komunistickou propagandou. Hrdinové předválečné doby, jako byli Pavlík Morozov²⁶⁴, Vasilij Čapajev nebo rudý partyzán Anatolij Duněv již v mentalitě vojáků nehráli významnější roli. Jediné, co vojáky v zásadě stmelovalo, bylo označení jejich boje jako Vlastenecké války, což odkazovalo na rok 1812. Mimo to se také na podzim 1941 na Borodinském poli střetla divize Viktora Polosuchina s německými tanky a jednotkami francouzského legionu. Povědomí o bitvě pak z novin i rozkazů Stalina kolovalo po celé frontě Velké vlastenecké války. Komunistická propaganda nefungovala ani na jihu u Stalingradu. Stalin v rozkazu č. 227 pomohl zdecimované armádě poměrně podivným způsobem. Za frontovou linií se měly nacházet zadržovací oddíly s kulomety a samopaly (které sovětské pěchotě u Stalingradu žalostně chyběly) s povolením střílet do vlastních vojáků, pokud ustoupí. Za období let 1941-1945 se odhaduje celkový počet téměř 500 000 zastřelených vojenských i civilních osob, což je 35 divizí plného početního stavu.²⁶⁵ Po výnosech válečného tribunálu skončily v letech války další statisíce vojáků ve speciálních trestných oddílech. Samotné zařazení do takové jednotky znamenalo zpravidla smrt, jelikož byly vysílány do velmi

---

264 Symbol komunistické propagandy v okruhu mládeže. Morozov udal svého otce a sousedy v době kolektivizace. Jeho otec byl předsedou místního sovětu, nakonec byl odeslán do GULAGu a zastřelen. Na příkladu Pavla Morozova můžeme ilustrovat základní protiklady křesťanské a stalinské rodiny („Cti otce svého i matku svou“ versus „Bud' bdělý a ostražitý“). Jelikož vesničané chlapce ubodali, byl za celou existenci SSSR brán jako prototyp mučedníka a bojovníka za dobrou věc socialismu. Podrobněji viz ДРУЖНИКОВ, Ю. А.: *Доносчик 001 или вознесение Павлика Морозова*, Москва 2006.

265 ZUBOV, A. a kol.: *Dějiny Ruska 20. století*, II. díl, Praha 2015, s. 121-122.

nebezpečných útoků nebo jako návnada před útokem regulérních jednotek.²⁶⁶ Vojáci měli tedy často stejný strach z nepřítele, jako z vlastních vojáků.

V této situaci rozhodlo vrchní velení o znovuzavedení carské symboliky, vzývání starých carských hrdinů, stejně jako o počátku usmíření s pravoslavnou církví. Změna symboliky dávala prostým ruským vojákům (tak jako v roce 1812) naději, že se po válce změní život k lepšímu a bude nadále svobodnější, což si sovětská vláda uvědomovala a odporně toho v poválečné éře zneužila. Jednou z ikon spojeneckého boje proti fašismu a carizující válčné sovětské symboliky vůbec se stal právě Řád vlastenecké války zavedený 20. května 1942 ve dvou třídách.²⁶⁷ Námi sledovaný řád byl prvním vyznamenáním zřízeným v letech Velké vlastenecké války. Jeho název odkazoval na tradice války s Napoleonem a těšil se mezi vojáky zvláštní úctě.²⁶⁸ Jelikož Řád rudé hvězdy i Řád rudého praporu bylo možné získat i za aktivity mimo boj, byl Řád vlastenecké války právě považován za čistě bojové vyznamenání, ačkoliv se během války i zde našly výjimky. Bojový charakter vyznamenání je vyjádřen puškou zkříženou se šavlí a rovněž opisem „Vlastenecká válka“.²⁶⁹ Řád vlastenecké války je tvořen pěticípou rudou hvězdou, která leží na zkosené pěticípé rozetě v podobě paprsků. Ramena rozety vyplňují prostor mezi cípy hvězdy. V geometrickém středu hvězdy se nachází kruhový rudý medailon, na němž je umístěn zlatý emblém srpu a kladiva. Po vnějším obvodu medailonu se nachází bílé mezikruží opatřené opisem „ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ВОЙНА“.²⁷⁰ Řád je vyroben buď v rovnoměrné kombinaci kovů u první třídy (stříbrná hvězda, zlatá rozeta a emblém srpu a kladiva) nebo ve stříbře u druhé třídy (zlatý je pouze emblém). Řád se nosí na rámečkové kolodce, na níž je napjata rudá stuha (u obou tříd). Po vydání již zmíněných předpisů z roku

---

266 ZALOGA, S.: *Rudá armáda za druhé světové války*, Praha 2007, s. 21.

267 DUROV, V. A.: *Ruská a sovětská vojenská vyznamenání*, Praha 2005, s. 56.

268 BÉKÉSI, L.: *Stalinova válka: sovětské uniformy a militárie 1941-1945*, Praha 2007, s. 97.

269 Jedná se o stylizovanou šavli vzor 1910 a pušku Mosin 1891/30 s bodákem.

270 Vlastenecká válka.

1943 se Řád vlastenecké války nosí jen v podobě odznaku řádu a je ke stejnokroji připevňován šroubem. Zavedení řádu se prodlužovalo již od začátku roku 1942. Jelikož komunistická vláda nebyla nijak oslněna představou vtáhnout do sovětské faleristiky carský symbolismus, měl být podle nařízení Stalina řád pojmenován „Za vojenskou statečnost“.²⁷¹ K práci nad projektem byli přizváni významní umělci státu. Jedním z oslovených byl S. I. Dmitrijev, autor medailí zavedených v roce 1938, a dále A. I. Kuzněcov. Oba umělci již za dva dny po oslovení (12. dubna 1942) předložili první návrhy řádu, ze kterých byly některé vybrány a odeslány do mincovny ke zhotovení zkušebních kusů ze železa. 18. května byly kusy předány k posouzení do Kremlu. Schválen byl projekt Kuzněcova, idea opisu „Vlastenecká válka“ byla převzata z projektu Dmitrijeva, tudíž musíme označit za autory oba umělce,²⁷² ačkoliv některé práce uvádí jako jediného autora právě Kuzněcova.²⁷³

5.2. Stanovy Řádu vlastenecké války

Jelikož stanovy Řádu vlastenecké války jsou velmi specifické, je nutné pro bližší pochopení bojového vyznamenání uvést tyto v plném znění. Řádem vlastenecké války 1. třídy se vyznamenává:

1. Ten, kdo zničil zvláště důležitý objekt v týlu protivníka
2. Ten, kdo v rámci posádky letadla plnil důležitý úkol, za nějž byl pilot vyznamenán Řádem Lenina
3. Ten, kdo v rámci posádky těžkého bombardéru zničil 4 letadla, v rámci posádky dálkového bombardéru 5 letadel, v rámci posádky bombardéru krátkého doletu 7 letadel, v rámci posádky bitevníku 3 letadla nebo v rámci posádky stíhačky 3 letadla

---

271 За военную доблесть

272 <http://mondvor.narod.ru/OPatWar.html>, 23. 4. 2021.

273 HERFURTH, D., MOLITOR, J.: *Militärische Auszeichnungen der UdSSR*, Berlin 1987, s. 101.

4. Ten, kdo splnil v rámci posádky těžkého bombardéru 20 bojových vzletů, v rámci posádky dálkového bombardéru 25 vzletů, v rámci posádky bombardéru krátkého doletu 30 bojových vzletů, v rámci posádky bitevníku 30 vzletů, v rámci posádky stíhacího letounu 60 vzletů, v rámci dálkového průzkumného letounu 25 vzletů, v rámci průzkumného letounu blízkého doletu 30 vzletů, v rámci dělostřeleckého zaměřovacího letounu 15 vzletů, v rámci spojařského letounu 60 vzletů nebo v rámci transportního letounu 60 vzletů

Řádem vlastenecké války 1. třídy se dále vyznamenávají ti, kdo:

1. Organizovali četné a nepřetržité velení leteckými jednotkami
2. Organizovali zvláště dobrým způsobem činnost štábu
3. S nepřátelským letounem vzlétli na nepřátelském území a vstoupili s ním v boj
4. Opravili nejméně 10 letadel na frontovém letišti pod palbou protivníka
5. Vyvezli všechny zásoby z letiště a jeho zaminováním znemožnili nepříteli přistát
6. Osobně zničili 2 těžké nebo střední tanky, 3 lehké tanky nebo v sestavě dělostřelecké jednotky zničili 3 těžké nebo střední nebo 5 lehkých tanků
7. Zničili dělostřeleckou palbou nejméně 5 baterií protivníka
8. Zničili palbou dělostřelectva alespoň 3 letadla
9. V rámci posádky tanku vyplnili alespoň 3 bojové úkoly, týkající se zničení prostředků protivníka nebo jeho živé síly, či zničili v bojích nejméně 4 děla nebo tanky
10. Pod palbou evakovali z bojiště alespoň 3 tanky poničené protivníkem
11. Nehledě na nebezpečí vtrhli do postavení protivníka, zničili ho a dali našim vojskům možnost obsadit danou linii
12. Pod palbou protivníka postavili most, opravili přepravní uzel, nebo naopak zničili most nebo přepravní uzel, velmi důležitý pro protivníka

13. Pod palbou protivníka zabezpečovali spojení nebo opravili spojovací linku, zničenou protivníkem a tím zabezpečili hladký průběh operace
14. V době boje vyvedli baterii na odkrytou pozici a způsobili vážné ztráty pěchotě či nepřátelské technice
15. Veleli jednotkám, které čelily velké přesile a zvítězily
16. V jezdeckém útoku vtrhli do nepřátelské formace a chladnou zbraní ji zničili
17. Zajali dělostřeleckou baterii protivníka
18. V rámci průzkumné akce zjistili slabá místa obrany protivníka a dovedli sem své jednotky
19. V posádce lodi, letadla nebo pobřežní dělostřelecké čety zničili loď protivníka nebo jeho transport
20. Organizovali a úspěšně provedli námořní výsadek v týlu protivníka
21. Pod palbou protivníka evakovali z boje svoji poškozenou loď
22. Obsadili a do své základny přivedli bojovou loď protivníka
23. Úspěšně zaminovali ústupové cesty z nepřátelské základny
24. Na několikátém námořním průzkumu úspěšně zabezpečili fungování a bezpečnost flotily
25. Úspěšným odvratem poškození zabezpečili plnou bojeschopnost své lodi nebo návrat lodí do přístavu
26. Vzorně organizovali týlové zabezpečení vojsk, vedoucí k porážce protivníka²⁷⁴

Řád vlastenecké války 2. třídy bylo možné také získat pouze za splnění striktních požadavků.

K udělení druhé třídy se přistupovalo velmi často, jelikož některé požadavky bylo možné splnit

---

274 <http://mondvor.narod.ru/OPatWar.html>, 24. 4. 2021.

v případě pěchoty a tankistů téměř v jakémkoliv boji, protože opak by znamenal (a často znamenal) smrt.²⁷⁵ Řádem vlastenecké války 2. třídy se vyznamenává ten, kdo:

1. Byl příslušníkem posádky letounu při plnění bojového úkolu, za který byl pilot vyznamenán Řádem rudého praporu
2. Sestřelil ve vzdušném boji v rámci posádky těžkého bombardéru 3 letadla, dálkového bombardéru 4 letadla, bombardéru blízkého doletu 6 letadel, bitevníku 2 letadla nebo stíhacího letounu 2 letadla
3. Byl členem posádky těžkého bombardéru a splnil 15 bojových vzletů, dálkového bombardéru a splnil 20 vzletů, bombardéru blízkého doletu a splnil 25 vzletů, bitevníku a splnil 20 vzletů, stíhačky a splnil 50 vzletů, dálkového průzkumníku a splnil 20 vzletů, průzkumníku blízkého doletu a splnil 25 vzletů, dělostřeleckého navigačního letounu a splnil 10 vzletů, spojovacího letounu a splnil 10 vzletů nebo transportního letounu a splnil 50 vzletů

Řádem vlastenecké války 2. třídy se dále vyznamenávají ti, kdo:

1. Ukořistili nepřátelský letoun a využili ho v boji
2. Zprovoznili nejméně 5 letadel na frontovém letišti pod palbou protivníka
3. Dělostřeleckou palbou zničili 1 lehký nebo těžký, nebo 2 lehké tanky protivníka, nebo v sestavě čtyři 2 těžké nebo střední tanky nebo 3 lehké tanky a transportéry
4. Zničili palebné pozice protivníka dělostřeleckou nebo minometnou palbou a zabezpečili úspěšnou činnost našich vojsk
5. Zničili dělostřeleckou nebo minometnou palbou alespoň 3 baterie protivníka
6. Sestřelili ze země nejméně 2 letadla

---

²⁷⁵ Konstatováno autorem na základě pečlivého studia jednotlivých udělovacích dokumentů viz Centrální archiv MO RF v Podolsku, fond č. 33.

7. Svým tankem zničili alespoň 3 palebné pozice a tím zabezpečili postup útočící pěchoty
8. V rámci posádky tanku úspěšně vyplnili 3 bojové úkoly, mající za cíl zničení palebných prostředků protivníka a jeho živé síly nebo zničili v boji nejméně 3 tanky a děla protivníka
9. Pod palbou protivníka zabezpečili úspěšnou evakuaci alespoň dvou tanků, poškozených protivníkem
10. Granáty, zápalnými lahvemi nebo výbušninou zničili na poli boje nepřátelský tank
11. Vedli bojovou skupinu obklíčenou protivníkem, porazili nepřítele a vyvedli svoji jednotku z obklíčení bez ztráty zbraní a výstroje
12. Se probili k bojovým pozicím protivníka a zničili alespoň jedno dělo, tři minomety nebo tři kulomety protivníka
13. V noci atakovali strážnici protivníka a obsadili ji
14. Z ručních zbraní sestřelili alespoň jeden nepřátelský letoun
15. Bojovali s přesilou, nevzdali se a způsobili protivníkovi těžké ztráty
16. Organizovali a zabezpečovali spojení ve složitých podmínkách, nedopustili přerušení spojení a přinesli tím úspěch našim vojskům
17. Náleželi do posádky lodi, letadla nebo pobřežní baterie a vyřadili nebo zničili loď nebo transport protivníka
18. Zajali a přivedli do své základny transport protivníka
19. Předčasným zpozorováním protivníka odvrátili napadení lodi či základny
20. Zabezpečili úspěšný manévr lodi, v jehož výsledku byla potopena nepřátelská loď
21. Kvalitní prací zabezpečili bojovou připravenost lodi nebo jednotky
22. Organizovali nepřetržité zásobování jednotky, které vedlo k porážce protivníka²⁷⁶

---

276 <http://mondvor.narod.ru/OPatWar.html>, 24. 4. 2021.

Jak jsme si ukázali, stanovy řádu jsou pro sovětskou faleristiku do té doby velmi neobvyklé a přesně specifikované, což platí i pro později zavedený Řád slávy.²⁷⁷ Tato změna byla vynucena neochotou sovětského velení vyznamenávat své vojáky, jelikož bylo na subjektivním posouzení velitele, zda navrženého člověka schválí nebo ne. U Řádu vlastenecké války stačilo pouze to, aby byly v udělovacím listu uvedeny odpovídající zásluhy. Zásluhy nad rámec stanov nebo politická angažovanost vedly zpravidla k udělení vyššího vyznamenání (Řád rudého praporu, později Řád Alexandra Něvského). Specifikem Řádu vlastenecké války je také to, že řád byl po smrti nositele předáván rodině, na rozdíl od zbytku sovětských medailí a řádů (s výjimkou kampaňových medailí, které se od roku 1951 také ponechávaly rodině),²⁷⁸ navíc pokud byl řád udělován posmrtně, předával se rodině in natura. Od roku 1942 trvalo dlouhých 35 let, než si rodiny zemřelých nositelů mohly sovětské řády nechávat v upomínku a v mnoha případech je také bohužel dobře zpeněžit. Do roku 1977 byl jediným takovýmto řádem právě Řád vlastenecké války.

5.3. Výroba Řádu vlastenecké války ve válečných letech

Jelikož na začátku roku 1942 ještě nebylo možné přesunout výrobu sovětských řádů do Moskvy z důvodu očekávaného letního úderu německých vojsk na hlavní město, byla výroba Řádu vlastenecké války svěřena provizorní KMD. Jak již bylo řečeno, řády se ke stejnokroji zprvu připevňovaly pomocí rámečkové kolodky, na níž je napjata rudá hedvábná stuha, kterou vyrábělo (stejně jako u ostatních medailí) Moskevské družstvo Říjnové revoluce (АПТЕЛЬ ИМ. ОКТЯБРЯ МОСКВА). Řády vyrobené v krasnokamské mincovně jsou zpravidla zpracovány se speciální pozorností vůči aversu, který nese známky zmetkovitosti (s výjimkou mělkých smaltů, což je ale záležitost všech řádů v té době v KMD vyráběných), tyto známky však nese revers, kde je zřetelná hrubě vyražená rozeta (u 1. typu obou tříd řádu jsou

---

277 HERFURTH, D., MOLITOR, J.: *Militärische Auszeichnungen der UdSSR*, Berlin 1987, s. 105.

278 <http://mondvor.narod.ru/MOsvBelg.html>, 23. 4. 2021.

rozeta a hvězda samostatné součástky spojené pájením), křivě nebo hrubě navařená pomocná spona pro uchycení na stejnokroji, stejně jako hrubě broušená kolodka. Na konci roku 1942 se začal řád vyrábět bez pomocné spony, která se často lámala, na počátku roku 1943 bylo rozhodnuto o jeho nošení na šroubu, nebyl tak nyní opatřen kolodkou, jelikož váha řádu i jeho nošení v bojových podmínkách (připomeňme, že jeho nositeli byli hlavně frontoví vojáci) vedly ke ztrátě nebo rychlému opotřebení kolodky a závěsného ouška. Postupem času bylo také rozhodnuto o vyrábění řádu v MMD a LMD (již na šroubu). Do Moskvy byla část výroby přesunuta v prosinci 1943, do Leningradu se výroba přesunula ve druhé polovině roku 1944.

V Krasnokamsku byla výroba řádu na šroubu zahájena v létě 1943, ačkoliv předpisy pro změnu byly vydány již na jaře. Oproti ostatním řádům byla výroba v Krasnokamsku prodloužena i do poválečných let a je dokonce možné konstatovat, že právě výrobou tohoto řádu byla mincovna zachráněna a stala se v poválečné éře integrální součástí sovětského sdružení mincoven a výrobců cenin. Výrobky z Krasnokamska jsou většinou hrubé, při bližším zkoumání je možné je spolehlivě rozeznat od ostatních, navíc emblém srpu a kladiva bývá často křivý nebo deformovaný. Výrobky z KMD také způsobovaly problémy s nošením řádu, jelikož je možné často zpozorovat kusy s křivě uchyceným šroubem nebo s mělkým závitováním šroubu což zaprvé vedlo k rychlému onošení a protáčení matice a zadruhé k protáčení na uniformě, uvolňování utažené matice a následné ztrátě řádu. Řády byly v KMD zhotovovány sériově, kdy se intervaly mezi sériemi vyplňují číselnou relací sérií z LMD nebo MMD.²⁷⁹ Podle dostupných informací můžeme předpokládat, že v Krasnokamsku zůstala výroba Řádu vlastenecké války 1. třídy, a to po celou dobu války.

Výrobky zhotovené v MMD nesou excelentní zpracování aversu, revers je zpracován často hrubě, avšak v lepší kvalitě, než tomu bylo u výrobků z KMD. Zřejmá je jiná technologie

---

279 <http://mondvor.narod.ru/OPatWar4.htm>, 24. 4. 2021.

výroby. Řád vlastenecké války 2. třídy se v Moskvě vyráběl v letech války ve třech sériích, kdy první je vyražená nahrubo bez dodatečné úpravy reversu, zbylé dvě série jsou vyraženy čistší a hladší raznicí, avers i revers jsou leštěny, a navíc na reversu je kvůli úspoře materiálu vysoustružen kruhový pás. Řády zde zhotovené také nenesou značku mincovny.²⁸⁰ Kvůli nedostatku pracovních sil, které by stačily požadavkům fronty, oslovila MMD moskevský závod pro výrobu šperků Platinapribor (MZPP). Do závodu byly přesunuty některé raznice, podle kterých si závod vyrobil své.²⁸¹ Zde vyrobené kusy jsou velmi nekvalitně vyrobené a je možné je označit (spolu s Řády rudé hvězdy zde vyrobenými) za nejhrubší výrobu vojenských řádů SSSR ve Velké vlastenecké válce.²⁸² Kvůli nedostupným informacím nemůžeme u Řádu vlastenecké války přesně ohraničit počet za války vyrobených kusů.

Kvůli požadavkům fronty byla část výroby přesunuta i do Leningradu. Zde již byla ukončena blokáda a mnoho příslušníků domobrany se vrátilo zpět do továren, bylo tedy možné znovu využít alespoň částečně kvalifikovanou pracovní sílu (ačkoliv předváleční mistři a klenotníci většinou padli na bojištích). Leningradské dílny měly s výrobou řádů a medailí bohaté zkušenosti, ačkoliv vzhledem k spěšné výrobě zdaleka nedosahovaly předválečné kvality. Zde zhotovené Řády vlastenecké války 2. třídy nesou velmi kvalitní zpracování, plastický avers, kvalitní a hutný tmavě rudý smalt, revers je vyražen také plasticky, navíc je zrcadlově leštěn. Stejně jako v případě obou předchozích mincoven byl řád vyráběn i zde sériově, intervaly mezi sériemi vyplňovaly výrobky KMD nebo MMD.²⁸³

---

280 <http://mondvor.narod.ru/OPatWar5.htm>, 24. 4. 2021.

281 <http://mondvor.narod.ru/OPatWar5.htm>, 24. 4. 2021.

282 FRANK, Š. *Sovětský Řád rudé hvězdy v kontextu Velké vlastenecké války*, diplomová práce (Bc.), Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2019, s. 35.

283 <http://mondvor.narod.ru/OPatWar6.htm>, 24. 4. 2021.

5.4. Vybraní nositelé Řádu vlastenecké války 1. třídy

Prvním nositelem Řádu vlastenecké války 1. třídy byl kapitán dělostřelectva a velitel protitankové baterie I. I. Kriklij, který se svou jednotkou zničil během dvou dní 32 německých tanků a více než 300 pěšáků protivníka v prostoru Charkova, kde vedla v létě 1942 ofenzivu vojska Jihozápadního frontu S. K. Timošenka.²⁸⁴ Řádem byli vyznamenáni i jeho podřízení. Byl vyznamenán politický zástupce I. K. Stacenko, který zastoupil těžce zraněného velitele a sám z děla zničil několik obrněných transportérů a starší seržant A. V. Smirnov, který po smrti všech pomocníků děla sám obsluhoval zbraň, byl zasažen střepinou, která mu utrhla ruku, ale přemohl bolest a pokračoval v palbě, kdy zničil 6 německých tanků. Kapitán Kriklij zničil 5 německých tanků, ale zraněním v nemocnici podlehl. Stacenko a Smirnov byli vyznamenáni řády z první série, k manželce kapitána Kriklije Alexandře Fjodorovně se řád dostal až v roce 1971.²⁸⁵

Je s podivem, že v dokumentech o Řádu vlastenecké války nalezneme i jména těch vojáků, kteří již dříve padli v boji a jejich vyznamenání, kupříkladu Řádem rudé hvězdy nebo Řádem rudého praporu, bylo zamítnuto. Například v bojích u Rovna v létě 1941 se sovětský tank KV-1 odtrhl od jednotky a ztratil se. Brzy narazil na německá vojska. Posádce se povedlo zničit samohybné dělo, několik nákladních vozidel a tank, bylo také pobito mnoho německých vojáků. V boji byli zabiti tři členové posádky z pěti, zbylí dva odráželi útok nepřítele do posledního náboje, následně s německými vojáky na tanku stroj odpálili. Tankisté A. A. Golikov a P. A. Abramov byli posmrtně vyznamenáni Řádem vlastenecké války 1. třídy.²⁸⁶

Z řad pěchoty můžeme jmenovat pro naše dějiny nejdůležitější udělení Řádu vlastenecké války. Za boje u Sokolova jím byl vyznamenán náčelník štábu 1. československého

---

284 DUROV, V. A.: *Ruská a sovětská vojenská vyznamenání*, Praha 2005, s. 56.

285 <https://www.kremnik.ru/node/454785>, 24. 4. 2021.

286 <http://mondvor.narod.ru/OPatWar.html>, 24. 4. 2021.

polního praporu v SSSR kapitán Bohumír Lomský.²⁸⁷ Lomský před válkou vystudoval vojenskou akademii v Hranicích, v letech války měl na starost výcvik jednotky v Buzuluku a je hlavně jeho zásluhou, že byla jednotka do boje připravena kvalitně. V době bitvy u Sokolova jednotce fakticky velel a na úrovni menší jednotky projevil vynikající taktické a organizační schopnosti.²⁸⁸

Nositelem řádu byl i pilot Xenofont Nikolajevič Zajcev. Zajcev se narodil v roce 1923 a v roce 1943 byl podporučíkem 783. útočného leteckého pluku. Na frontu byl povolán právě v roce 1943. Na udělovacím listu Xenofonta Zajceva si ukážeme typický předpisový příklad udělení řádu za přesně specifikované zásluhy, uvedené ve stanovách pro bojové piloty. Zajcev za dobu bojů při ofenzivě po bitvě u Kurska v roce 1943 učinil 10 bojových vzletů v rámci Brjanského frontu, během kterých pobil kolem 110 vojáků protivníka, zničil 32 nákladních automobilů, 2 palebné pozice, 2 protiletadlové baterie a štábní auto protivníka. 19. července 1943 byl členem skupiny bitevníků, majících na starost ničení po cestě zpozorovaných cílů. Během toho se mu podařilo na silnici Orel-Mcensk zničit 6 automobilů a pobít 60 nepřátelských vojáků. I přes silnou palbu, která citelně poškodila letoun, se mu podařilo vrátit a přistát na svém letišti.²⁸⁹

5.5. Vybraní nositelé Řádu vlastenecké války 2. třídy

Prvním nositelem Řádu vlastenecké války 2. třídy byl nadporučík rozvědky P. A. Ražkin, který vedl mnohokrát průzkumné operace v týlu protivníka nebo průzkum bojem s pomocí tanků. Byl zabit v boji zblízka s německými průzkumníky. Řád byl posmrtně předán rodině. Mnoho řádů bylo uděleno za boje ve Stalingradu. Radista 308. střelecké divize M. M.

---

287 Výnos prezidia Nejvyššího sovětu SSSR ze 17. dubna 1943, in KUBELKA, A.: *II. Československý odboj v SSSR*, Bratislava 1948, s.235.

288 <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/213452801400008/>, 24. 4. 2021.

289 Dokumenty, informace o nositeli i řád samotný pochází ze sbírky autora práce.

Putilov opravoval přerušenu spojovací linku, ale střepiny z granátu mu rozdrtily obě ruce. Překonal bolest a sevřel konce drátů zuby. Putilov se stal invalidou 1. stupně a byl vyznamenán Řádem vlastenecké války 2. třídy. Podobně se vyznamenal i V. A. Titajev, kterého však s dráty v zubech našli jeho spolubojovníci mrtvého. Řád byl doručen rodině.²⁹⁰

Dalším nositelem řádu byl i náčelník výstrojního a potravinového oddělení 15. gardové střelecké divize Pavel Lavrent'jevič Kovaljov. Kovaljov se účastnil v této funkci ofenzívy u Charkova a následné přepravy přes Dněpr, kdy se díky jeho organizačním schopnostem nevyskytl jediný problém se zásobováním. 29. září 1943 se Kovaljov nacházel v bojových pozicích, načež byl raněn velitel praporu, kterého Kovaljov zastoupil a vedl jednotky do útoku, čímž zamezil obsazení sovětských pozic nepřítelem. Sám zabil tři německé vojáky a jednoho ubil v boji zblízka.²⁹¹

Z českého pohledu je významné udělení řádu veliteli protitankového děla Ivanu Anisimoviči Simopolnikovovi. Simopolnikov se narodil v roce 1923 a během války byl třikrát raněn. Poprvé byl zraněn střepinou u Charkova, potřetí byl postřelen u Jasiny a těžce raněn u Opavy. Při bojích na Opavsku se svou četou zničil dva objekty našeho předválečného lehkého opevnění, které bylo aktivováno německou armádou,²⁹² přičemž byl při pokusu o vyvedení děla na otevřenou palebnou pozici zasažen kulometem. Zničením těchto dvou palebných pozic zabezpečil přesunutí pluku do týlu tzv. Benešovy linie (použit pojem uvedený v dobovém dokumentu). Simopolnikov byl vyznamenán 24. května 1945.²⁹³

Mezi vyznamenanými Řádem vlastenecké války 2. třídy bylo i mnoho zahraničních nositelů, kteří bojovali po boku Rudé armády na frontě Velké vlastenecké války, nebo měli

---

290 ZUBOV, A. a kol.: *Dějiny Ruska 20. století*, II. díl, Praha 2015, s. 82.

291 Dokumenty, informace o nositeli i řád samotný pochází ze sbírky autora práce.

292 CEKL, J.: *Kraj, jímž táhla válka*, Olomouc 1947, s. 62.

293 Dokumenty, informace o nositeli i řád samotný pochází ze sbírky autora práce.

velký podíl na vojenské spolupráci mezi spojeneckými armádami. Mezi vyznamenanými bylo mnoho příslušníků polské a československé armády, bulharské armády, ale také armády francouzské (Normandia-Neman). Mezi angloamerickými vojáky byli za hrdinství v severní Africe a v Itálii vyznamenáni plukovník Joseph Preston, plukovník Russel Wilson, nadporučík David Williams, seržant Eduard Learn nebo příslušník posádky lodi USS Turner Howell Murray.²⁹⁴ Za boje při přepravě konvojů do SSSR z Anglie byla vyznamenáno mnoho námořníků, mezi nimi John Donoan, Francis Foster, Charles Lengton nebo Stanley Archer.²⁹⁵

5.6. Řád vlastenecké války po roce 1985

V roce 1985 bylo rozhodnuto, že Řádem vlastenecké války budou vyznamenáni všichni žijící účastníci Velké vlastenecké války, a to i zahraniční. Zde již nebyla žádná bližší specifikace, bylo na posouzení vyšších instancí, která třída se podle přínosu k vítězství udělí. Tím byl důstojný řád degradován de facto do role rozlišovacího odznaku, navíc byla tzv. veteránská verze zhotovena v obou verzích z nekvalitního stříbra, opatřeného buď stříbrným nebo zlatým galvanickým pokovením, čím řád ztratil i svou předchozí uměleckou hodnotu a zdobnost. Od roku 1985 byla plně ukončena předchozí kvalitní výroba, tudíž i duplikáty za válečné kusy měly uměleckou hodnotu bižuterie. Pro doplnění předchozích podkapitol uvedme, že v letech 1942-1985 bylo vyrobeno a uděleno přes 344 000 kusů 1. třídy řádu a téměř 1 028 000 kusů třídy druhé.²⁹⁶

Výroba jubilejní varianty obou tříd řádu (obě ve stříbře, třídy odlišeny galvanickým pokovením) byla svěřena mnoha závodům a družstvům po celém SSSR. Jelikož během jednoho roku bylo požadováno vyrobení minimálně 2 000 000 kusů první třídy a 5 000 000 kusů třídy

---

294 SCHWIND, D: *Blue Seas, Red Stars: Soviet military Medals to U.S. Sea service recipients in World War II*, Atglen 2015, s. 128.

295 <http://mondvor.narod.ru/OPatWar.html>, 24. 4. 2021.

296 <http://mondvor.narod.ru/OPatWar.html>, 24. 4. 2021.

druhé, musela být nejprve dohodnuta výrobní platforma. Mezi výrobci najdeme samozřejmě i LMD a MMD, avšak najdeme zde také Tallinský šperkařský závod, výrobu smaltovaných ozdob v Novosibirsku, Moskevský šperkařský závod, Kaliningradský jantarový kombinát, závod „JUVELIR“ a další.²⁹⁷ Celkový počet udělených řádů (včetně válečných) je k 1. lednu 1992 vyčíslen na 2 487 098 kusů první třídy a 6 688 497 kusů druhé třídy.²⁹⁸

V našem prostředí byli řádem vyznamenáni zpravidla všichni příslušníci 1. čs. armádního sboru v SSSR, mezi nimi například jasinský rodák Vasil Derďuk, který byl příslušníkem dělostřelectva sboru a jako velitel baterie byl vyznamenán Čs. válečným křížem, Čs. medailí Za chrabrost před nepřítelem, Čs. medailí Za zásluhy a Pamětní medailí čs. armády v zahraničí se štítkem SSSR nebo sovětskou medailí Za vítězství nad Německem ve VVV. V poválečné éře byl vyznamenán medailí Za službu vlasti a Za zásluhy o obranu vlasti. Žil v severomoravském Šumperku a zemřel v roce 2019.²⁹⁹

---

297 БОЕВ, В. А.: *Каталог разновидностей орденов и медалей СССР*, Киев 2020.

298 <http://mondvor.narod.ru/OPatWar.html>, 24. 4. 2021.

299 Informace a uvedená vyznamenání předal Vasil Derďuk autorovi práce.

6. Sovětská faleristická tradice jako umělecký směr

6.1. Vliv sovětské faleristiky v SSSR v předválečné éře

Sovětská faleristika byla již od počátku určena pro výchovnou funkci, což se samozřejmě odráželo i v umění, které převzalo symboliku většiny sovětských řádů a medailí do obrazů, výzdoby či soch a památníků. V Evropě se toto pojetí vyskytovalo výjimečně, v zásadě se základní emblémy či celý vzhled řádu používaly pouze v heraldice.³⁰⁰ V předválečné éře vznikl v SSSR specifický způsob oslav, které svou pompézností popíraly komunistickou ideologii, bojující proti bohatství, okázalosti a zdobnosti. Takovéto oslavy potřebovaly pro dokreslení její ideologické náplně mnoho emblémů a symbolů, mezi něž byly přijaty i symboly vojenské a pracovní faleristiky. Zmiňovali jsme, že Řád rudého praporu a Řád rudé hvězdy tvoří dva nejvýznamnější symboly sovětské předválečné faleristiky. V případě Řádu rudého praporu byla jeho symbolika použita na mnoha odznacích, ale také při tvorbě emblémů (odznaky a insignie továren, závodů apod.).³⁰¹ Mimo jiné byl Řád rudého praporu využíván při oslavách RKKK, kdy nehrálo roli, zda oslavující jednotka byla tímto řádem vyznamenána. Řád rudé hvězdy se vyskytoval na státních a úředních stavbách ve stylizované podobě či v původním návrhu. V Sovětském svazu vznikla také umělecká praxe, která se stala signifikantní pro celé období fungování SSSR. Tou je přebírání veškerých dostupných uměleckých vzorů a vytvoření jednoho umělecky bezcenného. Tak například můžeme sledovat případy, kdy se na pozadí emblému Řádu rudého praporu nachází stylizovaný Řád rudé hvězdy, místo ústřední postavy vojáka zde ale nalezneme reliéf V. I. Lenina převzatý z Řádu Lenina. Tento projekt se měl stát prototypem odznaku titulu Hrdiny SSSR.³⁰² Váha a význam sovětských řádů a medailí stoupala ve druhé polovině třicátých let, kdy se vyskytly nové bojové

---

300 HLAVÁČEK, K., KAŠPAR, J., NOVÝ, R.: *Vademecum pomocných věd historických*, Praha 2015, s. 366.

301 КУЦЕНКО, А. Н.: *Кокарды: знаки различия министерств и ведомств СССР*, Донецк 1998, s. 50.

302 СТРЕКАЛОВ, Н., ДУРОВ, В.: *Орден Ленина и Орден (проект) Сталина*, Москва 2005, s. 96.

zásluhy, tudíž přebírat symboly sovětských řádů do umění bylo považováno za neúctu. Výjimku z tohoto postupně se rozvíjejícího trendu tvořily jen propagandistické plakáty nebo filmy.³⁰³

6.2. Velká vlastenecká válka

Zlom ve funkci sovětské faleristiky přinesla Velká vlastenecká válka. Již od prvních dní bojů se vyskytovali první nositelé sovětských řádů a medailí, kteří se rychle stali objektem pozornosti. Již v roce 1941 se začaly v novinách vyskytovat informace o nositelích, kteří byli často v těchto novinách vyfotografováni, namalováni nebo nakresleni. Je logické, že jejich podobizna byla opatřena jejich řády a medailemi. Největší pozornosti se logicky těšili vyznamenaní titulem Hrdina SSSR. Vznikaly dokonce speciální brožury s podobiznami těchto hrdinů, v prvních měsících války zpravidla z řad stíhacích pilotů. Nejznámější z těchto brožur je série „Герои Ленинградского фронта“, která vyšla v roce 1944. Někteří piloti jsou kromě svých zlatých hvězd vyobrazeni se všemi řády in natura, aby byl podtržen politicky rozměr sovětské symboliky při vítězství nad fašismem. Tuhové portréty hrdinů zhotovil leningradský umělec V. Sokolov.³⁰⁴

Rozvoj sovětské faleristiky v duchu carismu v letech 1942-1945 byl, jak již bylo řečeno, propagandisticko-ideologickým manévrem, který měl vojákům vrátit jejich slavnou minulost a kolektivně historické jistoty. Hlavními teoretickými pracemi, které tento vývoj podněcovaly, byly soubor Stalinových statí z roku 1942, který volal po Velké vlastenecké válce (byť tento pojem byl použit již v létě 1941)³⁰⁵ a následně práce A. Vysockého a G. Pavlova Naši velcí předkové.³⁰⁶ Tyto práce podnítily novou generaci sovětských umělců k vytváření projektů nových řádů a medailí s určitým předstihem, jelikož oficiální stanovisko o reformě sovětské

---

303 TAYLOR, R.: *Filmová propaganda: Sovětské Rusko a nacistické Německo*, Praha 2016, s. 48.

304 <https://www.collectrussia.com/DISPITEM.HTM?ITEM=21708>, 24. 4. 2021.

305 СТАЛИН, И. В.: *О Великой Отечественной войне Советского союза*, Москва 1942.

306 ВЫСОЦКИЙ, А., ПАВЛОВ, Г.: *Наши великие предки*, Новосибирск 1942.

faleristické soustavy ještě vydáno nebylo. Jelikož záhy v roce 1942 tyto požadavky z vysokých míst přišly, měli již umělci v záloze mnoho projektů, které byli schopni řádově v několika dnech předložit. Sovětské vládě iniciativa umělců ulehčila, jelikož mohly být tím pádem termíny zkráceny a první řády udělovány na frontě, což v případě řádů frontových vojáků platilo hlavně pro Řád vlastenecké války a Řád Alexandra Něvského.

Autoři plakátů se již nezdráhali použít přímo symboly řádů a vyzdvihovali tím hrdinství a chrabrost vojáků na frontě, což způsobilo znalost těchto řádů i v týlu. Po zavedení Řádu Suvorova, Řádu Kutuzova a Řádu Bohdana Chmelnického se začaly vyskytovat tiskoviny, které vysvětlovaly výjimečnost těchto carských hrdinů, nyní přejatých do pantheonu hrdinů sovětských. Můžeme zde poukázat na pokrytectví komunistické ideologie, která líčila Alexandra Něvského jako bojovníka za svobodu proti německé agresi, Michaila Kutuzova jako absolutního a jediného vítěze Vlastenecké války v roce 1812 nebo Alexandra Suvorova jako prostého vojáka, který se vypracoval a stal se velitelem kvůli oblibě ve vojsku. Ve všech třech případech se jedná o výplod propagandy, navíc všichni tři jmenovaní byli příslušníky aristokracie. Nad tím se ale mnohdy minimálně vzdělaní vojáci a dělníci nepozastavovali a vyšší důstojníci s pocitem moci a ocenění se nad tím pozastavovat nepotřebovali.

6.3. Vliv sovětských medailí na poválečnou faleristiku

Zaměříme se nyní na vliv sovětských medailí z let 1938-1945 na poválečnou medailéřskou tvorbu. Jelikož sovětské medaile jsou v mnohém specifické, byly jejich motivy převzaty i na pozdější medaile, které jsou buď téměř přesnou kopií symboliky vzoru, nebo jejich kombinací. První námi sledovanou medailí je medaile „20 let RKKA“. Popis medaile je v práci již uveden. Medaile má pro sovětskou faleristiku jeden velmi zajímavý a nezvyklý prvek, kterým je použití římské číslice (používáno na jubilejních medailích vítězství až od roku 1965). Připomeňme, že ani Řád rudého praporu opakovaného udělení nebyl opatřen římskou, ale arabskou číslicí. Pečlivým pozorováním poválečných medailí zjistíme, že jsou dvě, které na

tuto medaili odkazují. První je medaile ke 30. výročí založení RKKA. Kromě zmíněné římské číslice (nyní XXX), které musíme věnovat zvláštní pozornost, zde ale jiný prvek vzoru nenalezneme. Hlavním motivem medaile je reliéfní zobrazení Lenina a Stalina, který byl převzat z válečné medaile Partyzánu Vlastenecké války (založena 1943), udělované ve dvou třídách. Vliv medaile „20 let RKKA“ ale můžeme vysledovat u poválečných služebních medailí, zavedených v roce 1957.³⁰⁷ Medaile mají jako ústřední motiv aversu pěticípou hvězdu, u 1. a 2. třídy rudě smaltovanou, u 3. třídy pouze zlatistou.³⁰⁸ Symbolika rudé hvězdy přes celé pole aversu byla použita jen jednou, a to právě na medaili „20 let RKKA“. Autor nabízí také teorii kombinace symboliky, jelikož hvězda na aversu je opatřena pětiramennou rozetou. Ústřední motiv tak nápadně připomíná Řád vlastenecké války, byť jeho signifikantním znakem je kruhový medailon v geometrickém středu hvězdy.

Další medailí, která se po válce stala téměř nepostradatelnou součástí vyznamenání důstojníků, je medaile Za bojové zásluhy. Medaile je extrémně spoře řešená, avers nese pouhý opis a zkříženou šavli s puškou, revers je hladký. Tato tradice nezdobných a skromných medailí vymizela s přezdobenými obrannými kampaňovými medailemi, po válce však najdeme medaili, která tuto tradici, alespoň na reversu, splňuje. Medaile Za vzornou službu při ochraně obecného pořádku byla zavedena v roce 1950, tudíž bylo v rámci Stalinovy teorie o nesmrtelném vítězství žádoucí zhotovovat nová vyznamenání s inspirací ve válce nebo před válkou. Medaile je velmi prostě řešena, na jejím aversu se nachází pouze opis názvu medaile a nad ním pěticípá nesmaltovaná hvězda, na reversu se nachází sovětský státní znak a opis „SSSR“.³⁰⁹

---

307 Připomeňme, že do té doby byla za odsloužená léta udělována následující vyznamenání: Medaile Za bojové zásluhy (10 let), Řád rudé hvězdy (15 let), Řád rudého praporu (20 let), Řád Lenina (25 let), druhý Řád rudého praporu (30 let).

308 HERFURTH, D., MOLITOR, J.: *Militärische Auszeichnungen der UdSSR*, Berlin 1987, s. 143-144.

309 <http://mondvor.narod.ru/MOhrPor.html>, 24. 4. 2021.

6.4. Vliv sovětských řádů na poválečnou faleristiku

Je s podivem, jak málo poválečných sovětských řádů navazovalo na tradici předválečné sovětské faleristiky a řády Velké vlastenecké války. Jelikož modernizace sovětského umění postoupila do pokročilé fáze, byla v poválečné éře vytvořena specifická linie faleristiky, podobně jako tomu bylo u sovětské faleristiky let Velké vlastenecké války. V poválečné éře vznikly celkem čtyři řády, které připouštěly námi sledovaná vojenská udílení. Prvním byl Řád Říjnové revoluce, zavedený v roce 1967 ku příležitosti 50. výročí VŘSR. Řád je kombinací symboliky několika sovětských řádů, čímž vytváří zajímavou dekoraci, umělecky dobře zpracovanou. Na řádu najdeme signifikantní znaky tří řádů: Řádu rudého praporu (prapor), Řádu rudé hvězdy (rudá hvězda a středový medailon ve tvaru pravidelného pětiúhelníku s motivem Aurory (namísto vojáka), emblém srpu a kladiva mezi spodními dvěma cípy hvězdy) a Řádu vlastenecké války (rozeta v podobě paprsků, na které hvězda leží), což má odkazovat ke slavné bojové tradici sovětských ozbrojených sil za daných 50 let od revoluce. Řád rudého praporu symbolizuje vítězství v občanské válce, Řád rudé hvězdy velké úspěchy předválečné éry a Řád vlastenecké války stále omýlané nesmrtelné vítězství SSSR ve druhé světové válce. Řád je tvořen pěticípou rudou hvězdou na rozetě ve tvaru paprsků. V horní části řádu je umístěn rudý prapor s opisem „ОКТЯБРЬСКАЯ РЕВОЛЮЦИЯ“.³¹⁰ V geometrickém středu hvězdy se nachází pětiúhelník se zobrazením přídi křižníku Aurora. Mezi spodními dvěma cípy je umístěn emblém srpu a kladiva.

Druhým vyznamenáním, které je zjevně inspirováno válečnou řádovou soustavou, je medaile Za vynikající vojenskou službu. Medaile byla zavedena v roce 1974 ve dvou třídách a je poslední medailí za vojenské zásluhy (nepočítejme medaili Veterán ozbrojených sil SSSR udělovanou za 25 a více odsloužených let), která vznikla v době existence SSSR. Medaile se

---

310 Říjnová revoluce.

vrací symbolikou a celkovým vzhledem vrací k prvotní podobě Řádu vlastenecké války z roku 1942 (samozřejmě za použití velmi nekvalitního bižuterního zpracování). Medaile je tvořena pěticí hvězdou, mezi jejímiž cípy jsou umístěny stylizované štíty (nepříliš se lišící od rozety na Řádu vlastenecké války) s 5 insigniemi základních druhů vojsk (pěchoty, letectva, námořnictva, tankového vojska a dělostřelectva). Uprostřed hvězdy se nachází středový medailon, na němž je umístěno profilové vyobrazení vojáka, námořníka a letce. Medailon je opatřen mezikružím, na němž se nachází opis „За отличие в воинской службе“.³¹¹ Ve spodní části mezikruží se nachází dvě zkřížené vavřínové ratolesti.³¹²

7. Nositelé sovětských řádů a medailí

7.1. Finanční odměny vyznamenaných

Mnoho autorů opomíná základní souvislosti, které souvisí se sovětskou faleristickou soustavou. Prvním faktem, který můžeme označit za překvapující je, že některé sovětské řády a medaile umožňovaly právní nárok na měsíční finanční odměny. Nositel se při žádání odměny musel prokazovat speciálním dokumentem, vydávaným spolu s řádovou knížkou – kuponovou knížkou. V ní bylo uvedeno číslo řádové knížky, na jejímž základě se dokument vydává a datum, od kterého má nositel nárok na odměnu. Právní statut nároků finančních odměn podle vyznamenání (která se v té době nazývala spíše vládními než státními) zaručoval výnos CIK a Rady lidových komisařů (SNK) ze 7. května 1936. Rámec těchto stanov byl blíže vysvětlen v předpisu „O obecných stanovách Svazu SSR“. Finanční odměny se vyplácely ze státního rozpočtu a jejich měsíční rozpočet předával lidovému komisariátu financí PVS SSSR. Vyplácení započínalo následujícím kalendářním měsícem po vydání výnosu o vyznamenání. Připomeňme, že v roce 1936 existovalo v SSSR celkově pouze 5 řádů, kterým podle svého

---

311 Za vynikající vojenskou službu.

312 DUROV, V. A.: *Ruská a sovětská vojenská vyznamenání*, Praha 2006, s. 101.

významu odpovídaly vyplacené peníze. Za Řád Lenina bylo vydáváno 25 rublů, za Řád rudého praporu 20 rublů, za Řád rudé hvězdy a Řád rudého praporu práce 15 rublů a za Řád znaku cti 10 rublů. Jelikož v chudém Sovětském svazu nedostávaly kvalifikované pracovní síly odpovídající plat, bylo pro tyto pracovníky motivací právě získání státního vyznamenání, což znatelně pomáhalo předválečnému rozvoji těžkého průmyslu. Poté, co byl 29. července 1936 pozměněn statut čestného titulu Hrdina SSSR, bylo rozhodnuto, že v souvislosti s nově zavedeným právem na Řád Lenina (při udělení titulu) bude jednotná finanční odměna činit 50 rublů,³¹³ což byla v roce 1936 téměř polovina průměrného měsíčního platu.³¹⁴

Dne 17. října 1938 byly v souvislosti s boji u Chalchyn-Golu zavedeny výnosem PVS SSSR medaile Za odvalu a Za bojové zásluhy, v pracovním sektoru byly zavedeny medaile Za pracovní statečnost a Za pracovní zásluhy. I u těchto medailí byl zaveden nárok na finanční odměnu. U medailí Za odvalu a Za pracovní statečnost se jednalo o 10 rublů, u medailí Za bojové zásluhy a Za pracovní zásluhy se jednalo o 5 rublů.³¹⁵

Výplaty se týkaly i některých vyznamenání, zavedených v letech Velké vlastenecké války. Kvůli finanční situaci průměrného nositele bylo rozhodnuto, že finanční odměně budou podléhat pouze vyznamenání pro nižší hodnosti, u vyšších důstojníků a generálů bylo rozhodnuto, že pro jejich materiální zabezpečení plně postačuje jejich plat. Odměně podléhal Řád vlastenecké války, kdy bylo vypláceno 20 rublů za 1. třídu a 15 rublů za třídu druhou. Podobně si nositelé mohli nárokovat odměnu v případě Řádu slávy. Zde se jednalo o 15 rublů za 1. třídu, 10 rublů za 2. třídu a 5 rublů za 3. třídu. Nositelé všech tří tříd Řádu slávy byli, jak bylo uvedeno v jiné kapitole práce, považováni (i právně) za rovnocenné oceněným titulem

---

313 ШКАДОВ, И. Н.: *Герои Советского союза: Историческо-статистический очерк*, Москва 1984, s. 288.

314 ZUBOV, A. a kol.: *Dějiny Ruska 20. století*, II. díl, Praha 2015, s. 887.

315 *Obecná ustanovení o řádech a medailích SSSR* in řádová knížka č. 4658 G. G. Pustovalova na medaili Za bojové zásluhy č. 7047 z roku 1938, sbírka autora.

Hrdina SSSR. Proto se můžeme pozastavit nad tím, že jejich finanční odměna činí pouhých 30 rublů namísto 50 u Hrdiny SSSR. Výnosem PVS SSSR byly 3. března 1944 byly zavedeny námořní medaile pro sloužící řadové vojáky, staršiny a seržanty. Jednalo se o Medaili Ušakova ve stříbře a Medaili Nachimova v mosazi. Bylo rozhodnuto, že medaile budou stejného právního statutu jako medaile Za odvalu a Za bojové zásluhy. Za Medaili Ušakova se tedy vyplácelo 10 rublů, za Medaili Nachimova rublů 5. Všechna ostatní sovětská státní vyznamenání, zavedená v letech Velké vlastenecké války, finanční odměně nepodléhala.³¹⁶

Jelikož po v letech Velké vlastenecké války obrovsky narostl počet nositelů státních vyznamenání podléhajících finanční odměně, musela vyčerpaná státní kasa požadované finance vydávat na úkor jiných komisariátů, což z důvodu narůstajících mezispojeneckých sporů, předpokládané sovětizaci východní Evropy a také nutné podpory průmyslu a zemědělství na poničených územích nebylo v zásadě možné. Finanční odměny za státní vyznamenání byly zrušeny výnosem PVS SSSR 10. září 1947. PVS SSSR ve svém výnosu „O přednostech a výhodách vyznamenání řády a medailemi SSSR“ mimo jiné uvádělo, že výhody jsou zrušeny hlavně z morálních důvodů, kdy motivací pro získání státního vyznamenání má být občanská a vojenská povinnost, ne peníze. Finanční odměny již nikdy znovu zavedeny nebyly.

Podle některých zdokumentovaných údajů byly kuponové knížky vydávány spolu s řádovou knížkou i po vydání výnosu o zrušení těchto výhod. Podle archivních informací Magadanského oblastního vojenského komisariátu, byla v roce 1965 vyznamenaným spolu s řádovou knížkou vydána i knížka kuponová. O tom svědčí záznamy v doručovacích protokolech. Zde se praxe dostala do pomyslného sporu s právem. Podle dostupných zpráv byly po roce 1947 vydávány kuponové knížky pouze těm, kdo byli vyznamenáni řádem či medailí

---

316 <http://mondvor.narod.ru/SProchKup.htm>, 25. 4. 2021.

před vydáním výnosu PVS, tudíž měli právně na finanční odměnu nárok.³¹⁷ Podle pozdějších předpisů se můžeme dopátrat následujícího konstatování: „V souladu s pokyny hlavního personálního ředitelství Ministerstva obrany SSSR, mají při udělování řádů a medailí SSSR vyznamenání nárok na kuponové knížky v hodnotě 5, 10, 15 a 20 rublů, avšak pouze pokud byl výnos o vyznamenání vydán před 1. lednem 1948. Nominální hodnota kuponů je uvedena ve stupnicích cen před reformou z roku 1947. Splatná je jedna setina uvedené hodnoty vzhledem k podmínkám měnové reformy z roku 1947. Cenová stupnice je účinná od 1. ledna 1961“.³¹⁸

7.2. Materiální výhody vyznamenaných v letech Velké vlastenecké války

Jak již bylo řečeno, vyznamenání se mezi frontovými vojáky těšila zvláštní úctě, kterou porušovali jen v případě nabubřelých nositelů řádů za odsloužená léta. Jelikož v letech války bylo běžné udělování medailí a řádů v rámci jednotky v poli (přenesená pravomoc z PVS na velitele vyšších vojenských svazků), bylo toto spojeno s materiálním příspěvkem vyznamenanému vojákově, který zpravidla zahrnoval buď lepší výstroj a výzbroj, potraviny a nápoje nebo kořistní materiál. Kvůli ocenění zásluh sice funguje právě faleristika, ale tradice z carských dob a z doby Občanské války v Rudé armádě úplně nevytizela, tudíž je možné vysledovat i to, že výjimečně zasloužilý voják nebyl navržen na vyznamenání, a to dokonce několikrát. Autor nabízí dvě teorie, které by danou skutečnost mohly vysvětlit. Zprvým problémem nositele byla jeho politická neangažovanost či kritika režimu nebo vyšších velitelů nebo zadruhé, voják byl místo návrhu na vyznamenání oceněn materiální odměnou v podobě nové uniformy, zbraně nebo alkoholu.³¹⁹

---

317 <http://mondvor.narod.ru/SProchKup.htm>, 25. 4. 2021.

318 Oběžník Řádem rudého praporu vyznamenaného Dálněvýchodního vojenského okruhu č. 25/200 ze dne 9. dubna 1968.

319 MERRIDALE, C.: *Ivan's War: Life and death in the Red Army 1939-1945*, New York 2006, s. 69.

V roce 1942 bojovala Rudá armáda na Krymu, obrany Sevastopolu se účastnila i mladá odstřelovačka L. M. Pavličenková. Během obrany města zastřelila přes 300 německých vojáků a několik odstřelovačů. Byla vyznamenána Řádem Lenina. Z iniciativy velitele Přímořské armády I. J. Petrova bylo kromě řádu oceněna i zcela novou odstřelovačskou samonabíjecí puškou SVT-40. Praxe na frontě fungovala i z jiného hlediska, kdy vyznamenaného oceňovali jeho spolubojovníci. Zažitým zvykem bylo namáčet nový řád nebo medaili ve vodce, což je tradice ještě z carských dob („křest“). Následné zapití řádů, kdy hostiteli jsou spolubojovníci a hostí vyznamenaného, mělo přinést štěstí v dalších bojích a nedopustit, aby byl tento řád tím posledním. Jelikož ruští vojáci ani přes léta teroru a vražd představitelů církve nezanevřeli na pravoslaví, byli velmi pověřiví a tomuto zvyku přikládali mimořádnou důležitost. Dalším zvykem, o kterém autora informovali příslušníci 1. čs. armádního sboru v SSSR³²⁰, bylo měnit s vyznamenaným jednotlivé předměty. Vojáci žádali po vyznamenaném některé věci (zpravidla kořistní nebo přidělové), které s ním byli ochotni měnit za to nejlepší, co se jim v bojích podařilo získat (zbraně, nože, prsteny, boty, opasky, šátky nebo cigarety). Tak například americká čokoláda se měnila za pouzdro na cigarety nebo vodka za německý cognac. Autor si při studiu dobových fotografií povšiml, že čerstvě vyznamenaní vojáci bývají velmi často k vidění s pouzdem na pistoli P.08 německé výroby na opasku. Můžeme se tedy domnívat, že pro vyznamenané byly darem i právě tyto pistole.

Na závěr zmíníme příslušníky gardových jednotek. Kromě nesporných výhod a vyššího žoldu³²¹ byli gardoví vojáci upřednostňováni při vydávání potravin a výzbroje. To mělo svoje opodstatnění, jelikož gardové jednotky zpravidla procházely těžkými boji a své pojmenování si

---

320 Vasil Derďuk (2018), Karel Kuchyňka (2019) a Ján Ihnatík (2018).

321 Vojákům Rudé armády v letech Velké vlastenecké války byl žold (zpravidla pár rublů měsíčně) ukládán na státní účet, tudíž během celé doby války nemohli s financemi disponovat. V případě, že voják padl, nepřipadaly peníze rodině, jak bychom očekávali, ale státu. Mnoho vojáků nebylo o svém žoldu ani informováno, tudíž lidový komisariát financí ze státního rozpočtu na vojenské výplaty vykazoval jen velmi malé výdaje viz ЛАЗАРЕНКО, В. Г., ПОЗДНИШЕВ, Е. В.: *За бой, за труд, за юбилей*, Киев 2001, s. 43.

vybojovaly, na druhou stranu popíralo toto upřednostňování komunisty vyžadované zničení teorie „rovných a rovnějších“. V Rudé armádě se měl smýt původ, rasa i vzhled, všichni měli stejný cíl – vítězství. Jako v případě neohlížení se na původ (vzpomeňme Tatary, Čečence, Inguše apod. diskriminované v RKKK), byla i tato zdánlivá spravedlnost utopii. Gardoví vojáci měli nárok na o 150 gramů potravin na den více než ostatní vojáci, byla jim vydávána vodka, byli zpravidla lépe vyzbrojeni a ošaceni. Toto zvýhodňování však mělo svá úskalí. V době obléhání Leningradu fasovaly gardové jednotky více potravin než vojáci ostatních jednotek, umírající často hladem. To způsobilo mezi nimi řevnivost. V bojích u Stalingradu měla divize generála Ljudnikova k dispozici několik desítek kulometů, k obraně úseku to však žalostně nepostačovalo. Při dodávce zbraní do města bylo rozhodnuto, že nové kulometry budou přiděleny 12. gardové střelecké divizi, která zabezpečovala severní křídlo Stalingradského frontu, Ljudnikovovi vojáci si tak pomocné zbraně museli opatřovat sami, nebo žádat o jejich přiděl velení Stalingradského frontu, které reagovalo jen velmi pomalu.³²²

7.3. Ostatní výhody spojené s vyznamenáním

Kromě morální odměny a všudypřítomného uznání nositele řádu nebo medaile z let Velké vlastenecké války byli sovětští vojáci odměněni ještě lístky na cestování. Podle obecných předpisů o řádech a medailích SSSR, schválených vyhláškou CIK a SNK SSSR ze 7. května 1936, měli nositelé sovětských státních vyznamenání osobní právo na bezplatné cestování po železnici a vodních trasách jednou ročně (tam a zpět). Speciální cestovní knížka se vydávala jako příloha řádové a kuponové knížky a sloužila jako lístek pro bezplatné cestování po komunikačních linkách.

---

322 МЕЛТЫЮХОВ, М., И.: *Упущенный шанс Сталина: Схватка за Европу: 1939—1945 гг.*, Москва 2008, s. 544.

Tyto jízdenky dávaly oceněným právo bezplatného používání sedadel ve vozech a lodních kabinách 1. třídy, cestování ve všech osobních vlacích, jakož i na všech linkách říčního a námořního provozu. Cestující si sebou mohl vzít 35 kg nákladu jako zavazadla a 35 kg nákladu jako příručního zavazadla. Příjemci byla schválena jízdenka na následující kalendářní rok. Používání lístků s předstihem bylo striktně zakázáno.

Podle již zmíněné vyhlášky PVS SSSR ze dne 10. září 1947 bylo k 1. lednu 1948 privilegované vydávání cestovních knížek pro nositele zrušeno. Po nějaké době bylo (na rozdíl od peněžních odměn) toto privilegium obnoveno, ne však již pro nositele všech řádů a medailí připouštějících peněžní odměny. Spolehlivě určit datum a výnos se prozatím bohužel nepodařilo. Na bezplatné cestovné měli nárok nositelé titulů Hrdina SSSR a Hrdina socialistické práce a logicky také nositelé všech tříd Řádu slávy, jelikož byli bráni jako právně rovnocenní s vyznamenanými titulem Hrdina SSSR. Nově byl také lístek platný pro leteckou a mezinárodní automobilovou dopravu.³²³ Celkově je možné konstatovat, že se situace nositelů válečných řádů a medailí v 80. letech neporovnatelně zlepšila. Nařízením Ústředního výboru Komunistické strany Sovětského svazu (ÚV KSSS) a Rady ministrů SSSR ze dne 26. července 1984 byly podmínky nositelů oproti stavu těsně po válce vylepšeny o padesátiprocentní slevu na veškeré lékařské výkony a léky, nulovou výměru daně na chaty a sady, povinnost úřadů zajistit nositeli bydlení a poměrovou úlevu od daní podle uděleného vyznamenání. Navíc váleční invalidé (často nositelé řádu) měli u 1. stupně invalidity nárok na 50 rublů měsíčně, u 2. stupně invalidity to bylo 20 rublů. Vdovy po nositelích nebo posmrtně vyznamenaných měly nárok na měsíční vdovský důchod v případě, že mrtvý byl živitelem rodiny s dětmi. Důchod činil 65 rublů v případě generálů a vyššího velitelského sboru, 60 rublů v případě nižšího

---

323 <http://mondvor.narod.ru/SProchProezd.htm>, 25. 4. 2021.

velitelského sboru a 55 rublů v případě seržantského sboru a řadového vojska.³²⁴ Ve stejném roce přišel výnos PVS SSSR, který zvýhodňoval vyznamenané titulem Hrdina SSSR a nositele všech tříd Řádu slávy. Tito byli osvobozeni od všech druhů daní a výsluha se jim nyní měřila ne podle let odsloužených v armádě, ale podle výplaty ve všech zaměstnáních.³²⁵

---

324 Постановление Центрального комитета КПСС и Совета министров СССР № 812 от 26 июля 1984 „О мерах по дальнейшему улучшению материально-бытовых условий участников Великой Отечественной войны и семей погибших военнослужащих“ in <https://www.alppp.ru/law/socialnoe-obespechenie-i-socialnoe-strahovanie/79/postanovlenie-ck-kpss-sovmina-sssr-ot-26-07-1984--812.html>, 26. 4. 2021.

325 Указ Президиума ВС СССР от 13 августа 1984 г. № 759-ХІ „Об освобождении Героев Советского Союза и лиц, награжденных орденом Славы трех степеней, от уплаты налогов“ in <http://base.garant.ru/12117540/>, 26. 4. 2021.

Závěr

Autor se pokusil v práci shrnout své dosavadní studium vybraných problémů týkajících se sovětské faleristiky. Podle cílů, které si autor stanovil v úvodu práce, se pokusil poukázat na obrovské možnosti bádání v oblasti sovětské faleristiky. Souvislost s vojenskými dějinami se autor snažil dokázat skrze jednotlivé udělené kusy a jejich zasazení do širších souvislostí vojenských dějin SSSR v letech Velké vlastenecké války. Je však zřejmé, že téma by v budoucnu muselo být striktně ohraničeno určitým badatelským záměrem, jelikož by byl autor odkázán pouze na to, co je digitalizováno. Pracovat s materiály tribunálů, jednotek NKVD a jiných tajných institucí není v zásadě možné kvůli stálému omezení přístupu k dokumentům citlivé povahy. Bohužel jako nedostatečný můžeme vnímat také v mnohém teoretický výklad o výrobě sovětských řádů a medailí, což je dáno absencí dokumentů ze státních mincoven. Autor tak byl odkázán pouze na odbornou literaturu a vlastní, pečlivým studiem hmotných pramenů získané výsledky pozorování.

Autorovi se pokusil také o složité teoretizování, jakým je sonda do praxe sovětské faleristiky. V tomto ohledu bylo prostudováno mnoho archiválií, předpisů i udílení, což dalo možnost zakomponovat do výkladu práce mnohé informace, které nejsou jinde dostupné a mohou mnohé badatele překvapit. Do výkladu byly také zahrnuty finanční a materiální výhody nositelů, což bylo zpracováno v zásadě z teoretického hlediska a autor si je vědom určitých rezerv v této části práce. Autor se tak pokusil o možný teoretický rámec přístupu k bádání v oblasti sovětské faleristiky.

Třetím cílem autora bylo poukázat na chabé zpracování sovětských vojenských dějin z pohledu faleristiky v našem prostředí, což se pokusil ilustrovat na nedostatečné literatuře k tématu, stejně jako její konfrontací s archivními prameny a cizojazyčnými pracemi. Je velkým přáním autora, aby na tuto systematiku navázali i další badatelé v oblasti sovětské faleristiky.

Práci s archiváliemi, které jsou nyní dostupné a digitalizované, můžeme v zásadě hodnotit jako velmi přínosnou a s jistotou můžeme konstatovat, že by další badatelé měli těchto zdrojů mnohem více využívat, a to nejen při studiu faleristiky. Tohoto konstatování se snažil v práci držet i autor naší práce. Připomeňme, že badatel v oboru faleristiky může s digitálním archivem účinně pracovat jen v případě, že zná jméno nositele dekorace. V opačném případě musí vyznamenání hledat podle čísla, což lze po individuální dohodě s vedením Centrálního archivu MO RF v Podolsku.

Autor se pokouší o velmi obsáhlou studii v dobré víře toho, že ji využijí i další badatelé, a to nejen pro její samotný výklad, ale také sekundární literaturu, kterou se autor pokusil otevřít nové možnosti, ponechané na zvážení historiků, archivářů a sběratelů.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

ARCHIVNÍ PRAMENY

Centrální archiv MO RF v Podolsku, fond č. 58, inv. č.18002, kart. č. 1624.

Centrální archiv MO RF v Podolsku, fond č. 33, inv. č.686196, kart. č. 2601.

Centrální archiv MO RF v Podolsku, fond č. 33, inv. č.686196, kart. č. 2601.

Centrální archiv MO RF v Podolsku, fond č. 33, inv. č.690115, kart. č. 763.

Centrální archiv MO RF v Podolsku, fond č. 33, inv. č.687572, kart. č. 954.

Centrální archiv MO RF v Podolsku, fond č. 33, inv. č.690306, kart. č. 764.

Centrální archiv MO RF v Podolsku, fond č. 33, inv. č.690155, kart. č. 248.

Centrální archiv MO RF v Podolsku, fond č. 33, inv. č.690155, kart. č. 1954.

Centrální archiv MO RF v Podolsku, fond č. 33, inv. č.686046, kart. č. 24.

Centrální archiv MO RF v Podolsku, fond č. 33, inv. č. 686043, kart. č. 29.

Centrální archiv MO RF v Podolsku, fond č. 33, inv. č. 682525, kart. č. 60.

Centrální archiv MO RF v Podolsku, fond č. 33, inv. č. 682524, kart. č. 229.

Centrální archiv MO RF v Podolsku, fond č. 33, inv. č. 690155, kart. č. 4845.

Centrální archiv MO RF v Podolsku, fond č. 33, inv. č. 682526, kart. č. 1721.

Centrální archiv MO RF v Podolsku, fond č. 33, inv. č. 682526, kart. č. 333.

Centrální archiv MO RF v Podolsku, fond č. 240, inv. č. 2779, kart. č. 404.

Státní archiv RF v Moskvě, fond č. P7523, inv. č. 4, kart. č. 397.

Státní archiv RF v Moskvě, fond č. P7523, inv. č. 4, kart. č. 406.

Постановление Центрального комитета КПСС и Совета министров СССР № 812 от 26 июля 1984 „О мерах по дальнейшему улучшению материально-бытовых условий участников Великой Отечественной войны и семей погибших военнослужащих“ in <https://www.alppp.ru/law/socialnoe-obespechenie-i-socialnoe-strahovanie/79/postanovlenie-ck-kpss-sovmina-sssr-ot-26-07-1984--812.html>, 26. 4. 2021.

Указ Президиума ВС СССР от 13 августа 1984 г. № 759-XI „Об освобождении Героев Советского Союза и лиц, награжденных орденом Славы трех степеней, от уплаты налогов“ in <http://base.garant.ru/12117540/>, 26. 4. 2021.

Obecná ustanovení o řádech a medailích SSSR in řádová knížka č. 4658 G. G. Pustovalova na medaili Za bojové zásluhy č. 7047 z roku 1938, sbírka autora.

Обěžник Řádem rudého praporu vyznamenaného Dálněvýchodního vojenského okruhu č. 25/200 ze dne 9. dubna 1968.

LITERATURA

BÉKÉSI, L.: *Stalinova válka: sovětské uniformy a militárie 1941-1945*, Praha 2007.

BOIK, W. A.: *Orders, Decorations and Medals of the Democratic People's Republic of Korea*, Springfield 2008.

BROŽ, M.: *Válečné dokumenty vypovídají*, Praha 2005.

BUTTNER, R.: *Nástroje stalinského teroru*, Praha 2010.

CEKL, J.: *Kraj, jímž táhla válka*, Olomouc 1947.

CONQUEST, R.: *Velký teror: Nové zhodnocení*, Praha 2012.

DUROV, V. A.: *Ruská a sovětská vojenská vyznamenání*, Praha 2006.

ENGLE, E., PAANANEN, L.: *The Winter war: The Soviet Attack on Finland*, London 1992.

FLIMELOVÁ, A.: *Ženy v Rudé armádě za druhé světové války*, in *Historický obzor* 23, č. 7/8, (2012), s. 167-173.

FOWLER, W.: *Operace Barbarossa*, Praha 2005.

FRANK, Š.: *Sovětský Řád rudé hvězdy v kontextu Velké vlastenecké války*, diplomová práce (Bc.), Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2019.

GROWKA, K.: *Sovětská faleristika, její východiska, systém a její vliv na faleristiku socialistických států*, *Folia numismatica: supplementum ad Acta Musei Moraviae*, 25, 2011, č. 1, s. 25-40.

HERFURTH, D., MOLITOR, J.: *Militärische Auszeichnungen der UdSSR*, Berlin 1987.

HLAVÁČEK, K., KAŠPAR, J., NOVÝ, R.: *Vademecum pomocných věd historických*, Praha 2015.

HUGH, T.: *The Spanish civil war*, London 1990.

CHVOSTOV, M.: *The Russian Civil War (1): The Red Army*, Bloomsbury, 1996.

KOLÁŘ, M., ŠNAJDR, O.: *Sovětská a československá vyznamenání*. Praha 1974.

Kolektiv autorů: *Medaile a mince. Československo, Česká a Slovenská republika 1918-2008*, *Aurea numismatika*, Praha 2018, s. 6-18.

KRUBL, Z.: *Československé a české vojenské odznaky (1922-1997)*, Praha 1999.

KUBELKA, A.: *II. Československý odboj v SSSR*, Bratislava 1948.

LITERA, B.: *Historie Rudé armády 1917-1941*, Praha 2009.

LITERA, B.: *Zrod velmoci: Dějiny Sovětského svazu 1917-1945*, Praha 2013.

LITERA, B.: *Vnitřní fronta: sovětský stát a společnost 1941-1945*, Praha 2000.

- LITERA, B.: *Armáda jako nástroj státní integrace SSSR: 1923-1941*, Praha 1997.
- MEDVĚDĚV, R. A.: *Stalin a stalinismus: historické črty*, Bratislava 1990.
- MERRIDALE, C.: *Ivan's War: Life and death in the Red Army 1939-1945*, New York 2006.
- MĚŘIČKA, V.: *Faleristik: Ein Buch über Ordenskunde*, Praha 1976.
- NIKULIN, L. V.: *Tuchačevskij*, Praha 1965.
- OBRAZCOV, J., ANDERS, M.: *Sovětské odstřelovačky za druhé světové války*, Praha 2017.
- PAVLÍK, S.: *Vyznamenání a bojové odznaky Třetí říše, díl I.*, Martin 2007.
- PULEC, V.: *Československá státní vyznamenání, státní čestná uznání a ceny*, Praha 1980.
- ROMANOV, D.: *The Orders, Medals and History of Imperial Russia*, Amsterdam 2000.
- SCHMITT, P.: *Echoes of War: Researching Soviet Military Decorations*, Washington 2006.
- SCHWIND, D.: *Blue Seas, Red Stars: Soviet military Medals to U.S. Sea service recipients in World War II*, Atglen 2015.
- SMELE, J.: *Historical Dictionary of the Russian Civil Wars*, Maryland 2015.
- STEHLÍK, E.: *Srdce armády: Generální štáb 1919-2004*, Praha 2004.
- SUKENÍK, L., NOVOTNÝ, V.: *Československá vyznamenání 1918-1948*, Kyjov 1997.
- SUKENÍK, L., NOVOTNÝ, V.: *Československá vyznamenání 1948-2000*, Kyjov 1999.
- TAUTZ, G.: *Orden und Medaillen: Staatliche Auszeichnungen der Deutschen Demokratischen Republik*, Leipzig 1983.
- TAYLOR, R.: *Filmová propaganda: Sovětské Rusko a nacistické Německo*, Praha 2016.

TUMANOV, R.: *Vyšší stupně vyznamenání, řády a medaile SSSR a odznaky Rudé armády*, Praha 1945.

URNUKH, K.: *The Orders and Medals of the Mongolian People's Republic 1924-1922*, Ulanbaatar 2010.

ZALOGA, S.: *Rudá armáda za druhé světové války*, Brno 2008.

ZUBOV, A. B.: *Dějiny Ruska 20. století*, II. díl, Praha 2015.

БАЛЯЗИН, В. Н., ДУРОВ, В. А., КАЗАКЕВИЧ, Н. В.: *Самые знаменитые награды России*, Москва 2000.

БИРИЧЕВ, И. А.: *108-я стрелковая дивизия в боях за освобождение Можайска*, Москва 1974.

БОЕВ, В. А.: *Каталог разновидностей орденов и медалей СССР*, Киев 2020.

БОЕВ, В. А.: *Каталог наградных, квалификационных знаков отличия советских вооруженных сил*, Киев 2016.

БОЕВ, В. А.: *Каталог отличительных, памятных и информационных знаков отличия советских вооруженных сил*, Киев 2019.

БОЕВ, В. А.: *Каталог разновидностей спортивных званий и разрядов СССР 1931-1961 гг.*, Киев 2014.

БОРИСОВ, В. А.: *Нагрудные знаки советских вооруженных сил. 1918-1991*, Санкт-Петербург 1994.

ВОРОБЬЕВ, В. П., ЕФИМОВ, Н. В.: *Герои Советского союза*, Санкт - Петербург, 2005.

ВЬЮНЕНКО, Н. А.: *Черноморский флот в Великой Отечественной войне*, Москва 1957.

Декларации, заявления и коммюнике Советского правительства с правительствами иностранных государств 1954—1957 гг., Москва 1957.

ДРУЖНИКОВ, Ю. А.: *Доносчик 001 или вознесение Павлика Морозова*, Москва 2006.

ДУМАНСКИЙ, Ю. В.: *Нагрудные знаки быших учебных заведений Вооруженных сил СССР*, Донецк 2005.

ДУРОВ, В. А.: *Отечественные награды: 1918-1991*, Москва 2005.

ИЛЬИНСКИЙ, В. Н.: *Значки и их коллекционирование*, Москва 1974.

ИЛИНСКИЙ, В. Н.: *Геральдика трудовой славы*, Москва 1979.

КУЦЕНКО, А. Н.: *Кокарды: знаки различия министерств и ведомств СССР*, Донецк 1998.

ЛАЗАРЕНКО, В. Г., ПОЗДНЫШЕВ, Е. В.: *За бой, за труд, за юбилей*, Киев 2001.

ЛАРИН, М. И., ХВАТОВ, А. Н.: *Неизвестные войны России*, Москва 2012.

МЕЛТЬЮХОВ, М., И.: *Упущенный шанс Сталина: Схватка за Европу: 1939—1945 гг.*, Москва 2008.

НОЧОВНЫЙ, Н. В.: *Кто ты, Комбат? - Нет безымянных героев*, Саратов 1981.

ПОЗДНЫШЕВ, Е. В.: *ОТЛИЧНИКИ: Нагрудные знаки Красной Армии 1942-1957*, Киев 2005.

ПОХЛЕБКИН, В. В.: *Словарь международной символики и эмблематики*, Москва 2006.

РОТМИСТРОВ, П. А.: *Танковое сражение под Прохоровкой*, Москва 1960.

РУДИЧЕНКО, А. В.: *Награды императорской России в период Гражданской войны*, Москва 2007.

СТАЛИН, И. В.: *О Великой Отечественной войне Советского союза*, Москва 1943.

СТРЕКАЛОВ, Н. В., ДУРОВ, В. А.: *Орден Красного знамени*, Москва 2005.

СТРЕКАЛОВ, Н. В., ДУРОВ, В. А.: *Орден Красной Звезды*, Москва 2008.

СТРЕКАЛОВ, Н. В., ДУРОВ, В. А.: *Орден Ленина и Орден (проект) Сталина*, Москва 2005.

СТРЕКАЛОВ, Н. Н., СЫСОЛЯТИН, И. К.: *Награды советских республик*, Москва 2012.

ХАРИТОНОВ, О. В.: *Иллюстрированное описание обмундирования и знаков различия Советской Армии (1918—1958 гг.)*, Ленинград 1979.

ШКАДОВ, И. Н.: *Герои Советского союза: Историческо-статистический очерк*, Москва 1984.

INTERNETOVÉ ZDROJE

<https://pamyat-naroda.ru/>, 20. 6. 2020.

<http://podvignaroda.ru/>, 20. 6. 2020.

<https://sovietorders.com/product/soviet-naval-guards-badge-ww2/>, 20. 2. 2021.

<http://mondvor.narod.ru/OPobeda.html>, 18. 2. 2021.

<http://mondvor.narod.ru/OUshak.html>, 20. 2. 2021.

<http://mondvor.narod.ru/ONahim.html>, 20. 2. 2021.

<https://www.collectrussia.com/DISPITEM.HTM?ITEM=29217>, 20. 2. 2021.

<https://www.collectrussia.com/DISPITEM.HTM?ITEM=6010>, 20. 2. 2021.

<https://zemlyanka-v.com/shop/ussr/pogony-petlicy/polevyje-pogony-majora-abtv-rkka-obrazcza-1943-goda/>, 20. 2. 2021.

http://army.armor.kiev.ua/forma/emblem_36-42.shtml, 20. 2. 2021.

http://army.armor.kiev.ua/forma/emblem_43-55.shtml, 20. 2. 2021.

<http://mondvor.narod.ru/MObOdes.html>, 20. 2. 2021.

<http://mondvor.narod.ru/MObSevs.html>, 27. 2. 2021.

[Медаль "ЗА ОБОРОНУ СТАЛИНГРАДА" \(narod.ru\)](#), 27. 2. 2021.

[Медаль "ЗА ОБОРОНУ ЛЕНИНГРАДА" - 1 \(narod.ru\)](#), 27. 2. 2021.

[Медаль "ЗА ОБОРОНУ МОСКВЫ" \(narod.ru\)](#), 27. 2. 2021.

[Медаль "ЗА ОБОРОНУ КАВКАЗА" - 1 \(narod.ru\)](#), 27. 2. 2021.

[Медаль "За оборону Советского Заполярья" \(narod.ru\)](#), 27. 2. 2021.

[Медаль "ЗА ОБОРОНУ ЛЕНИНГРАДА" - 1 \(narod.ru\)](#), 27. 2. 2021.

[Медаль "ЗА ОСВОБОЖДЕНИЕ БЕЛГРАДА" \(narod.ru\)](#), 13. 3. 2021.

[Медаль "ЗА ОСВОБОЖДЕНИЕ ВАРШАВЫ" \(narod.ru\)](#), 13. 3. 2021.

[Медаль "ЗА ВЗЯТИЕ БУДАПЕШТА" \(narod.ru\)](#), 13. 3. 2021.

[Медаль "ЗА ВЗЯТИЕ КЕНИГСБЕРГА" \(narod.ru\)](#), 13. 3. 2021.

<http://mondvor.narod.ru/MVzViena.html>, 23. 3. 2021.

[Медаль "ЗА ВЗЯТИЕ БЕРЛИНА" \(narod.ru\)](#), 13. 3. 2021.

<http://mondvor.narod.ru/MOsvPrag.html>, 23. 3. 2021.

<http://mondvor.narod.ru/MPobGerm.html>, 23. 3. 2021.

http://www.warheroes.ru/hero/hero.asp?Hero_id=1067, 13. 3. 2021.

<http://mondvor.narod.ru/MPobJapn.html>, 23. 3. 2021.

[Мишко Михаил Артемьевич \(narod.ru\)](#), 13. 3. 2021.

<http://mondvor.narod.ru/MObKiev.html>, 23. 3. 2021.

<http://mondvor.narod.ru/OSlava3.htm>, 14. 1. 2021.

<http://mondvor.narod.ru/HUssr.html>, 19. 2. 2021.

http://www.warheroes.ru/hero/hero.asp?Hero_id=23563, 19. 2. 2021.

<https://www.valka.cz/Petras-Sergej-Vladislav-t33219>, 23. 3. 2021.

<https://zemlyanka-v.com/shop/ussr/pogony-petlicy/petlitsa-sotrudnika-tbilisskojj-rkm-obr-1928-goda/>, 9. 12. 2020.

[Collect Russia Infantry "target" collar tabs, 1935 pattern intended to be used by all infantry forces, including NKVD. Soviet Russian](#), 9. 12. 2020.

[Collect Russia Button for a General's or Marshal's tunic, dated 1963. Soviet Russian](#), 12. 12. 2020.

<https://www.collectrussia.com/DISPITEM.HTM?ITEM=21708>, 24. 4. 2021.

<http://mondvor.narod.ru/MOhrPor.html>, 24. 4. 2021.

<http://mondvor.narod.ru/ORBan.html>, 23. 3. 2021.

[Герой Советского Союза Литвяк Лидия Владимировна :: Герои страны \(warheroes.ru\)](#), 17. 4. 2021.

<http://collectrussia.com/DISPITEM.HTM?ITEM=33674>, 20. 4. 2021.

<http://mondvor.narod.ru/SProchKup.htm>, 25. 4. 2021.

<http://mondvor.narod.ru/SProchProezd.htm>, 25. 4. 2021.

<http://mondvor.narod.ru/OPatWar.html>, 23. 4. 2021.

<https://www.kremnik.ru/node/454785>, 24. 4. 2021.

<https://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/213452801400008/>, 24. 4. 2021.

<http://mondvor.narod.ru/OZnPoch.html>, 22. 4. 2021.

<http://mondvor.narod.ru/ORStar.html>, 22. 4. 2021.

<https://www.collectrussia.com/DISPITEM.HTM?ITEM=36307>, 22. 4. 2021.

<http://mondvor.narod.ru/MRKKKA20.html>, 22. 4. 2021.

<https://sovietorders.com/product/soviet-bgto-badge-2nd-level/>, 22. 4. 2021.

SUMMARY

In his work, the author tried to summarize his previous study of selected problems related to Soviet faleristics. The goals set by the author of the work were largely met. The author managed to point out the enormous possibilities of research in the field of Soviet faleristics. The connection with military history was proved through the individual pieces awarded and their placement in the broader context of the military history of the USSR during the Great Patriotic War. However, it is clear that in the future the topic would have to be strictly limited by a certain research intention, as the author would only rely on what is digitized. We can also perceive as a shortcoming in many ways a theoretical interpretation of the production of Soviet orders and medals, which is due to the absence of documents from state mints. The author was thus referred only to the professional literature and his own, careful study of the material sources of the acquired theory.

The author probably managed to fulfill the second goal of the work, which is a probe into the practice of Soviet faleristics. In this respect, many archives, regulations and awards were studied, which gave the opportunity to incorporate into the interpretation of the work a lot of information that is not available elsewhere and may surprise many researchers. The interpretation also included the financial and material benefits of the bearers, which was processed in principle from a theoretical point of view, and the reserve of this topic is unavailable data on practice, to which the author did not have and could not have access. We can state that the author presented a possible theoretical framework for the approach to research in the field of Soviet faleristics.

The third goal of the author was to point out the insufficient processing of Soviet military history from the point of view of faleristics in our environment. Since the work is very full of

information, data and theories, taken from Russian sources, archives or many years of study by the author, we can call this goal fulfilled. Unfortunately, the work is not such an interpretation of the issue as is customary in the Russian environment, on the other hand, it allows other researchers to follow the author.

We can therefore evaluate the successes and shortcomings of our work written above. The author attempts a very comprehensive study in good faith that it will be used by other researchers, not only for its interpretation, but also for secondary literature, which opens up new possibilities left to the discretion of historians, archivists and collectors.